

**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**GELENEKSEL YAPININ KIRILMA SÜRECİNDE
DİNDARLIK
(OĞUZELİ ÖRNEĞİ)
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)**

**Hazırlayan: Tarık GÜVENDİ
0030206073**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Kemaleddin TAŞ

ISPARTA-2008

T.C
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ SAVUNMASI ve SÖZLÜ SINAV TUTANAĞI

Gönderen : Felsefe ve Din Bilimleri EABD Başkanlığı

Gönderilen : Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Enstitü Anabilim Dalımız **YÜKSEK LİSANS / DOKTORA** Programı öğrencisi
Tarik GÜVENLİ tez çalışmalarını sonuçlandırmış ve
kurulan jüri önünde tezini savunmuştur. Sınav tutanağı aşağıdadır.
Tez Adı Değişikliği **YAPILDI / YAPILMADI**

12.06.2008
Tarih

Prof. Dr. Kemal SÖZEN
Enstitü Anabilim Dalı Başkanı

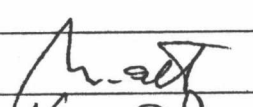
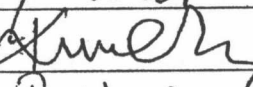
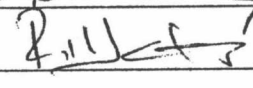
SINAV TUTANAĞI:

Jürimiz Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 25./39. maddesi uyarınca 12.06.2008
günü saat 11.00 'de toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Gebnaksel Yapının
Kurulum Sürecinde Dindarlık (Özel)
konulu tezini incelemiş ve yapılan sözlü sınav sonunda **OYBİRLİĞİ / ÇYÇOKLUĞU** ile aşağıdaki kararı
almıştır.

☒ KABUL

☐ RED

☐ DÜZELTME

Tez Sınavı Jürisi	Ünvanı, Adı Soyadı	İmza
Başkan	Prof. Dr. Mehmet ALBAYRAK	
Üye	Doç. Dr. Kemaleddin TAŞ	
Üye	Doç. Dr. Ramazan UGAR	
Üye		
Üye		

Yukarıda adı geçen öğrenci Sınav Tutanağı'nda belirtildiği üzere mezun olmaya **HAK KAZANMIŞTIR / KAZANMAMIŞTIR**.
Gereğini rica ederim.

ENSTİTÜ YÖNETİM KURULU KARARI :

Tarih:

Karar No:

Enstitü Müdürü

MADDE-25 Tez Sınavının tamamlanmasından sonra Jüri tez hakkında salt çoğunlukla "KABUL", "RED", veya "DÜZELTME" kararı verir. Bu karar, Enstitü Anabilim Dalı Başkanlığınca tez sınavını izleyen üç gün içinde ilgili Enstitüye tutanakla bildirilir. Tezi reddedilen öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir. Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç üç ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da tezi kabul edilmeyen öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir. Düzeltme alan öğrenci bir sonraki dönemde kayıt yaptırmak zorundadır.

MADDE-39 Tez Sınavının tamamlanmasından sonra Jüri tez hakkında salt çoğunlukla "KABUL", "RED" veya "DÜZELTME" kararı verir. Bu karar, Anabilim Dalı Başkanlığınca tez sınavını izleyen üç gün içinde ilgili Enstitüye tutanakla bildirilir. Tezi reddedilen öğrencinin Yüksek Öğretim Kurumu ile ilişkisi kesilir. Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç altı ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da tez kabul edilmeyen öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir.

ÖNSÖZ

Son birkaç yüzyıl içinde dünya üzerinde meydana gelen değişimler toplumların meydana getirdikleri geleneksel tutum ve davranış havuzlarının kapaklarını açmaktadır. Bireylerin zihin, inanç ve davranış dünyalarını besledikleri kültür ve dinin içi modernizmin eliyle seküler bir süreçle boşaltılmaktadır.

Davranış kodları dağılmış, tutum dünyaları maddi menfaatler ile manevi erekler arasında kalmış geçiş toplumlarında, suni yığılmalarla oluşan kentlerde ulaşım imkânlarının güçlenmesi kırsal kente taşırken çeşitlenen kitle iletişim araçları da medya ve modern eğitimi yanına alarak kentin modern değerlerini kırsala ulaştırmaktadır.

Seküler hayat ve beraberinde getirdiği yeni yapılar, geleneksel yapıda ciddi kırılmalara neden olmakta kültür ve din anlayışlarında da köklü değişimler yaşatmaktadır. Modernizmi sembolize eden kentlerde de kültürel kodlarına yabancı lümpen topluluklar meydana gelmekte nesiller arasında birbirlerini tanımlayamayan zihnî boşluklar oluşmaktadır.

Bu yapı içerisinde insanların tutum ve davranışlarının şekillenmesinde güçlü etkileri bulunan din olgusunun fonksiyonun belirlenmesinin modernleşme ile birlikte toplumu etkileme ve toplumdan etkilenme boyutlarının ortaya çıkarılmasının Oğuzeli’ndeki dinî yaşayışı anlamak ve yeniden tanımlayabilmek açısından din sosyolojisine katkı sağlanacağına inanmaktayız.

Oğuzeli, Gaziantep’e bağlı 12.000 nüfuslu bir ilçe olmanın ötesinde gerek coğrafi konumu gerek kültürel yapısı itibarı ile oldukça özgün sosyokültürel özelliklere sahip bir ilçedir.

Bu çerçevede Oğuzeli ilçe merkezinde yaşayan insanların dinî inanç, ibadet tutum ve davranışlarının belirlenmesi, dinî hayata yönelik tutumların çeşitli faktörlere göre nasıl bir farklılaşma gösterdiğinin tespit edilmesi ve dinî hayatın sosyal sistem içerisindeki yeri ve öneminin araştırılmasını çalışmamızın amacı olarak belirledik.

Araştırmamız girişle birlikte iki bölüm ve bir sonuçtan meydana gelmektedir. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, yöntem ve teknikleri, evren ve sınırlılıkları, son olarak varsayımları ile ilgili olarak bilgiler verilmiştir.

Birinci bölümde sosyal değişme, din ve dindarlık, gelenek ile ilgili teorik ve kavramsal bilgiler verilmektedir. İkinci bölümde ise araştırma bölgemizdeki dinî yaşayışla ilgili bulgular üzerinde durulmakta ve bulgularla ilgili yorumlar yapılmaktadır.

Sonuç kısmında da araştırma bulgularının genel değerlendirilmesi yapılarak varsayımlar test edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın her aşamasında ilgi, yardım ve desteklerini esirgemeyen, yapıcı eleştirileri ve rehberliği ile bana yol gösteren danışman hocam Doç. Dr. Kemaleddin TAŞ'a teşekkür ederim. Ayrıca özellikle çalışmamın son ve zor dönemlerinde yanımda bulunan Sayın Adem GÜRLER ve Nuran ÖZLÜK hocalarıma ve anketin uygulanmasındaki yardımlarından dolayı Oğuzeli İmam Hatip Lisesi öğrencilerine de desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

ÖZET

Modernizmin gelişen iletişim imkanlarının, bilimsel ve teknolojik ilerlemelerin geleneksel yapıda meydana getirdiği değişimlerin din ve dindarlık üzerindeki yansımalarını tespit etmek, seyrini belirlemek ve sebeplerini anlayabilmek için geliştirilen bu çalışma, kuramsal çerçevesinin yanı sıra geleneksel yapı özelliklerine sahip Oğuzeli’nde yapılan ampirik çalışma ile de somut verilere ulaşılmaya gayret edilerek öngörülen sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Modern eğitimin, teknolojinin ürettiği yeni yaşam tarzlarını kırsala taşıyan medyanın ve ekonomik kaygıların güçlendirdiği sosyal değişimin, geleneksel yapıda kırılmalar meydana getirmekle kalmayarak din ve dindarlık üzerindeki farklılaşmalarını değerlendirebilmek çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Değişme, Din ve Dindarlık, Gelenek, Gelenekçilik, Olgunlaşmış Dindarlık, Olgunlaşmamış Dindarlık.

ABSTRACT

The first objective of this empirical study is to identify the effect modernism, developing communication tools and scientific and technological developments on local traditional and religious life style in Oğuzeli, Gaziantep. This specific place was chosen, for it has a unique traditional culture. In the next step, this study will also explore the impact of those changes in traditional daily life style on religion and daily religious behavior of people in this South-eastern town.

Key Words: Social Change, Religion, Tradition, Traditionalism, Matured Religious, Immature Religious.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar	ix
GİRİŞ	13
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ	13
2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	17
3. VARSAYIMLAR	18
4. KAPSAM VE SINIRLILIKLAR	20
5. YÖNTEM	20
5.1. Araştırmanın Modeli	21
5.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	21
5.3. Araştırmanın Verilerinin Toplanması ve Analizi	22
 BİRİNCİ BÖLÜM	23
KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	23
 1. SOSYAL DEĞİŞME VE DİN	23
1.1. Sosyal Değişme	24
1.2. Sosyal Değişme Modelleri	27
1.3. Sosyal Değişimin Temel Dinamiği Olan Din	28
1.4. Sosyal Değişmeyi Engelleyen Din Anlayışları	29
 2. DİN VE DİNDARLIK	32
2.1. Dine Yaklaşımlar	32
2.2. Dindarlık ve Din İlişkisi	35
2.3. Dindarlığın Tipolojileri	39
2.4. Dindarlığın Boyutları	44
2.4.1. İnanç Boyutu	45
2.4.2. İbadet Boyutu	46
2.4.3. Tecrübe Boyutu	47
2.4.4. Bilgi Boyutu	47
2.4.5. Etki Boyutu	48
 3. GELENEK, GELENEKÇİLİK VE DİN	48
3.1. Gelenek	49
3.2. Geleneksel Toplum	51
3.3. Gelenekçilik	51
3.4. Gelenek ve Din	53
3.5. Genel Anlamda Geleneksel Yapının Kırılma Sürecinde Dindarlık	55
 İKİNCİ BÖLÜM	58
ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUMLARI	58
 1. ÖRNEKLEM GRUBUNUN OLGUSAL KİMLİĞİ	58
1.1. Örneklem Grubunun Cinsiyeti	58
1.2. Örneklem Grubunun Yaşı	59
1.3. Örneklem Grubunun Eğitim Durumu	59
1.4. Örneklem Grubunun Medeni Durumu	60
1.5. Örneklem Grubunun Mesleği	60
1.6. Örneklem Grubunun Gelir Durumu	61
1.7. Örneklem Grubunun Aldığı Din Eğitimi	62

1.8. Örneklem Grubunun Dindarlık Düzeyi.....	62
1.9. Örneklem Grubunun Siyasi Konumu.....	63
2. DİNDARLIK FARKLILAŞMALARINA ETKİ EDEN FAKTÖRLER.....	63
2.1. Eğitim Durumuna Göre Dindarlık Farklılaşmaları	63
2.1.1. Eğitim ve Hastalık, Ruhsal Problemlerin Allah’a olan İnanca Etkisi	64
Tablo 10. Eğitim ve Hastalık, Ruhsal Problemlerin Allah’a olan İnanca Etkisi	64
2.1.2. Eğitim ve Dindarlığın Vicdani Tatminle Değerlendirilmesi.....	65
Tablo 11. Eğitim ve Dindarlığın Vicdani Tatminle Değerlendirilmesi.....	65
2.2.1. Meslek ve Kadınların İş Hayatına Katılabilmeleri.....	66
2.2.2. Meslek ve İbadetlerin Davranış Değişikliğine Neden Olması	68
2.2.3. Meslek ve Günlük Hayatta Dine Açılan Alan.....	69
2.2.4. Meslek ve Hastalık, Ruhsal Problemlerin Allah’a Olan İnanca Etkisi	71
Tablo 15. Meslek ve Hastalık, Ruhsal Problemlerin Allah’a Olan İnanca Etkisi	71
2.2.5. Meslek ve Dünya Malına Bakış	73
2.3. Din Eğitimi Durumuna Göre Dindarlık Farklılaşmaları	74
2.3.1. Din Eğitimi ve Evlilik Konusunda Eş Adaylarının Dindar Olması ..	74
2.3.2. Din Eğitimi ve Çevre Baskısı.....	75
2.3.4. Din Eğitimi ve Dünya Malının Değersizliği	78
2.3.5. Din Eğitimi ve Günlük Yaşamda Dinin Referans Alınması	79
2.3.6. Din Eğitimi ve Dindarlığın Vicdani Tatminle Değerlendirilmesi.....	80
2.3.7. Din Eğitimi ve Ailede Dinî Telkin Sorumluluğu	82
2.3.8. Din Eğitimi ve Zekât, Sadakanın Bereket Getireceğine Yönelik İnanç.....	83
2.3.9. Din Eğitimi ve Doğal Afetlerde İlahî Ceza Anlayışı	84
2.3.10. Din Eğitimi ve Mezheplere Bağlılık	86
2.4. Dindarlık Düzeylerine Göre Dindarlık Farklılaşmaları.....	87
2.4.1. Dindarlık Düzeyleri ve Eş Seçimindeki Etkileri	87
2.4.2. Dindarlık Düzeyleri ve Evlilik Öncesi Flörte Karşı Tutumlar	88
2.4.3. Dindarlık Düzeyleri ve Kurban Kesme İbadeti Yerine Parasal Yardım	90
2.4.4. Dindarlık Düzeyleri ve İbadetlerdeki Davranış Değişikliği.....	91
2.4.5. Dindarlık Düzeyleri ve Çağın Şartları Karşında İbadetler	93
2.4.6. Dindarlık Düzeyleri ve İslam’ın Temel Kaynakları.....	94
2.4.7. Dindarlık Düzeyleri ve Toplumsal Baskı	95
2.4.8. Dindarlık Düzeyleri ve Ailede Dinî Telkin Sorumluluğu	96
2.4.9. Dindarlık Düzeyleri ve Hz. Muhammet’in Her Çağda Örnek Alınabilirliği.....	97
2.4.10. Dindarlık Düzeyleri ve Günlük Yaşamda Dinin Referans Alınması	99
Tablo 36. Dindarlık Düzeyleri ve Günlük Yaşamda Dinin Referans Alınması	99
2.4.11. Dindarlık Düzeyleri ve Dinî Bilgi Edinmede İslam’ın Temel Kaynakları	100
2.4.12. Dindarlık Düzeyleri ve İnsanların Değerlendirilmesinde İncanın Rolü.....	101
2.4.13. Dindarlık Düzeyleri ve Zekât, Sadakanın Bereket Getireceğine Yönelik İnanç	102
2.5. Siyasi Konumuna Göre Dindarlık Farklılaşmaları	103
2.5.1. Siyasi Konum ve Eş Seçiminde Dindarlık	104

2.5.2. Siyasi Konum ve Dinî Nikâh.....	106
2.5.3. Siyasi Konum ve Evlilik Dışı Birliktelik	108
2.5.4. Siyasi Konum ve Ailede Dinî Telkin Sorumluluğu	109
2.5.5. Siyasi Konum ve Zekât, Sadakanın Bereket Getireceğine Yönelik İnanç	110
2.5.6. Siyasi Konum ve Günün Şartlarında İbadetler	111
2.5.7. Siyasi Konum ve Günlük Hayatta Dine Açılan Alan.....	112
2.5.8. Siyasi Konum ve Doğal Afetlerde İlahî Ceza Anlayışı.....	113
2.5.9. Siyasi Konum ve Dindarlığın Vicdani Tatminle Değerlendirilmesi	115
2.5.10. Siyasi Konum ve Dinî Bilgi Edinmede İslam'ın Temel Kaynakları	117
 3. DİNDARLIK FARKLILAŞMALARININ ÇEŞİTLİ BOYUTLARINA YÖNELİK TUTUMLAR.....	118
3.1. Eş Seçimi ve Dindarlık	118
3.2. Evlilikte Dinî Nikâh.....	119
3.3. Evlilik Öncesi Birliktelik	120
3.4. Kadınların İş Hayatına Katılmaları	121
3.6. Ailede Kişilerin Dinî Telkin Sorumluluğu	122
Tablo 55. Ailede Kişilerin Dinî Telkin Sorumluluğu.....	122
3.7. İslam'ın Yardımlaşmaya Verdiği Önemin Günümüz İnsanları Tarafından Kabulü.....	123
3.8. Rızık Endişesi ile Az Çocuk Yapılması	124
3.9. Allah'a Olan İnançta Kötü Tecrübelerin ve Derin Korkuların Rolü	125
3.10. Kur'an ve Sünnetin Çağımızdaki Algılanışı	126
3.11. Dünyaya Verilen Değerle Ölümünden Sonraki Hayata Verilen Değer.....	126
Tablo 60. Dünyaya Verilen Değerle Ölümünden Sonraki Hayata Verilen Değer	126
3.12. Hz. Muhammet'in Her Çağda Örnek Alınmasının Gerekliliği	127
3.13. Zekât ve Sadakada Alt Motivasyon: Zenginlik Beklentisi	128
3.14. Mevsimlik Dindarlık	129
3.16. Kişinin Dinî İnanç ve Eylemlerinde Modernizmin Etkileri	130
3.17. Dinin Günlük Hayatta Kendine Yer Bulması.....	131
3.18. İbadetlerin Vicdanla Tatmini	132
3.19. Gelenekçiliğin Kitabî Dindarlığa Müdahalesi.....	133
3.20. Dinî Ritüellerin Amacı: Ahlakî Olgunluk	133
3.21. İnsanları Tanımlamada Dinî Kimlik.....	134
3.22. Dinî Olduğu Düşünülen Uygulamalardan Medet Beklentileri	135
3.23. Dinî Doğru Yaşama ve Mezhep İlişkisi	136
3.24. Dindarlığın Cemaatlere ve Tarikatlara Dayandırılması	138
3.25. Doğal Afetlerde İlahî Ceza Anlayışı	139
3.27. Dinî Bilgilerin Geleneksel Yapıdan Edinilmesi	140
3.28. Dinî Bilgilerin Kitabî Kaynaklara Dayandırılması	141
SONUÇ	142
KAYNAKÇA.....	148

TABLolar

Tablo 1. Örneklem Grubunun Cinsiyeti

Tablo 2. Örneklem Grubunun Yaşı

Tablo 3. Örneklem Grubunun Eğitim Durumu

Tablo 4. Örneklem Grubunun Medeni Durumu

Tablo 5. Örneklem Grubunun Mesleği

Tablo 6. Örneklem Grubunun Gelir Durumu

Tablo 7. Örneklem Grubunun Aldığı Din Eğitimi

Tablo 8. Örneklem Grubunun Dindarlık Düzeyi

Tablo 9. Örneklem Grubunun Siyasi Konumu

Tablo 10. Eğitim ve Hastalık, Ruhsal Problemlerin Allah’a Olan İnanca Etkisi

Tablo 11. Eğitim ve Dindarlığın Vicdani Tatminle Değerlendirilmesi

Tablo 12. Meslek ve Kadınların İş Hayatına Katılabilmeleri

Tablo 13. Meslek ve İbadetlerin Davranış Değişikliğine Neden Olması

Tablo 14. Meslek ve Günlük Hayatta Dine Açılan Alan

Tablo 15. Meslek ve Hastalık, Ruhsal Problemlerin Allah’a Olan İnanca Etkisi

Tablo 16. Meslek ve Dünya Malına Bakış

Tablo 17. Din Eğitimi ve Evlilik Konusunda Eş Adaylarının Dindar Olması

Tablo 18. Din Eğitimi ve Çevre Baskısı

Tablo 19. Din Eğitimi ve Allah İncasında Etkili Olan Dünyevi Bunalım ve Sıkıntılar

Tablo 20. Din Eğitimi ve Dünya Malının Değersizliği

Tablo 21. Din Eğitimi ve Günlük Yaşamda Dinin Referans Alınması

Tablo 22. Din Eğitimi ve Dindarlığın Vicdani Tatminle Değerlendirilmesi

Tablo 23. Din Eğitimi ve Ailede Dinî Telkin Sorumluluğu

- Tablo 24. Din Eğitimi ve Zekât, Sadakanın Bereket Getireceğine Yönelik İnanç
- Tablo 25. Din Eğitimi ve Doğal Afetlerde İlahî Ceza Anlayışı
- Tablo 26. Din Eğitimi ve Mezheplere Bağlılık
- Tablo 27. Dindarlık Düzeyleri ve Eş Seçimindeki Etkileri
- Tablo 28. Dindarlık Düzeyleri ve Evlilik Öncesi Flörte Karşı Tutumlar
- Tablo 29. Dindarlık Düzeyleri ve Kurban Kesme İbadeti Yerine Parasal Yardım
- Tablo 30. Dindarlık Düzeyleri ve İbadetlerdeki Davranış Değişikliği
- Tablo 31. Dindarlık Düzeyleri ve Çağın Şartları Karşısında İbadetler
- Tablo 32. Dindarlık Düzeyleri ve İslam'ın Temel Kaynakları
- Tablo 33. Dindarlık Düzeyleri ve Toplumsal Baskı
- Tablo 34. Dindarlık Düzeyleri ve Ailede Dinî Telkin Sorumluluğu
- Tablo 35. Dindarlık Düzeyleri ve Hz. Muhammet'in Her Çağda Örnek Alınabilirliği
- Tablo 36. Dindarlık Düzeyleri ve Günlük Yaşamda Dinin Referans Alınması
- Tablo 37. Dindarlık Düzeyleri ve Dinî Bilgi Edinmede İslam'ın Temel Kaynakları
- Tablo 38. Dindarlık Düzeyleri ve İnsanların Değerlendirilmesinde İnancın Rolü
- Tablo 39. Dindarlık Düzeyleri ve Zekât, Sadakanın Bereket Getireceğine Yönelik İnanç
- Tablo 40. Siyasi Konum ve Eş Seçiminde Dindarlık
- Tablo 41. Siyasi Konum ve Dinî Nikâh
- Tablo 42. Siyasi Konum ve Evlilik Dışı Birliktelik
- Tablo 43. Siyasi Konum ve Ailede Dinî Telkin Sorumluluğu
- Tablo 44. Siyasi Konum ve Zekât, Sadakanın Bereket Getireceğine Yönelik İnanç
- Tablo 45. Siyasi Konum ve Günün Şartlarında İbadetler
- Tablo 46. Siyasi Konum ve Günlük Hayatta Dine Açılan Alan
- Tablo 47. Siyasi Konum ve Doğal Afetlerde İlahî Ceza Anlayışı
- Tablo 48. Siyasi Konum ve Dindarlığın Vicdani Tatminle Değerlendirilmesi

Tablo 59. Siyasi Konum ve Dinî Bilgi Edinmede İslam'ın Temel Kaynakları
Tablo 50. Eş Seçimi ve Dindarlık
Tablo 51. Evlilikte Dinî Nikâh
Tablo 52. Evlilikte Öncesi Birliktelik
Tablo 53. Kadınların İş Hayatına Katılmaları
Tablo 54. Çevre Baskısı ile Günah Psikolojisi
Tablo 55. Ailede Dinî Telkin Sorumluluğu
Tablo 56. İslam'ın Yardımlaşmaya Verdiği Önemin Günümüz İnsanları Tarafından Kabulü
Tablo 57. Rızık Endişesi ile Az Çocuk Yapılması
Tablo 58. Allah'a Olan İnançta Kötü Tecrübelerin ve Derin Korkuların Rolü
Tablo 59. Kur'an ve Sünnetin Çağımızdaki Algılanışı
Tablo 60. Dünyaya Verilen Değerle Ölümden Sonraki Hayata Verilen Değer
Tablo 61. Hz. Muhammet'in Her Çağda Örnek Alınmasının Gerekliliği
Tablo 62. Zekât ve Sadakada Alt Motivasyon: Zenginlik Beklentisi
Tablo 63. Mevsimlik Dindarlık
Tablo 64. Dinî Ritüellerin Dezenformasyonu
Tablo 65. Kişinin Dinî İnanç ve Dinî Eylemlerinde Modernizmin Etkileri
Tablo 66. Dinin Günlük Hayatta Kendine Yer Bulması
Tablo 67. İbadetlerin Vicdanla Tatmini
Tablo 68. Gelenekçiliğin Kitabî Dindarlığa Müdahalesi
Tablo 69. Dinî Ritüellerin Amacı: Ahlakî Olgunluk
Tablo 70. İnsanları Tanımlamada Dinî Kimlik
Tablo 71. Dinî Olduğu Düşünülen Uygulamalardan Medet Beklentileri
Tablo 72. Dini Doğru Yaşama ve Mezhep İlişkisi
Tablo 73. Dindarlığın Cemaatlere ve Tarikatlara Dayandırılması

Tablo 74. Doğal Afetlerde İlahî Ceza Anlayışı

Tablo 75. Kişisel Düşüncelerin ve Duygulanımların Allah İnancına Etkisi

Tablo 76. Dinî Bilgilerin Geleneksel Yapıdan Edinilmesi

Tablo 77. Dinî Bilgilerin Kitabî Kaynaklara Dayandırılması

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın konusu ve problemi, amacı ve önemi, hipotezi, kapsam ve sınırları ve yöntemi üzerinde durulacaktır.

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ

Türkiye’de dinî hayata ve Türk toplumunun dindarlığına, din ve sosyal değişim penceresinden baktığımızda bir toplumsal bir kaosla karşı karşıya kalırız. Böyle bir süreç, herkesin durması gereken noktayı kaçırdığını, ayakta kalabilmek için bir zemin kavgasının yaşandığını bize işaret etmektedir.

Geçiş toplumlarında görülen bu kaos trafiği, hangi durumda hangi toplumsal dinamiğe yeşil ışık yakılması gerektiğine karar verecek üst belirleyicinin otoritesini kaybetme sürecidir. Toplumsal bütünleşmeyi sağlayan ve çözülmeyi engelleyen, bireylerin ve sosyal gurupların üstünde duran “mana”nın yerine geçebilme savaşıdır.

Bu mücadele içindeki gelgitlerde, Türkiye’de dinî hayat ve dindarlık hızlı değişimlere maruz kalmaktadır. Kırsalda dinî hayat, içe kapanarak ve geleneksellikle bütünleşerek zihnî tutumdan uzaklaşmakta, tabii grupların hüviyetine bürünmektedir. Şehirlerde “mana”yı dinî değerler olarak algılayanlar bu otoriteyi önce bireyselliklerine sonra en yakınlarındaki çevrelerine taşıyarak zihnî tutumla hareket etmeye çalışmaktadırlar.

Bilimsel ve teknolojik gelişmeler, toplumların mevcut dinî yapısını da etkileyerek inanç, düşünce ve yaşayış konusunda bir takım tartışmaları beraberinde getirmiştir. Dünyanın hemen her bölgesinde yaşanan bu bilimsel ve teknolojik gelişmeler, ülkemizde de pek çok unsurun (özellikle dinî dokunun) bu süreçten etkileşimini kaçınılmaz bir sonuç olarak karşımıza çıkarmaktadır.¹ Bu etki ve yaklaşma örf ve âdet, yaşam tarzı ve kültür gibi birçok alanda kendini göstermektedir.

Teknolojik gelişmelerin kitle iletişim araçları ile ilanı, gelişen ulaşım imkânları ile birlikte elde edilmesinin kolaylaşması (Nizip ilçesinin Salkım

¹ Orhan Türkdoğan, **Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları**, Genişletilmiş İkinci Baskı, Dede Korkut Yayınları, İstanbul, 1977, s. 272.

köyünde bir bayanın Internet'ten sipariş ettiği zayıflama aletinin kendisine kargo yoluyla ulaşması) yeni yaşam tarzları oluşturmakta diğer bir ifade ile modern yaşamın kırsala ulaşmasını sağlamaktadır. Bunun sonucunda ise geleneksel yapıda aile yapıları, eş seçim usulleri, kadın erkek arasındaki ilişki kalıpları zamanla değişime uğramıştır ve uğramaktadır.

İnsanlık tarihi ile beraber var oluşunu günümüze değin devam ettiren din, bu yolculukta insanoğlunun ayrılmaz bir parçası olmaya devam etmektedir. İnsan toplulukları, beraberindeki din anlayışlarını farklı adlarla ve kabullerle karşılamış olsalar da bahsedilen tarihî süreç içerisinde bireysel ve toplumsal alanda bu farklı din anlayışlarına yer açmışlardır.

Bahsedilen uzun süreçte din olgusu, oldukça zengin tanımlar dünyasına sahip olmuştur. Din hakkında yapılan zengin tanımlar içinde “din kutsalın tecrübesidir.”² şeklindeki özlü ifade dinin subjektif yönünü vurgulamaktadır. Dinin bu subjektif yönü, bireyin dinî inanç ve tutumlarıyla içinde bulunduğu topluma karışması ile objektif, diğer bir ifade ile sosyal yönünü açığa çıkarmaktadır. Buna göre insanın doğası, varlığının kaynağı ile ilgili sorulara Tanrı kavramı ile cevap vermeye çalışan bir inanç sistemi olarak din, aynı zamanda insanın tutum ve davranışlarını düzenleyen değerler manzumesinin belirleyicisi ve gündelik yaşamdaki yol göstericisi olarak önemli rolleri yerine getirir. Bu dinin toplumsal boyutunu da açıklamaktadır.³

Dindarlık, kişinin eylemlerinde dini referans almasıdır. Daha geniş bir ifade ile dindarlık, bir kişinin günlük hayatında dinin önemini ifade eden, dine inanma ve bağlanma derecesini gösteren bir kavramdır.⁴

Dindarlık veya dinî yaşantı, değişik kültürel ve sosyoekonomik çevrede yer aldığı için farklılıklar gösterebilmektedir. Örneğin namaz kılmak bir dindarlık göstergesi olabildiği gibi iş yerine dinî metinler asmak, bir dindarlık göstergesi olabilmekte dinin ibadet boyutuna ilgisiz olan bir bayanın evleneceği erkekten dinî nikâh istemesi, bayanlarla tokalaşmaktan kaçınan bir erkeğin çekincesi de bir dindarlık göstergesi olabilmektedir.

² Joachim Wach, **Din Sosyolojisi**, Çev. Ünver Günay, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Kayseri, 1990, s. 2.

³ Mehmet Ali Kirman, **Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2004, s. 61.

⁴ Kirman, s. 63.

Dinî eylem, aynı zamanda toplumsal bir eylemdir. Weber, eylemi, toplumsal niteliğe büründüren unsurun diğerlerini dikkate alan eylem olduğunu belirtmiştir. Bu manada dinî eylemler, sosyal hayatta bütünleşme unsuru olarak diğer insanlarla ortaklaşa yapılan sosyal bir eylem türüdür.

Dindarlık, sadece din adına gerçekleştirilen eylemlerden oluşmamakta aynı zamanda eylem dünyasının kısıtlanması ile de kendini ifade etmektedir.

Türkiye’de sanayileşmenin ve modernizmin güçlenmesi, yoğun nüfus hareketliliğinin yaşanması, geleneksel ve toplumsal kurumların güçlü değişimlere maruz kalması, eğitimin laik bir zemine oturtulması, seküler anlayışın yaygınlaşması gibi etkenler, din ve dindarlık algılamalarında güçlü değişimlere sebep olmaktadır.

Bu değişimlerden en önemlisi modernizm ile güçlenen bireycilik anlayışıdır. Kişinin doğuştan getirdiği özellikler ve yaşamını sürdürdüğü çevresel farklılıklar nedeniyle kişi farklı tutum ve davranışlara sahip olabilmektedir.

Ancak modernizm, bu tabii farklılığa keyfî, oldukça öznel bir tutum ve anlayış katarak “Ben yaptım oldu.” algısını güçlendirmiştir. Böyle bir algı, din ve dindarlığın benimsenmesi açısından düşünüldüğünde din ve dindarlığın tarihî referans kaynakları, kişisel görüş ve kabuller arasında unutulmaya başlanacaktır. Böylece kişisel haz ve menfaatlerin merkezde tutulduğu din ve dindarlık anlayışları tabii farklılıklar olmaktan ziyade, toplumun birlik ve beraberliğini sağlayan değerlerin çözülmesine, kişisel din karmaşasına, dinî ve ahlaki değerlerin içinin boşaltılma çabasına sebep olabilmektedir. Temel problem ikiyüzlü dindarlık anlayışı veya Allport’un deyişiyle “olgunlaşmamış dindarlık” anlayışıdır.⁵ Türkiye’de yapılan alan araştırmalarında din ve dindarlık algısı tespit edilmeye ve bu algının sebepleri keşfedilmeye çalışılmıştır.

Olgunlaşmamış dindarlık tezahürlerinin geleneksel yapıdaki serüveni, modernizmin bu yapıda sebep olduğu kırılmalarla birlikte nasıl bir seyir izlediği geleneksel yapı ve modern yapıda dindarlık anlayışını karşılaştırmalı olarak görmeye imkân verebilecektir.

⁵ Hasan Kayıklık, “Allport’a Göre Dinî Yaşayışa Gelişimsel Bir Açılım”, Dini Araştırmalar Dergisi, Cilt. 5, S.15 (Ocak-Nisan), 2003, s. 128.

Araştırma alanı olarak seçtiğimiz Oğuzeli’nde yüzyıllardır devam edegelen geleneksel yapıyı ve bu yapı içinde yaşanan dindarlığı, yukarıda belirtmiş olduğumuz bilimsel ve teknolojik gelişmeleri ve dinî hayata olan etkisini de dikkate alarak bilimsel metotlarla incelemeye çalışacağız.

Oğuzeli, Gaziantep’e bağlı 12.000 nüfuslu bir ilçe olmanın ötesinde gerek coğrafi konumu, gerek kültürel yapısı itibarı ile oldukça özgün sosyokültürel özelliklere sahip bir ilçedir. Din sosyolojisi açısından da ilçede yaşanan dinî hayatın incelenmesi basit bir şekilde bir ilçenin incelenmesinden öte anlamlar taşımaktadır. Bu ilçe, kırsal ile kent ilişkisinin coğrafi yakınlık üzerinden değerlendirildiğinde kente yakınlığın beklenen sonuçlarını sergilememekte, kendi içine kapalı toplum özelliklerini taşıırken geleneksel yapıda kırılmalara engel olamamaktadır.

Sosyoekonomik ve kültürel farklılaşma ile karşı karşıya bulunan Oğuzeli’ndeki dinî yaşayışı, geleneksel yapıdaki kırılmalar üzerinden incelemek, var olan kırılmaların sebeplerine gidebilmek ve bu kırılmaların dindarlığa olan yansımalarını görebilmek araştırmanın konusunu teşkil edecektir.

Yukarıda araştırmanın çıkış noktası ve konusu hakkında verilen bilgiler ışığında araştırmanın temel problemini, Türkiye’de geleneksel yapının güçlü olmasının sebeplerinin başında kentleşme problemlerine, kentin modern değerlerine uzak kalmak gelmektedir. Dolayısıyla kırsalda korunmaya alınmış geleneksel yapı, kırılmalara maruz kalmaktadır. Bu doğrultuda araştırmamızın temel problemini şöyle ifade edebiliriz: **Kırılmış bir geleneksel yapıda dindarlık anlayışlarında ne gibi farklılıklar meydana gelmektedir ve bu sürecin başlıca sebepleri nelerdir?**

Araştırmamızın alt problemleri de şöyle sıralanabilmektedir:

1. Batı toplumlarında başlayan sanayileşme, göçlerle hızlanan kentleşme süreçlerinin ülkemizde de yaşanmaya başlamasıyla sözü edilen değişim, geleneksel değerlerin güçlü olduğu Gaziantep’in Oğuzeli ilçesinde de etkili olmakta mıdır?

2. Hızlı bir modernleşme sürecine girilmesine rağmen bazı geleneksel değerler namus, ayıp, kınanma gibi kaygılar nedeniyle özellikle kadınlar üzerindeki otoritesini devam ettirmekte midir?

3. Geleneksel toplum özelliklerine sahip bireylerde, olgusal özellikler kent toplumlarında olduğu gibi bağımsız değişken olma özelliğini korumakta mıdır?

4. Türkiye’de dinî cemaatlerin ve tarikatların dindarlık oluşumundaki etkileri bilinmektedir. Geleneksel yapı özelliklerine sahip Oğuzeli’nde de cemaatler tarikatlar dindarlık oluşumunda güçlü etkilere sahip midir?

5. Geleneksel toplumlarda tabu hâline gelen aile, kadın erkek ilişkileri, namus anlayışları gibi konularda kırılma anlamına gelebilecek değişimler yaşanmakta mıdır? Yaşanmakta ise bu süreci başlatan ve devam ettiren sebepler nelerdir?

6. Geleneksel yapıda meydana gelen kırılmalar dindarlığın farklı boyutlarında değişimlere sebep olmakta mıdır?

7. Oğuzeli ilçesinde geleneksel yapıda meydana gelen kırılma sebeplerinin başında bireylerin eğitim farklılarından daha çok modern eğitimin yaygınlaşması, diğer yandan medyanın basın ve ekran yoluyla modern anlayışları bireylere ulaştırması söylenebilir mi?

2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu araştırmanın amacı, kişinin dindarlık algılamasında üzerinde durduğu zemini tespit etmeye çalışırken üst belirleyici olarak yüzünü yukarı çevirdiğinde otorite olarak neyi benimsediği ve benimsediği bu üst yapı ile kurduğu ilişkidir. Ayrıca sözü edilen ilişkinin niteliği, bu niteliği olumlu veya olumsuz etkileyen iç ve dış dinamikleri ve sosyal güçleri de elde edilen veriler doğrultusunda ortaya çıkarmaktır.

Türkiye’de bireylerin dinî algılarının ve dindarlıklarının şiddetini tespit etmek üzere özellikle son yıllarda, din sosyolojisi alanında birçok araştırma ve inceleme yapılmıştır.

Bizim araştırmamızda din ve dindarlık üzerinde istatistik bulgulara ulaşmak ve araştırmanın yapıldığı çevrede, modernleşme yolunda ortaya çıkan değişimleri tespit etmek amaçlanmıştır. Bu tespitler ışığında bölge halkının bireysel ve toplumsal boyutta dinî eğilimleri ve sosyoekonomik özellikleri

arasında ortaya konulacak niteliklerin, bölge yaşamında fayda sağlayacak önlemlerin alınabilmesi için gerekli olduğu düşüncesindeyiz.

3. VARSAYIMLAR

Araştırma öncesi kanıtlanmaları gerekli görülen, doğruluğu ancak elde edilen bulgular ile test edilebilen, sonuçta kanun veya teori olarak kabul edilecek olan varsayımların iyi tespit edilmesi gerekmektedir. Çünkü araştırma sonuçlarının geçerliliği, bu varsayımların doğruluğu ile orantılı olacaktır.⁶ Varsayımlar, araştırmanın üzerinde kurulduğu temeli oluşturduklarından sağlam varsayımlara dayanmayan bir araştırmanın sonucu da çok sağlıklı olmayacaktır.⁷

Din, tarih boyunca muhtelif şekiller altındaki değişikliklere ilgisiz ve yabancı kalamamıştır. Kimi zaman din toplumu etkilemiş kimi zaman sosyokültürel çevrenin etkisinde kalmış kimi zaman da karşılıklı etkileşim söz konusu olmuştur.⁸

Çağımızda modernizm ve seküler akım, geleneksel dinî kurum ve değerleri temelden sarsmış ve sarsmaya da devam etmektedir. Değişimde geleneksel dinî değerlerin kabulünde bireyciliğin ön plana çıktığı görülmektedir. Dinî normlar, toplumun sosyal organizasyonları olan aile, iktisat, ahlak vb. kurum ve kuruluşlar üzerinde geleneksel olarak nitelendirilen dönemlerde daha belirgin ve kolektivist etkiye sahipken modern olarak tanımlanan son dönemlerde ise bu etkinin azaldığı ve dinin bireysel bir tercih şeklini aldığı görülmektedir.⁹ Berger ve Luckman bireysel dinî eğilimlerin güçlenerek dinin ritüel boyutunun ve sosyal eylem olarak dinî pratiklerin kamusal alandan çekildiğini belirtmişler ve genel olarak dinî bir gerilemenin çağımızda olmadığını ancak dinin boyut değiştirdiğini ileri sürmüşlerdir.

Dinî hayatı derinden etkileyen bireycilik, kentlerin kendine özgü değerleri ve hareketliliği ile ferde ulaşırken kırsalda geleneksel değerlerin güçlü olduğu toplumlarda da başta medya olmak üzere eğitim ve ekonomik arayışlar ile ferde

⁶ Niyazi Karasar, **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, 6.Baskı, Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd., Ankara, 1994, s. 71.

⁷ Zeki Arslantürk, **Araştırma Metot ve Teknikleri**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, s. 34.

⁸ Ünver Günay, **Erzurum Kenti ve Çevre Köylerinde Dini Hayat**, Erzurum Kitaplığı Yayınları, Erzurum, 1999, s. 11.

⁹ Wach, s. 56.

ulaşmakta dindarlık algısı ciddi değişimlere maruz kalmaktadır. Buna göre araştırmamızın temel varsayımı şu olmaktadır: **Geleneksel yapı özelliklerine sahip Oğuzeli’nde başta eğitim olmak üzere medya, kentle iletişim sıklığı ve güçlenen ekonomik beklentiler nedeniyle geleneksel yapı ve unsurlarında kırılmalar yaşanmakta ve dini hayatta farklılaşmalara sebep olmaktadır.**

Araştırmamızın alt varsayımlarını da şöyle sıralayabiliriz:

1. Batı toplumlarında başlayan sanayileşme, göçlerle hızlanan kentleşme süreçlerinin ülkemizde de yaşanmaya başlamasıyla meydana gelen sosyal değişimler, geleneksel dinî inanç, düşünce ve davranışları da kimi zaman mekanik kimi zaman da olağan süreçleri ile etkilemiş, bu alanda da bir değişim ve farklılaşma meydana gelmiştir. Bu değişim geleneksel değerlerin güçlü olduğu Gaziantep’in Oğuzeli ilçesinde görülmektedir.

2. Hızlı bir modernleşme sürecine girilmesine rağmen bazı geleneksel değerler, dinî değerler kadar değişime uğramamakta bireyin vicdanına sıkışıp kalmamakta dinî değerler ile çatışmasına rağmen namus, ayıp, kınanma gibi kaygılar nedeniyle özellikle kadınlar üzerinden otoritesini konuşturmaktadır.

3. Geleneksel toplum özelliklerine sahip bireylerde, olgusal özellikler kent toplumlarında olduğu gibi din ve dindarlık konusunda bağımsız değişken olma özelliğini korumaktadır.

4. Türkiye’de özellikle kentlerde, dinî cemaatlerin ve tarikatların dindarlık oluşumundaki etkileri bilinmektedir. Geleneksel yapı özelliklerine sahip Oğuzeli’nde de cemaatler tarikatlar dindarlık oluşumunda güçlü etkilere sahiptir.

5. Geleneksel toplumlarda tabu haline gelen aile, kadın erkek ilişkileri, namus anlayışları gibi başlıklarda kırılma anlamına gelebilecek değişimler yaşanmakta ve sözü edilen değişimler etkisini hissettirmektedir.

6. Geleneksel yapıda meydana gelen kırılmalar dindarlığın farklı boyutlarında kent toplumlarında olduğu gibi değişimlere sebep olmaktadır.

7. Oğuzeli ilçesinde, bireylerin eğitim farklılarından daha çok modern eğitimin yaygınlaşması, diğer yandan medyanın basın ve ekran yoluyla modern anlayışları bireylere ulaştırması ve tüketim kültürünün güçlenmesiyle ekonomik

beklentilerin artması geleneksel yapıda meydana gelen kırılma sebeplerinin başında temel etkenler olarak görülebilir.

4. KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Geleneksel toplum özelliklerini güçlü biçimde taşımasına rağmen kitle iletişim araçları ve ilçede açılan Meslek Yüksek Okulunun getirdiği yeni sosyal tutum ve davranışlar ile Gaziantep'in Oğuzeli ilçesi, modernleşmeye kapılarını aralamaktadır. Araştırmamız bu değişimler içersinde dinî yaşantı üzerinde bulgular elde ederek yeni sonuçlara ulaşmak ile sınırlıdır.

Araştırmamız, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde kendine özgü toplumsal kültürel yapısıyla özellik arz eden Gaziantep'in Oğuzeli ilçesi ile ilgilidir. Araştırmamız ampirik bir çalışma olduğundan zaman, mekân ve değişebilirlik açılarından sınırlılıklara sahiptir:

1. Elde edilen sonuçlar örneklemin temsil ettiği Gaziantep'in Oğuzeli ilçesi ile sınırlıdır.
2. Araştırmada ulaşılan sonuçlar, anket sorularına deneklerin vermiş olduğu cevapların samimi ve doğru olduğu varsayımı ile sınırlıdır.
3. Araştırma belirli bir zaman dilimi içinde gerçekleştiğinden, deneklerin görüş ve kanaatlerinde zamanla değişiklik olabilmektedir. Bu da araştırmamızın bir diğer sınırlılığıdır.

5. YÖNTEM

Çalışmamız temel olarak giriş ve iki bölümden meydana gelmektedir. Giriş bölümünde, çalışmamızla ilgili kullanacağımız yöntem ve teknikler hakkında bilgi verilerek uygulama safhasına geçilmiştir.

Bu safhada çalışmamızı alan uygulaması olan anket ile desteklemeye ve konu ile ilgili bulgular elde etmeye çalışılmıştır. Araştırmada tesadüfî örnekleme tekniği ile evreni temsil yeteneğine sahip bir örneklem teşkil edilmiştir.. Kota örnekleme tekniği uygulanarak elde edilecek bu örneklem, evreni temsil eden minyatür model olmuştur.. Bu araştırmanın evrenini Oğuzeli'nde yaşamakta olan

insanlar oluşturmaktadır.. Bu evrenden dört yüz kişi denek olarak çalışmaya dâhil edilmiş, son aşamada da anket verilerinden hareketle konunun yorumu yapılmıştır.

İlk bölüm teorik çerçeve olup çalışma alanımızdaki kavramların irdelenmesi ve değerlendirilmesinden oluşmaktadır. Genel olarak din ve dindarlık ilişkileri, din ve sosyal değişme ilişkileri, gelenek ve gelenekçilik ile din ilişkileri, son olarak da modernleşme ve modernizmin dine yansımaları kavramlar üzerinden değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde ise din ve toplum ilişkileri, elde edilen bulgular üzerinden değerlendirilerek sonuç bölümünde de hipotezlerin geçerliliği veya geçersizliği sınanmıştır.

5.1. Araştırmanın Modeli

Gaziantep'in Oğuzeli ilçesinde dinî yaşantı üzerinden din ve dindarlık ile ilgili yeni sonuçlara ulaşmak için yapılan bu çalışmada teorik bölümlerin modeli dokümantasyon metot ve teknikleri ile deneysel (ampirik) bölüm ise tarama (survey) modeli ile oluşturulacaktır.

5.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Herhangi bir gözlem alanına giren obje ya da fertlerin tümüne “ana kütle”¹⁰ denir. Araştırmanın evreni Oğuzeli ilçesindeki bireylerdir. Ancak bu kadar geniş bir ana kütleyle tamsayımla ele alıp incelemek oldukça güç olduğundan ana kütlede araştırma evrenini temsil yeteneğine sahip bir örneklem seçme yoluna gidilmiştir.

Herhangi bir evrenden belirli bir yolla seçilmiş daha küçük sayıdaki obje ya da fertlerin oluşturduğu gruba “örnek”, bir amaca yönelik olarak çıkarılmış örnek gruba da “örneklem” denilmektedir.¹¹ Örneklem kendi içinde tesadüfi, kota ve monografi gibi başlıklara ayrılmaktadır.

Tesadüfi örneklemde evrendeki tüm bireyler eşit olarak seçilme olanağına sahip iken, kota örneklemede bireyler örnekleme belirli kategoriler altında

¹⁰ Zeki Arslantürk, *Sosyal Bilimciler için Araştırma Metot ve Teknikleri*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2001, s.102

¹¹ Arslantürk, s.103.

temsil edilmektedir. Monografi örnekleme ise belirli bir alt grubun evreni temsil edeceği düşüncesiyle örnekleme yer alması ile oluşmaktadır.

Araştırma alanımız olan Oğuzeli ilçe merkezinin tümü üzerinde çalışma yapma zaman, enerji ve maliyet bakımından çok kolay olamayacağı için deneklerin tespitinde tesadüfi örnekleme tekniği ile evreni temsil yeteneğine sahip bir örneklem oluşturulmuştur. Bu örneklemede ana kütlede var olan kategorilerin belli sınırlamalar dâhilinde kota örnekleme ile yer alması sağlanarak ana kütleyi temsil eden bir minyatür model oluşturulmuştur. Bu minyatür model üzerinden de araştırmanın verileri elde edilmiştir.

Örneklem seçilirken Oğuzeli ilçesinin sosyoekonomik farklılıkları gözötilmiş ve 400 denek üzerinden araştırma yapılmasına karar verilmiş ancak hatalı doldurulan 19 anket formunun çıkarılması sonucunda 381 katılımcının cevaplandığı anketler analize dâhil edilmiştir.

5.3. Araştırmanın Verilerinin Toplanması ve Analizi

Anket tekniği ile toplanan verilerin çözümlenmesinde, bilgisayar ortamında SPSS istatistiksel paket programı kullanılmıştır.

Araştırmanın amacında açıklanan sorulara cevap teşkil edecek veriler, Oğuzeli ilçesinde yaşayan örneklem grubunda yer alan bireylerden anket yoluyla toplanmıştır.

Var olan durumu ortaya koymaya yarayacak veriler ile yazılı metinler taranması daha önce gerçekleştirilmiş, çalışmaların incelenmesi ile yapılmış, anket uygulaması ise araştırmacı tarafından yürütölmüştür.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Oğuzeli’ndeki dinî hayat ile ilgili alan çalışmasına ve bulgulara geçmeden önce bu bölümde araştırmanın teorik çerçevesi içinde kavramlar açıklanacaktır. Sosyal değişme ve din, din ve dindarlık, gelenek, gelenekçilik ve din kavramları alt başlıkları ile incelenecektir.

1. SOSYAL DEĞİŞME VE DİN

İlgilendiği saha ve konular, toplumsal hareketlilikleri doğru okuma gayretleri ve hızlı sosyal değişimler, sosyolojiyi günümüzde bir bilim olarak öne çıkarmaktadır. Sosyoloji, modernliğin ürünü olan bir birimdir ve temel ilgisi modernlik üzerine olmaktadır.¹² Modernliğin de tabii sonuçlarından kabul edilen hızlı toplumsal değişimler, tarıma dayalı geleneksel dinsel düşüncenin hâkim olduğu bir dünyadan sanayiye dayalı, modern aklın ve bilimin hâkim olduğu seküler bir dünyaya geçiş şeklinde değerlendirilmiştir.¹³ Bu değerlendirmelerin her coğrafya, ülke ve toplum için ayrıştırılması mümkün görülmeyebilir.

Bu açıdan Türk toplumunda modernliğin sonuçlarından biri olan sosyal değişmeyi gözleyebilmek, bireylerin dinî ve geleneksel değerlerindeki değişimleri not alabilmek için ilk olarak sosyoloji ve sosyal değişimi değerlendirmek doğru bir davranış olabilir.

Sosyoloji, toplumun ilmi olduğuna göre ve toplumda işleyen ve dönen bir mekanizma ve yapısal fonksiyonel bir bütün olarak ele alındığı için, toplumun içinde farklı kesimlerde görülen sosyal olayları, sosyal müesseseleri, grupları, sosyal ilişkileri, sosyal yapı özelliklerini ve bu yapıda ortaya çıkabilecek değişim eğilimlerini ele alarak inceleyen bilim dalıdır.¹⁴ Diğer bir tanımda ise sosyoloji, toplumsalın olduğu gibi ya kişiler arası ilişkiler düzeyinde ya geniş bütünlerin

¹² Mehmet Aysoy, “*Sosyolojinin Geleneği Konu Edinmesi ya da Geleneğin Sosyolojik Paradigmaya İndirgenmesi*”, Muhafazakâr Düşünce Dergisi, S.3 (Kış), 2005, s. 90.

¹³ Aysoy, s. 91.

¹⁴ Mustafa E. Erkal, **Sosyoloji**, Der Yayınları, İstanbul, 1999, s.15.

sınıflar, uluslar, uygarlıklar ya da yaygın deyişle bütünsel toplumların makroskopik düzeyde bilimsel olarak incelenmesidir.¹⁵

Sosyolojiyi bir bilim olarak sosyal bilimler sahasına taşıyan düşünürlerin çoğunun felsefeci olması sosyolojinin bir bilim olarak bağımsızlığını geciktirmiş, ilk dönemlerde sosyoloji bu düşünürlerin felsefelerine göre değerlendirilmiştir. Klasik sosyoloji bir taraftan Auguste Comte ve onu takip eden Herbert Spencer ile etrafi sarılırken diğer taraftan Hegel ve Karl Marx ile çevrilmiştir. Ancak 1850’li yıllarda Batı Avrupa ülkelerin de meydana gelen inkılaplar neticesinde ilk sosyoloji sistemleri ortaya çıkmıştır.

Artık sosyoloji, somut gerçeklerle ve sosyal olaylarla ilgilenmek, sosyal olayların kanunlarını aramak, bu olayları araştırırken sebep sonuç ilişkileri üzerinde durmak zorunda kalmıştır. Metot olarak daha çok tümevarımcı, genelleştirici, skolastik olmayan, peşin hükümlerden sıyrılmış bir yol izlenmiştir. Farklı yapıya sahip toplumlarda görülen sosyal olayları ve gelişmeleri yere, çağa ve toplum yapılarına göre itibari bir şekilde değerlendirmek ihtiyacı doğmuştur. Kalıpcı ve beyni donduran, slogan ve kavram ambargosu ve determinizm sarsılmıştır. Ne olması gerektiğinden çok neler oluyor sorusunun cevapları aranır olmuştur.¹⁶

Günümüz sosyoloji de daha çok uygulamalı araştırmalar önem kazanmıştır. Özellikle son dönemde dinî inanış ve yaşayışta sürekli artan bir canlanmanın görülmesi gözleri din sosyolojisine çevirmiş, bu alanda yapılan çalışmalar, toplum din ilişkisini anlamada özellikle sosyal değişme din ilişkisini açıklamada önemli bir yere sahip olmuştur.

1.1. Sosyal Değişme

Sosyal değişme, zaman içersinde bir toplumun yapısında, bu yapının çeşitli fonksiyonlarında ve bireylerin üstlendiği toplumsal rollerde yani toplumdaki ilişkiler sisteminde, toplumsal kurumlarda ve bireylerin davranışlarında meydana gelen değişmeler olarak tanımlanabilir.¹⁷

¹⁵ Raymond Aron, **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri**, Çev. Korkmaz Alemdar, Bilgi Yayınları, Ankara, 1989, s. 17.

¹⁶ Erkal, s. 18.

¹⁷ Mehmet Ali Kirman, **Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2006, s. 232.

Sosyal değişme, zaman içerisinde bir toplumda gözlenebilen ve toplumun sosyal teşkilatının yapısı ve fonksiyonlarını geçici olarak değil de sürekli ve köklü bir şekilde etkileyen ve toplumun tarihinin akışını değiştiren değişiklerdir.¹⁸ Bu köklü değişimler sosyal değerlerde kişisel ve fonksiyonel değişimlerde kendini göstermektedir.¹⁹

Her iki tanımda da ortak yaklaşım, değişimin toplumsal yapı ve bu yapının işlevlerinde gerçekleştiğidir. Ancak değişimin her zaman ileriye doğru seyrettiğini ifade eden görüşler olduğu gibi değişimin gerileme şeklinde olabileceğine dair görüşler de olmaktadır. Bu farklılık, din ve dinin kaynağı hakkındaki görüşlerdeki farklılıklar ile paralellik arz etmektedir. Neticede toplumsal değişme, bilimsel ve nesnel bir kavram olarak hiçbir yön ve değer kaygısı ifade etmez²⁰

Toplumlarda meydana gelen her hareketlenmeyi toplumsal değişim olarak kabul etmek, sosyal çözölme ve sosyal tekâmülü de değişim içerisinde değerlendirme yanlışına düşürebilmektedir. Soysal çözölme, toplumun alt sistemleri olan aile, cemaat ve sosyal kurumlarında meydana gelen bozulmadır ve tek yönlüdür. Sosyal tekâmül ise içinde gerçekten bir toplumsal değişimi barındırmasına rağmen gözlenemeyecek kadar yavaş seyretmesi ve insan ömrünü aşan uzun bir zaman diliminde meydana gelmesi sebebiyle toplumsal değişimden ayrılmaktadır. Bunun yanında protesto mitingi, büyük bir konser, doğal afete maruz kalan topluluklar gibi sosyal olaylar da toplumsal değişim değil ancak onun tetikleyicisi olarak kabul edilmektedirler.

Yukarı da ifade edilen tanımlardan yola çıkıldığında sosyal değişim şu şekilde tanımlanabilmektedir: Tek yönlü olmaktan uzak, en azından bir insan ömrü içinde gözlenebilecek zaman içinde gerçekleşebilen, sınırlı bir coğrafyada cereyan eden, toplum teşkilatlarında ve kültüründe ortaya çıkan değişikliklerdir. Diğer bir ifade ile sosyal değişim, farklı zaman dilimlerinde sosyal yapı unsurlarında ortaya çıkan nitelik ve nicelik farklılaşmasıdır.²¹

Toplumlar tarihsel yürüyüşlerinde farklı değişimlere maruz kalarak bugüne ulaşmışlardır. Değişim, toplumun devamlılığında en önemli özelliklerin

¹⁸ Ünver Günay, **Din Sosyolojisi**, İnsan Yayınları, İstanbul, 1998, s. 329.

¹⁹ Ali N. Akdoğan, **Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Geçişte Dinî Hayat**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2002, s. 22.

²⁰ Kirman, s. 232.

²¹ Erkal, s. 226.

başında gelmektedir. Statik anlayışlarca toplum, bir kadavraya benzetilmiş, ölü kabul edilen sosyal organlar incelenerek toplumun sosyal teşkilatları ve şartları incelenmeye çalışılmıştır.

Dinamik anlayışı sahiplenen düşünürler ise toplumun en önemli gerçeği olarak değişimi kabul etmişler, toplumda ortaya çıkan değişimleri ve bu değişimlerin sebeplerini incelemeyi sosyolojinin temel konusu olarak algılamışlardır. Gerçekte az veya çok her toplumda değişim kendini göstermektedir. Kimi toplumlar değişimi hızlı yaşarken kimileri yavaş yaşamaktadır. Öyle ki çok yavaş olduğu ve çok uzun sürdüğü toplumlarda değişimi izlemek imkânsız olmaktadır. Ancak bu olgu değişimi inkâr etmeyi gerektirmemektedir.²²

Sosyologların sosyal değişime başlardaki soğuk yaklaşımı, son yüzyıldaki toplumlarda meydana gelen güçlü değişimler ve bu değişimlerin topluma ve sosyal yapılara olan etkileri nedeniyle hızla değişmiştir. Sosyoloji biliminde yaşanan bu değişim, din sosyolojisini de etkilemiş; son yarım yüzyılda din sosyolojisi alanında birçok çalışma yapılmıştır. Günümüz toplumlarının dünya ölçüsünde karşı karşıya bulundukları hızlı sosyal değişimler ve bunların dinî yaşayış alanında uyandırdığı yankılar ister istemez din sosyologlarını, dinin sosyal değişme ile ilişkilerini, bilimsel ölçüler içerisinde ele almaya mecbur etmiştir.

Sosyal değişimin din ile ilişkisine bakıldığında temel problem, sosyal değişimin dinin dinamiklerinin bir sonucu olup olmadığıdır. Veya sosyal değişimlerin dini etkileyerek dinin toplumsal dinamikler karşısında edilgen kabul edilmesi sonucunda özünü ve aşkınlığını aşındırdığı iddiasıdır.

Sosyal değişimin temel nedenleri arasında toplumu oluşturan alt sistemlerde meydana gelen çatışmalar gelmektedir. Bu çatışmayı değişime götürecek unsurlar arasında da kültür değişimleri yer almaktadır. Coğrafi ve iklimsel farklılıklar da bu değişimde önemli rol oynamakla birlikte insan faktörü ile demografik hareketler tüm bu etkenlerin nedeni olmaktadır.

Yukarıda ifade edilen faktörlerin yol açtığı toplumsal değişimler ile din arasındaki ilişkilerde iki hatta üç yönlü bir ilişki söz konusudur. “Buna göre din bir yönüyle sosyal değişmeye engel teşkil eden bir faktör olarak karşımıza

²² Günay, s. 324.

çıkarken bir başka veçhesi altında sosyal değişimin temel faktörü veya motor gücü olarak kendini göstermektedir. Nihayet sosyolojik perspektiften yaklaşıldığında dinî değişmeyi sosyal değişimin bir sonucu olarak ele almak yahut en azından sosyal değişimin din üzerindeki etkilerinden söz etmek mümkün olmaktadır.”²³

Bu ilişki kısaca “sosyal değişim ve din ilişkileri bakımından gördüğümüz gibi bir yönüyle din menşei, dinî tecrübeye ve onun ifadesi olan mukaddes metinlere bağlılık olmak itibarıyla değişmeye engel oluşturmaktadır. Öte yandan o yine bu menşei tecrübenin içinde bulunduğu dinamik ruh sayesinde yerine göre sosyal değişimin aslı kaynağını fonksiyonunu üstlenmekte ve nihayet zamanla toplumda ortaya çıkan sosyal değişimlerin dinî yaşayış üzerinde yankıları olmaktadır.”²⁴ şeklinde açıklanabilir.

1.2. Sosyal Değişim Modelleri

Sosyal değişimi evrimci model üzerinden değerlendiren düşünürlerden İbn-i Haldun, tarihî metoda dayalı yaklaşımında, sosyal değişmeye determinist bir açıdan bakmaktadır. Haldun, Ümrân, asabiyet ve tavırlar kavramları ile sosyal değişmeyi neden sonuç ilişkileri içinde ele almıştır.²⁵ Bunun yanında o, tümüyle düz bir sebeplilik çizgisinde yürümekte dairesel bir yaklaşımı ön plana almaktadır. Devletlerin güçlenmesi için bedevinin cesareti gerekirken şehirleşen bedevi, medeniyet noktasında gelişmekte, saldırı ve savunma kabiliyetleri açısından zayıflamakta ve bir başka gücün egemenliğine doğru yol almaktadır. Dairesel olan bu değişim, toplumların yaşamı boyunca devam etmektedir.²⁶

A. Comte ise sosyal değişimi üç hâl kanunu ile açıklamıştır. Buna göre sosyal olayların ve değişimlerin teolojik sebeplerle açıklandığı dönem, metafizik bazı güçlerle açıklandığı dönem ve pozitif, ilmi sebeplere dayandırıldığı dönemler sırasıyla teolojik, metafizik ve pozitif dönemler olarak ifade edilmiştir.

Karl Marx ise sosyal değişimin sosyal sınıfların çatışmasından doğacağını ileri sürmektedir.

²³ Günay, s. 333.

²⁴ Günay, s. 341.

²⁵ Erkal, s. 230.

²⁶ Erkal, s. 230.

Yapısal-fonksiyonel model de sosyal yapı ile fonksiyonlarının ilişkisi sosyal değişmeyi belirlemektedir. Bu düşüncenin temsilcilerinden T. Parsons karmaşıklaşan yapılar nedeniyle fonksiyonların da farklılaşması sonucunda değişimlere ihtiyaç duyulduğunu ileri sürmektedir.²⁷

Günümüzde ise modern sosyoloji, bu yaklaşımların tümünü bir arada değerlendirmekte, herhangi bir değişme modelini tek başına açıklayıcı bulmamaktadır. Modern sosyoloji de sosyal değişim sanayi ihtilali ile başlamaktadır. Sonrasında nüfus hareketliliği, bu güçlü değişim sürecini devam ettirmiştir.

Türkiye'nin coğrafi yapısının ve iklim özelliklerinin çok değişken olması, bölgelerarası kalkınma ve gelişme farklılıklarını da doğurmaktadır. Bu sosyal değişimin hızına ve niteliğine etki ederken aynı zamanda sosyal değişimin farklılaşması dinî hayatta ve dindarlıkta farklılaşma şeklinde de karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda bir taraftan geleneksel toplum özelliğini korumaya çalışan, bir taraftan da modernleşmenin sonuçlarını her geçen gün daha yoğun olarak hisseden Türk toplumunda, dinin anlaşılma ve yaşanmasında birçok yeni biçimler ve farklılaşmaların gözlenmesi normal bir süreçtir.

1.3. Sosyal Değişimin Temel Dinamiği Olan Din

Dinin sosyal değişimin temel faktörü olması, aynı zamanda toplumda yeni değerlerin kaynağı konumunda olması anlamına geldiğinden bu konu, sadece din sosyologların değil, kimi filozofların ve sosyologların da inceleme alanına girmiştir.

Batıda Max Weber, ekonomi din ilişkisi üzerine yaptığı çalışmada Protestan ahlakının yeni bir ekonomi anlayışı getirdiği diğer bir ifade ile kapitalizm olgusunu oluşturduğu, bu anlamda dinin var olan mevcut ekonomi anlayışının yerine yeni bir bakış açısı getirdiğini ifade ederek dinin de sosyal değişimin temel motoru olduğunu ortaya koymuştur. O, kapitalizmin oluşumunda dini etken kabul ederken işleminde bunun söz konusu olmadığını ileri sürmüştür. Bir anlamda ekonomi sekülerizme bırakılmıştır.²⁸

²⁷ Erkal, s. 236.

²⁸ Aron, s. 423.

Bütün evrensel dinler, toplumda kendilerine yer açmak için büyük sosyal değişmelerin nedeni olmuşlardır. Kimi dinler güçlü bir değişimle toplumda üst belirleyici olarak yerini alırken kimi dinler de zayıf başlangıçlar nedeniyle bizzat sosyal değişimin etkisi altında kalarak toplumun alt sistemleri olarak kalmışlardır. Aslında her din, bir yandan toplumdaki yerleşik düzeni koruma konusunda birtakım roller üstlenirken bir yandan da bu düzeni daha yüksek bir bilinç ve inanç evreninde değiştirmeyi talep etmektedir. Bu da dinlerin hem değişim hem de durgunluk için elverişli şartlarda dikkate değer roller üstlendiğini göstermektedir.²⁹

İslamiyet, bir dinin güçlü değişimlerle toplumun tüm sosyal kurum, yapı ve değerlerinde meydana getirebileceği sosyal değişimlere önemli bir emsal teşkil etmektedir. Putperest inançları ve gelenekleri içinde bocalayan bir toplumda, Hz. Peygamber'in çağrısının kısa zamanda nasıl köklü dinî sosyal değişimleri beraberinde getirdiği, üstelik onların yalnızca Arabistan ile sınırlı kalmayarak o zamanki dünyanın büyük bir bölümünü etki alanına dâhil ettiği görülmektedir. Böylece İslam kültür ve medeniyetinin bu yaratıcı hamle sayesinde insanlığa kazandırdıkları, tarihin ve günümüzün gerçekleri olarak kabul edilmektedir.³⁰

Dinin değerleri muhafaza fonksiyonunun yanında yeni değerlerin kaynağı olması ve böylece toplumdaki sosyal değişimde yer alması mümkündür. Batı'da modern kapitalizmin doğuşunda oynadığı rolde görüldüğü üzere din, sosyal ve ekonomik değişimin ve dolayısıyla yeni değerlerin yaratılmasının hâkim faktörü olabilir.

1.4. Sosyal Değişmeyi Engelleyen Din Anlayışları

Aslında her yeni din anlayışı, toplumda yer bulabilmek için var olan sosyal yapı ve değerleri sarsmayı ve kendi değer yapısı içinde değiştirmeyi esas kabul etmiştir. Din anlayışı mevcut sosyal değerler içinde kendine yer bularak var olana tabi olmaktansa karşı karşıya kaldığı sosyal değerleri, yapıları ve gelenekleri kendisine tabi kılma mücadelesi vermektedir. Öyle ki henüz doğduğu toplumda kendine özgü kimliği ile var olabilmesini ve üst belirleyici olarak yerini alabilmesini bu şekilde mümkün görmektedir. Böyle bir süreci yaşayan din,

²⁹ Necdet Subaşı, "*Türk(iye) Dindarlığı: Yeni Tipolojiler*", İslamiyat, Cilt 5, Sayı 4 (Ekim-Aralık), 2002, s.

20.

³⁰ Günay, s. 336.

toplumsal değişimin temel dinamiği ve belirleyicisidir. Ancak din, insanla birlikte yürümeye başladığı bu yolculuğunda geride kalmamak, geçmişin tarih sayfalarına bir not olarak düşmeden günümüzde de varlığını devam ettirmek istediğinde bunu sağlayacak olan gelenekselleşme ve kurumsallaşmanın oluşturulmasına çalışacaktır. Sonrasında ise meydana getirdiği dinî geleneği korumak için gelenekçiliği seçecektir.

Din, karizmatik dinî liderin dinî tecrübesine bağlılıkla kalmayarak, onu metinlere aktarıp tekrar yaşayarak gelenekleşmekte bu geleneğin icrasını sağlayan kurumlarının oluşması ve nihayetinde tüm bu süreci bir koruma kalkanı gibi içinde saklayan muhafazakârlık³¹ anlayışının güçlenmesi ile büyümekte ve insan zamanından geride, geçmişte kalmamaktadır. Bu noktada herhangi bir sosyal değişim, dinî menşenin ve geleneğin bozulması olarak algılandığında dinî tecrübenin ilk kaynağına geri dönüş refleksiyle içe kapanma ve sonuçta değişime karşı durma tepkiselliği ile karşılaşmaktadır. Bunun yanında sosyal bütünlüğü sağlayan din, bu bütünlüğü bireye ve topluma telkin ettiği değerler üzerinden gerçekleştirmektedir. Toplumsal bütünlüğün devam edebilmesi için bu değerleri koruma tavrı, kimi zaman sosyal değişmeyi engelleyen bir sürece yönelmektedir. Weber, karizmanın kemikleşmesi veya rutinleşmesi kavramları ile dinî liderin kararlarını ve kişiliğini, diğer bireylerin doğaüstü bir nedene dayandırarak inandığı liderliğine geri dönüşü, özlemi belirtmek için bireylerin onun şahsiyetini vazgeçilmez olarak algılamasından dolayı dinî statüğün oluştuğunu belirtmiştir.

Sosyal tarihe bakıldığında hatta günümüze gelindiğinde gelenekselleşmiş dinlerin değişime karşı durarak statükoyu korumaya alması, birçok düşünür ve sosyolog tarafından eleştirilmiştir. Din, her toplumda ve coğrafyada buna benzer refleksleri sergilemektedir. Batı’da, özellikle Sanayi Devrimine ve de öncesine bakıldığında, Hristiyan teolojisinin statükoyu koruma anlayışını, dinî itikat anlayışlarına ve ritüellerine yerleştirdikleri görülmektedir. O dönemde çocukların söylediği bir ilahide sınıfsal farklılıkları takdir edenin Tanrı olduğu ancak bu farklılıklara teslimiyeti Tanrı’nın istemekte olduğu, her bireyin kendi sınıfına razı olarak, barakada yaşayan bir Hristiyan ile şatoda yaşayan bir soylunun imanının

³¹ Genel anlamda muhafazakarlık, kurumsal düzenin altını çizerken aile, din, yerel cemaat, lonca ve toplumsal sınıfların yapısının devamlılığını savunmak olarak değerlendirilebilir. Geniş bilgi için bk. Robert Nisbet, **Sosyolojik Çözülmenin Tarihi**, Ayraç Yayınları, Ankara, 2002, s. 93.

aynı olduğu vurgulanmıştır.³² Bunun gibi süreçlerle din, var olanı korumakla birlikte sosyal değişmeye de engel oluşturmaktadır. Sanayi Devrimi ile oluşan işçi sınıfı, kendi hak ve hukuklarını sağlayacak sosyal değişmelere engel olarak dini görmüş ve dine tepki göstermiştir. K. Marx ise bu tepkiyi dinin insanları uyuşturan, toplumların tekâmülünü sağlayacak sosyal değişmelerin karşısında duran bir olgu gibi algılayarak onu bir afyon olarak ifade etmiştir.³³ Hint kast sisteminin yüzyıllarca devam edebilmesinin arkasında dinî meşrutiyet ve dinî korumacılık vardır.

İşlam dünyasında Arap Yarımadası'nda Hz. Peygamber'in çağrısının, kısa zamanda nasıl dinî –sosyal ve kültürel bir değişimi beraberinde getirdiği, sınırları açarak evrenselleştiği görölmektedir. Fakat bu dinamizm, çevre şartları, karizmatik liderin vefatı ile birlikte içtihat kapısının kapanması ve taklitçiliğin had safhaya yükselmesi ile daha sonra İşlam toplumunda maziperest ve mizoneist eğilimlerin baş göstermesine sebep olmuştur.³⁴

İşlam dünyasında da sosyal değişim, geriye dönüş özlemi ve refleksleriyle karşılaşmıştır. Asr-ı saadet özlemi, kaybolan safiyet arayışları sonuçta bu anlayışı ifade eden sosyal cemaatlerin meydana gelmesi, sosyal değişmenin kimi zaman İşlam dünyasında da engellenmesi gereken bir tavır olarak kabul edildiği gerçeğliğini ortaya koymaktadır. Ancak bu tavır, mevcut durumu korumaktan ziyade dinî değerlerin ve geleneğin bozulması endişesinden kaynaklanmaktadır. Selefiyye ve Vahhabilik bu anlayışla öne çıkan dinî gruplardır.³⁵

Türkiye'de ise bazı cemaat ve tarikatlar, bu refleksle bütünleşmişlerdir. Özellikle “İsmail Ağa Cemaati” olarak bilinen grup giyim, yeme içme gibi beşeri münasebetlerin maddi unsurlarında bu refleksle dışa kapalılığı açık bir biçimde ortaya koymuşlardır. Belirtmek gerekir ki her dinin dinamik bir yapısı ve asli unsurları ile olmasa da fer'i unsurları ile değişime açık bir yanı vardır. Bu açıdan dinin değil fakat gelenekselleşerek kurumsallılaşmış dinlerin ve bu kurumları temsil eden bireylerin mevcut durumlarının devamı için sosyal değişmelere karşı çıktıkları görölmektedir.

³² Vecdi Bilgin, **Sosyal Çözölme ve Din**, Etüt Yayınları, Samsun, 1997, s. 76.

³³ Bilgin, s. 77.

³⁴ Günay, s. 337.

³⁵ Günay, s. 337.

2. DİN VE DİNDARLIK

Türk toplumunda bireylerin dindarlık algılamalarında yaşanan değişim ve farklılaşmaları sağlıklı bir zeminde değerlendirebilmek adına din ve dindarlık kavramları sadece kendi başlıkları ile değil birbirleri ile olan ilişkiler açısından da dikkatle incelenmelidir.

Din, erişilemez ancak teslim olunan, sorgulanamaz fakat sorumluluk aşıl原因an, beşeriyete vahiy ile metafizik âlemden ve göklerden yön veren, bireysel ve toplumsal mutluluğu vaat ederken vaadini ebediyete taşıyan, fertlere ve toplumlara yaşam krokileri sunan bir olgudur.

Dindarlık ise din tarafından yüklenilen sorumluluğun icrası, beklenen teslimiyetin samimiliği, kendisine sunulan yol haritasının takip edilmesi gibi insan tarafındaki eylemler bütünlüğünü ifade etmektedir. Bir anlamda dindarlık, bireyin zihninde ve kalbinde zuhur eden din anlayışını din hamurunda kendine özgü şekillere yansıtmasıdır.

Sanayi Devrimi, hızlı nüfus hareketleri, yükselen modernizm ve kentleşme gibi etkenler ise bireyin zihnindeki din anlayışını ve dindarlık algılamasını etkileyerek din hamurunun yeni şekiller almasına sebep olmaktadır. Din ve dindarlık kavramları, aralarındaki ilişkinin yanında farklılıklarının da gözetilmeye çalışılması unutulmamalıdır.

2.1. Dine Yaklaşımlar

İnsanın doğası, varlığının kaynağı ile ilgili sorulara Tanrı kavramıyla cevap vermeye çalışan bir inanç sistemi olarak din, aynı zamanda insanın tutum ve davranışlarını düzenleyen değerler manzumesinin belirleyicisi olarak çok önemli rolleri yerine getirmektedir. Bu özellikler, dinin toplumsal boyutunu da açıklamaktadır. Din, inananları birbirine bağlayarak birtakım gruplar ve kurumlar oluşturma gücüne sahiptir. Sosyolojik anlamda dinin fizik âlemi aşan boyutu ile toplumsal boyutu birbirinden ayrıştırılmakta ve ikincisi üzerine odaklanılmaktadır. Dinin insanlar tarafından farklı algılanması ve yorumlanması neticesinde oluşan farklı dinî anlayış ve yaşayışlar “yaşanan din” olarak da ifade edilmiştir.³⁶

³⁶ Kirman, s. 63.

Sosyoloji, din ile kurduğu ilişkiye yargıda bulunurken dinin kaynağı ve tanımı hakkındaki görüşler üzerinden yola çıkmaktadır.

Klasik İslam bilginleri dini akıl sahibi insanların kendi tercihleriyle bizatihi hayırlı olan şeylere götüren ilahî bir kanun şeklinde tarif ederlerken modern Müslüman âlimlerden Muhammet Abduh, dini insanın kâinattaki varlıkları müşahade ederek duyular üstü ilahî gerçekleri kavramasından ibaret olarak tanımlar. Aynı zamanda ona göre din, “bir takım ferdin hazır olarak bulunduğu ve fikrini hürmetle ona uydurduğu ananelerdir.”³⁷

Çağdaş Batılı bilim adamlarından R. Otta ise dini “korkutucu ve hayran bırakıcı sır” diye tanımlarken Max Müller, insanın çeşitli adlar ve değişen görünüşler altındaki sonsuzu kavramasını sağlayan zihnî bir melekesi veya yeteneği şeklinde tarif etmiştir.³⁸ J. Wach “Din kutsalın tecrübesidir.” derken dinin hem subjektif hem de objektif yönüne işaret etmeye çalışmıştır.³⁹

Tanımların hepsinde ortak olan husus, kişinin aşkın bir varlık arayışı, onu buluşu ve ona bağlanmasıdır. İnsanlık tarihinde inanma eğilimi, çevresini ve ölümü anlama çabası her zaman var olagelmıştır. Etrafında meydana gelen olayların sebep sonuç kanunlarını keşfetmesi, var oluşu hakkındaki soruları cevaplamaya yetmemektedir.

Evrimci biyologlar, dini bir korkunun ürünü olarak görmüşlerdir. İnsanın çevresine kurduğu bilimsel ve teknolojik hâkimiyeti ile bu korkunun azalacağı düşüncesiyle dinin özellikle modern ve sanayileşmiş toplumlarda tarihî bir yaşanmışlık olarak geride kalacağına inanmışlardır. Ancak her çağın kendine ait aşılamayan korkuları mevcuttur.

XVI. yüzyıldan başlayarak Batı’da arkeolojik, antropolojik ve paleontolojik araştırmalara binaen Auguste Comte ve Charles Darwin gibi bilim adamları, kutsal kitaplarla çatışan yeni teoriler ortaya koymuşlardır. Bu teoriler, kısaca ruhçu bir anlayış temelinde tekâmül nazariyesi inşasıdır. H. Spencer dinin kaynağının atalara tapınma olduğunu ifade etmiştir. Çok tanrıcılıktan tek tanrıcılığa geçişi biyolojist evrim nazariyeleri bir görmüşlerdir⁴⁰ Auguste Comte,

³⁷ Kazım Nami Duru, **Sosyolojinin Unsurları**, İstanbul Basımevi, İstanbul, 1936, s. 486.

³⁸ Anthony Giddens, **Sosyoloji**, Ayraç Yayınları, İstanbul, 2000, s. 468.

³⁹ Joachim Wach, **Din Sosyolojisi**, Çev., Ünver Günay, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Kayseri, 1990, s. 10.

⁴⁰ Günay Tümer, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt 9, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2006, s. 316.

dini, daha müspet düşünce şekilleri karşısında silinip ortadan kaybolmaya mahkûm bir ilkel ve büyüsel düşünce tarzı olarak kabul etmiştir.⁴¹ A. Comte İnsanlığın fikri gelişimini izah etmek amacıyla geliştirdiği “Üç Hâl Kanunu”nu dinî düşünce üzerine kurmuş ve beşer tarihinin sırasıyla teolojik, metafizik ve pozitif düşünce evrelerinden geçtiğini belirterek insanlığın tekâmül sürecinde dinin en etkili ve en temel faktör olduğunu vurgulamıştır.⁴²

Durkheim, dinî toplumun kurumları ve nitelikleri ile değerlendirirken dindarlığın asıl yönelişinin toplum olduğunu söylemektedir. O, “Eski tanrılar öldü.” derken toplumun kendine yeni tanrılar oluşturmakta gecikmeyeceği mesajını da vermektedir.⁴³ Durkheim’a göre de din, başlangıçtan günümüze bütün toplumlarda varlığını koruyan sosyal bir görüngüdür.⁴⁴ Onun için din, toplumsal bütünleşmeyi sağlayan, kolektif şuurun kaynağı olan temel unsurlardan biridir. Ancak o, bununla birlikte dinin tabiatı hususunda pozitivistlerin yolundan giderek dini, beşerî bir ürün olarak kabul etmiştir. Durkheim kutsal ve kutsal dışı arasında bir ayrım gözetmekte ve kutsal kavramını dinin özü olarak almak suretiyle dini “kutsal şeylerle ilgili inanç ve amellerden oluşan, bu inanç ve amellerin ona inanıp bağlananlar arasında manevi bir birlik meydana getiren bir cemaatte birleştirdiği dayanışma esasına dayalı bir sistem”⁴⁵ şeklinde tarif etmiştir. Ancak Durkheim, kutsalın sosyal menşeli olduğu yaklaşımıyla dinin özünü toplum kalıpları içerisine hapsederek tapanla tapılanı birbirine karıştırmamaktadır.⁴⁶ Feurbach, dine bağlılığı “yabancılaşma” terimiyle açıklarken insanların kendilerine ait güç ve değerleri tanrılara yükleyerek kendilerinden uzaklaştıklarını ifade etmektedir.⁴⁷

Marx, bu düşünceyi paylaşırken, bireyin aynı zamanda din tarafından edilgenleştirildiğine, tepkisizleştirildiğine de vurgu yapmaktadır.⁴⁸ August Comte sosyolojinin isim babası olarak kabul edilirken ilk olarak sistematik bir din sosyolojisi ise Max Weber ile oluşturulmuştur.⁴⁹ O, din ile ekonomik ilişkiler üzerine yoğunlaşırken her ikisinin de kendi içinde bir gerçekliği ve gücü temsil ettiğini kabul ederek ilk defa toplumsal alanda dinin metodolojik bir bağımsız

⁴¹ Günay, s. 201.

⁴² Aron, s. 67.

⁴³ Giddens, s. 469.

⁴⁴ Kemaleddin Taş, **Türk Halkının Gözüyle Diyanet**, İz Yayınları, İstanbul, 2002. s. 49.

⁴⁵ Günay, s. 201.

⁴⁶ Günay, s. 201.

⁴⁷ Aron, s. 365.

⁴⁸ Aron, s. 366.

⁴⁹ Wach, s. 2.

değişken olduğunu kabul etmiştir. Din dâhil her şey toplumun bir ürünü kabul edilirken Weber, modern kapitalizmin Protestan ahlakının bir sonucu olduğunu iddia ederek dini, toplumsal değişimin motor gücü şeklinde ifade etmiştir. Aslında Weber, kapitalizmin gelişiminde Kalvinizm'in rolü konusundaki argümanı ile Marx'ın yazılarında gördüğü dengesizliği düzeltmeye çalışıyordu. Bunu yaparken inançların toplumsal yapıyı etkileyebileceğini de göstermiş bulunuyordu.⁵⁰

Görüldüğü gibi dinin tanımı ve kaynağı hakkında daha da çoğaltabilecek birçok görüş vardır. Ancak bu tanımlar dinin mahiyeti, fikir sahibinin kişiliği ve dönemin genel havasından etkilenilerek meydana gelmiş görüşlerdir. Din kelimesi bir Budist ve Müslüman hatta önemli ortak özelliklere sahip bir Hristiyanla bir Müslüman'ın zihninde önemli ölçüde farklı algılanırken tüm insanları kuşatan bir tanım ve yaklaşımdan söz etmek imkânsız olmaktadır.⁵¹

Sonuçta sosyolojinin dine yaklaşımında bir göreceliğin hâkim olduğu bunda da her sosyologun hazır teori ve ön kabullerle araştırmasına yaklaşmasının payı önemlidir. Başlangıçta sosyoloji bilimi, sanayileşmenin yayılması ve şehirleşmenin artması ile dinin zamanla toplum içinde bir güç olarak varlığını yitireceğini kabul etmiştir. Ancak günümüzde bireysel ve dinî cemaatler üzerinden yeni ve güçlü bir şekilde dine yöneliş olduğunu görülmektedir. Dindarlık, dine yönelişin artması ile gündeme gelmektedir. Kişilerin zihniyet dünyasının ve sosyal davranışlarının şekillenmesinde önemli bir unsur olan dindarlık,⁵² içeriğini oluşturan tutum ve davranışların araştırılması ile dine yönelişin sebepleri ve bu yönelişin bireysel ve toplumsal sonuçlarını görmek için araştırmacıya rehberlik edebilir.

2.2. Dindarlık ve Din İlişkisi

Din ve dindarlığın farkını belirleyen hassas ve önemli çizgi, dinin kutsallığının aşındırılmaması açısından oldukça önemli sayılmaktadır. Buna göre İslam, bir din olarak temel ilkeleri ve değişmez ilahî nitelikleriyle yüce hitabın orijinal hükümlerini içermektedir. Müslümanlık ise daha çok tarih boyunca insanların o dinden anladıklarını yorumlayarak yaşamlarında çeşitli biçimlerde

⁵⁰ Ian Thompson, **Odaktaki Sosyoloji**, Çev. Bekir Z. Çoban, Birey Yayınları, İstanbul, 2004, s. 17.

⁵¹ Mehmet Aydın, **Din Felsefesi**, 2. Baskı, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1990, s. 4.

⁵² Kemaleddin Taş, **Üniversite Gençliğinin Dindarlık Kriterleri**, Alter Yayınlar, Ankara, 2005, s. 122.

somutlaştırma çabalarını ifade etmektedir.⁵³ İslam mekâna ve zamana göre değişmezliğini korurken Müslümanlık zamana ve mekâna göre değişerek kendine has Türk Müslümanlığı, Mısır Müslümanlığı, Alman Müslümanlığı gibi çeşitli adlar almaktadır.

Din ve dindarlık değerlendirmeye alınırken birinin değişmezlik ve orijinallik iddiasını kabul etmek, diğerinin de göreceliğini dikkate almak gerekmektedir. Bu ayrımın arkasında dindarlığın oluşumunda, toplumsal dinamikleri daha iyi kavrama çabası gelmektedir.

Dindarlık, insanın iman-amel temelinde ortaya koyduğu dinî tutum, deneyim ve davranış biçimi yani dini yaşantıyı veya dindarca hayatı, inanılan dinin emir ve yasakları doğrultusunda yaşamayı ifade eden inanç, bilgi, tecrübe, duygu, ibadet, etki ve organizasyon gibi boyutları olan bir olgu olarak tanımlanabilmektedir.⁵⁴ Diğer bir tanımda dindarlık, bir kişinin günlük hayatında dinin önemini ifade eden, kişinin dine inanma ve bağlanma derecesini gösteren bir kavramdır. Her dinî yaşantı, belirli bir kültürel ve sosyoekonomik çerçevede yer aldığı için birbirine göre farklılık gösterir.⁵⁵

İslamiyet açısından din ve dindarlık ilişkisi, iman–amel üzerinden değerlendirilmiştir. Amel, dünya ve ahirette ceza ve mükâfat konusu olan her türlü iş ve davranışı ifade eden terimdir. Sözlükte iş, çaba, fiil, çalışma gibi manalara gelen amel, canlı varlığın gayeli olarak yaptığı iş olarak da tarif edilmiştir.⁵⁶ Gayeli kelimesi E. Durkheim’da organ işlev anlayışında köprü görevi görmektedir. Durkheim’a göre “Bir toplumsal olgunun işlevi, her zaman bu olgunun herhangi bir toplumsal amaçla kurduğu ilişkide aranmalıdır.”⁵⁷ Buna göre amel, fiilden özel bir anlam ifade eder. Çünkü fiil, bilgisiz ve gayesiz olarak yapılan işleri de kapsamaktadır. Kur’an-ı Kerim’e göre Allah, yeri ve gökleri, dünya nimetlerini, hayatı ve ölümü hangilerinin daha güzel amel edecekleri hususunda insanları denemek için yaratmıştır.⁵⁸ Salih ameller, dinin yapılmasını emir veya tavsiye ettiği iyi, doğru faydalı ve sevap kazanmaya vesile olan işler;

⁵³ Hüseyin Yılmaz, “Türk Müslümanlığı, Dindarlık ve Modernlik”, İslamiyat, Cilt V, Sayı 4, 2002, s. 57.

⁵⁴ Ejder Okumuş, “Bir Din İstismarı Olarak Gösterişçilik” İslamiyat, Cilt V, Sayı 4, 2002, s. 194.

⁵⁵ Kirman, s. 62.

⁵⁶ Süleyman Uludağ, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt 3, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2006, s. 15.

⁵⁷ Emile Durkheim, **Toplumbilimsel Yönteminin Kuralları**, Çev. Cemal B. Akal, Engin Yayınları, İstanbul, 1995, s.117.

⁵⁸ Kur’an, **Hud Suresi**, Ayet 7; **Kehf Suresi**, Ayet 7; **Mülk Suresi**, Ayet 2 (Türkçe anlamı, hzl. Komisyon, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2007).

gayr-i salih ameller ise yapılması yasaklanan, hoş karşılanmayan kötü, yanlış, zararlı ve günaha yol açan amellerdir. Fıkıh kitaplarında ise salih ameller genellikle farz, vacip, sünnet, müstehap veya mendup; gayr-i salih ameller de haram, mekruh ve müfsit şeklinde bölümlere ayrılır.⁵⁹

İslam'da inanmak ve inanılan şeyi yapmak esas olduğundan imanla amelin birlikte bulunmasının lüzumuna büyük önem verilmiştir. Hatta bazı mezhepler, ameli imanın bir parçası sayarak ameli olmayanın imanının da olmayacağını ileri sürmüşlerdir.⁶⁰ Hariciler, ameli olmayana kâfir derken; Mu'tezile iman ile küfür arasında bir derece olan 'fisk' kavramını kullanmıştır. İmam Malik, Hanbeli, Şafii gibi fakihler de ameli imandan bir parça kabul etmelerine rağmen bunu imanın asli değil fer'i (ikinci derecede) bir rüknü saydıklarından dolayı kâfir kavramını kullanmamışlardır.⁶¹

Aslında bütün dinlerde eylem boyutu İslam dininde olduğu gibi önem arz etmektedir. Karizmatik bir liderle doğarak hızla büyüyen bir din, liderinin vefatından sonra devamını objektifleşmiş, kolektif kabule ulaşmış ve nesillere aktarılabilecek şekilde sistematize edilmiş dinî eylemlerle sağlayabilmektedir.⁶²

Bu açıdan bakıldığında dindarlık, varlığını din olgusuna borçludur. Dindarlık zaman içinde değişiminin tüm değişkenlerini din dışı etkenlere bıraktığında kültürel bir nesneye dönüşecek, bireysel ve toplumsal yaptırımını yitirecektir. Dindarlığı bu şekilde bir değişime bırakan dinin özü de erimeye başlayarak toplumsal değişimdeki etkinliğini yitirecek, dinamizminin yerini statik bir yapı alacak, tanımsal bir ifade olarak dinler tarihindeki yerini alacaktır.

Tüm bu olumsuzlardan uzak, tarihsel dinamizmini koruyan din ve dindarlığın sanayileşme, kentleşme ve sekülerleşme gibi güçlü bağımsız değişkenlerle ilişkisi ayrıca incelenerek Türkiye'de din ve dindarlık ile toplumsal değişim korelasyonları daha iyi görülebilir. Dindarlığın iç yapısında var olan problemlere bakıldığında bir parçalanma göze çarpmaktadır. Bu durum dindarlığın amacından sapışı ile yol almaktadır.

Günümüz toplumunda medya aracılığı ile oldukça popüler olan gösterişçi dindarlık siyasi, ekonomik ve toplumsal amaçlar için eylemlerini

⁵⁹ Uludağ, s. 13.

⁶⁰ Muhammed Ebu Zehra, **Mezhepler Tarihi**, Çev. Sıbğatullah Kaya, Şura Yayınları, İstanbul, 1996, s. 70.

⁶¹ Uludağ, s. 13.

⁶² Günay, s. 95.

gerçekleştirmektedir. Gösterişçi dindarlık, dindarlık sunumunda bulunarak insanların dindarlıklarından, dinî inanç, zihniyet ve duygularından menfaat edinmek, toplumun dinî değerlerini sömürerek bir popülerlik elde etmek ve bu popülerliği nakde çevirmek amacını taşımaktadır.⁶³ Bu amaç, kimi zaman bir televizyon programında şova dönüştürülerek eyleme geçmekte kimi zaman da bir esnafın dükkânına müşteri edinme kaygısı ile dinî resim asması ve yayınları kullanması ile kendini göstermektedir. Bunların yanında insanın psiko-sosyal özellikleri, kabul edilme ve beğenilme, takdir edilme ihtiyaçları da kişiyi dindarlığın amaçlarından uzaklaştırmaktadır. Bu şekilde bir dindarlık ise hem samimi dindarları zan altında bırakmakta hem de dinin özüne karşı bir tecavüzü meydana getirmektedir.

Demerath ve Hammond, ibadet ile dinî inancın eşit sayılabilir olduğu iddiasının problemlerini, “Kilise üyelerinin şahsi inançlarında veya eylemlerinde her zaman yüksek seviyede dindar oldukları, buna karşılık üye olmayanların dindar olmadığı şeklindeki aceleci bir varsayımdan kaçınmamız gerekir.” yaklaşımını yüksek statülerini korumak için kiliseye devam etme mecburiyetini hissedenleri örnek vererek açıklamaktadır.⁶⁴ Buna göre sorun sadece istatistiksel olmamakta, verileri yorumlamak da araştırmanın seyrini belirleyebilmektedir. Sosyolojinin fizik bilimlerinde olduğu gibi mekanik bir yaklaşımla, ampirik yollardan rakamlarla açıklanabilirliğin güç olduğu bilinmektedir. Bunun yanında ahlaki toplumsal bilimlerle fiziki bilimler arasındaki yöntem ayrımına araştırmacının öznelliği de girmektedir. Fiziki bilimlerde kunduzların hayatını gözlemleyen araştırmanın kendi türünden olmayan kunduzları duygularından arınmış olarak inceleyebilmektedir.⁶⁵ Sosyal bilimlerde ise araştırmacı aynı zamanda araştırdığı toplumun bir parçasıdır ve duygu sahibidir, mutlak nesnel değildir. Ve sonuç duygunun yoğunluğu nispetinde her zaman hakikatten uzak kalacaktır. Araştırma konusunun kendi içinde bir nesnellik sorunu taşıması, metodolojik güçlükler gibi olumsuzluklara rağmen toplumumuzda ve dünyada dinî yaşayışa doğru güçlü bir eğilim, günümüzün gerçeği olarak ağırlığını hissettiren din ve dindarlık, son yüzyılda üzerinde en çok çalışılan alanların başında gelmektedir.

⁶³ Okumuş, s. 196.

⁶⁴ Thompson, s. 34-35.

⁶⁵ Tom Bottomore- Robert Nisbet, **Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi**, Çev. Mete Tuncay-Aydın Uğur, Ayraç Yayınları, Ankara, 2002, s. 36.

Yaşanılan hızlı sosyal değişimler, Sanayi Devriminin sonuçları, modernizmin bireyciliği ön plana çıkararak insanı yalnız bırakması, en önemlisi de coğrafi hareketlilik ve nüfus patlaması nedeniyle bireyin aidiyet duygusunun güçlenmesi, kişiyi dine ve dinî yaşantıya sevk etmektedir.⁶⁶

2.3. Dindarlığın Tipolojileri

İnsanların varoluşsal özellikleri ve içinde bulundukları psiko-sosyal şartlar nedeniyle öznel ve nesnel algılamaları farklılaşmaktadır. Bu farklılaşma, dindarlık algılamasına da yansımaktadır. Dinî yaşayışları inceleyebilmek için tipolojiler oluşturmak, bireylerin kendilerine özgü din anlayışlarını kategorize etmek demektir. Sosyoloji bilimi de farklı dindarlık algılamalarını ve yaşayışlarını belirli bir sistemde inceleyebilmek için tipolojiler meydana getirmiştir. Bir dinin rollerinin yeterli düzeyde ele alınabilmesi için bile öncelikle toplumsal alanda dil, eylem ve araçlarla somutlaşması ve toplumsalın giderek gündelik dünyasında da içselleştirilmesi gerekir.⁶⁷ Kuşkusuz dindarlık, belli düzeyde insani bir değişkenlikle paralel olarak pekâlâ subjektiflik arz edebilmektedir. Bu subjektifliğin yanında toplumsal ve kültürel kadrolarından bağımsız olmayan dinî yaşayış da, öteki toplumsal olaylarla karşılıklı etkileşim hâlinindedir. O hâlde dinî yaşayışın tipolojik bir görünüme bürünmesinde etkin olan temel toplumsal ve kültürel etkenleri ele almak, din ile sosyokültürel kadrosu arasındaki yakın ilişkiyi anlamak bakımından oldukça yol gösterici olacaktır.⁶⁸

M. Weber'den bu yana dindarlık çeşitli değişkenler içersinde ele alınmakta ve sınıflandırılmaktadır. Weber'e göre dindarlık, toplumun sınıfsal yapısı içindeki ekonomik altüst oluşların yarattığı bir ilişkisellik içinde tipolojik bir özelliğe kavuşmaktadır. Onun dindar tiplemesinde çiftçi, şövalye ve feodal beyler dindarlığı; bürokrasi, burjuva, esnaf ve zanaatkâr dindarlığı, alt tabaka dindarlığı veya büyüsel dindarlık, ayinci dindarlık gibi kategorilere yer verilmektedir.⁶⁹

Allport ise dindarlık tipolojisinde temel iki tipoloji oluşturmuştur. Olgun dindarlık ve olgunlaşmamış dindarlık adını verdiği iki tipolojisi daha sonra içerik aynı kalmakla birlikte adlarını deruni dindarlık ve dış beklentiye yönelik dindarlık olmak üzere değiştirmiştir. Aslında son iki dindarlık şekli, ilk iki dindarlığın bir

⁶⁶ Ali Coşkun, "Din ve Kimlik", İslamiyat, Cilt V, Sayı 4, 2002, s. 19.

⁶⁷ Şerif Mardin, **Din ve İdeoloji**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1986, s. 31.

⁶⁸ Günay, s. 264.

⁶⁹ Subaşı, s. 21.

sonucu olarak da değerlendirilebilmektedir.⁷⁰ Olgunlaşmamış dindarlığın kişinin benliği üzerinde belirli zamanlarda parçalı bir etkisi vardır. Üst otorite kendi benliği olmakta ve dinî davranışları bu benliği tatmin etmeye yönelik bir yol izlemektedir. Böyle bir dindarlıkta kişinin yaşayışları üzerinde bütüncül bir etki olmadığından birey, pazarlıklı ve ikiyüzlü davranışlar sergilemektedir.⁷¹ Olgunlaşmamış dindarlık bu süreç içinde dış beklentiye yönelik bir dindarlığı beraberinde getirmiştir. Dış beklentiye yönelik dindarlık eğilimine sahip kişiler, kendi amaçları için dini kullanmakta, bilinçli veya bilinçsiz şekilde bir menfaat sağlama çabasına girişmektedirler. Olgunlaşmamış dindarlık tiyolojilerine sahip bireyler, dinî hayatın bir yüzünü yansıtmaktadırlar. Diğer yüzünü de olgunlaşmış, diğer bir adıyla deruni dindarlık anlayışına sahip bireyler oluşturmaktadır.

Olgunlaşmış dindarlıkta birey taklitçi, pasif ve tembel dinî anlayışı bir kenara bırakarak ailesinden kendisine bırakılan dinî tutum ve davranışları sorgulamakta, bu tartışmalara zihninde yer açarak farklı dinî tutum ve davranışlara yönelmektedir. Burada dinî davranışların kaynağı, ailesinin kalıplaşmış dinî tutum ve davranışları değil dinin yazılı kaynaklarıdır. Ağız ilmini bir kenara bırakarak dinî bilgi ve değerleri aktif olarak öğrenmektedir. Namaz kılmayı dinin bir gerekliliği olarak gören ve alışkanlık temelinde parçalı bir şekilde yaşayan birey ile namazın emredilmesinin dayanaklarını bilen, sadece namaz kılmak değil namazın insan davranışlarının gidişatından beklentileri olan, tüm davranışlarında ahlaki bir olgunlaşma beklediği bilinci ile hareket eden birey arasında bu fark ortaya çıkmaktadır.

Allport, dinî duygunun dindarlığın belirleyicisi olduğunu ifade ederken bu duygunun öznelliğine de vurgu yapmaktadır. Öznellik ise dindarlığı farklılaşmaya götürmektedir. Onun dinî duygu anlayışında saygı, korku, hoşnutluk ve zevk temel etkenler olmamakta dindarlığın oluşumunda bilişselliğin önemini ortaya koymaktadır.⁷² Bilişsellik din, kimlik ve davranışlar üzerinde bir denge arayışıdır. Birey gerçekleştirdiği dinî eylemin nedenini, nasılını ve sonuçlarını sorgulamakta ezbere bir dinî hayattan uzak durmaktadır. Dinî eylemin nedenini eylemin sonunda gerçekleşmesi beklenen davranışlar ile birlikte değerlendirirken nasıl olması gerektiğini bizatihi dinin yazılı kaynaklarından almaktadır. Yirmi yıllık

⁷⁰ Hasan Kayıklık, “Allport’a Göre Dini Yaşayışa Gelişimsel Bir Açılım”, Dini Araştırmalar Dergisi, Cilt 5, S.15 (Ocak-Nisan), 2003, s. 128-129.

⁷¹ Kayıklık, s. 28.

⁷² Kayıklık, s. 128-129.

dinî hayata sahip bireyin gerçekleştirdiği dinî eylemde bireyin üzerinde alışkanlıktan öte bir birikime sahip olmaması diğer bir ifade ile yaşadığı dinî duygunun kendisinde bir dinî kimlik oluşturmaması bireyi dış beklentilere yönelik bir dindarlığa itmektedir.

Geçişli bir toplumda para ve güç peşinde koşarken önündeki tüm sosyal değerlerin içini boşaltan medya, ekonomik kaygılar ve hızlı nüfus hareketlerinin yol açtığı sağlıklı kentleşme ve niteliksiz eğitim bir araya geldiğinde nitelikli bir dindarlığın azınlıkta kaldığı söylenebilir. Bonald, kentleşme ve modernleşmenin olumsuzluklarını aile yapısı üzerinden değerlendirirken kentlerin ve fabrikaların ailenin düşmanı olduğuna inanmaktadır.⁷³ Kentlerde aile üyelerinin ekonomik açıdan birbirlerinden ayrılmaları, bireyciliğin diğer bir yönünü ifade eder. Toplumun temel taşı olan aile, bireyciliğe yenildiğinde anomi açığa çıkmaktadır.

Günümüzde Türk toplumunun dinselliğine ve dindarlık anlayışına bakıldığında Ü. Günay'ın ve Allport'un dindarlık tipolojileri ön plana çıkmaktadır. Türk toplumunda yaşanan bireycilik rüzgârlarının yol açtığı dindarlık parçalanmaları ve ahlaki çözümler üzerinden dindarlık tipolojisi oluşturma çabasına girildiğinde ifade edilen dindarlık tipolojilerinin dinî yaşayışları kategorize etmede oldukça kolaylaştırıcı olduğu görülmektedir.

Genel hatlarıyla dindarlık, Günay tarafından ya dinî yaşayışın şiddeti üzerinden (azlık-çokluk) ya da biçimi ile bağlantılı olarak tipleştirilmiştir. Şiddetin azlık çokluğuna göre ele alınan dindarlar, beş kategoride incelenmektedir: Birinci grupta yer alanlar, dinin emir ve yasaklarına sıkıca bağlı, dinî gereklere dünyevi hayatlarını da kapsayacak şekilde sarılmış olan sofı, softa ve grupçu niteliklere sahip olan *ateşli dindarlardır*.

İkinci grupta yer alanların ise dinî inanç ve gerekliliklere saygılı, içten bağlı olmakla birlikte bu grupta dinî pratikleri gerçekleştirmede bir düzensizlik hâkimdir. Sözü edilen grupların toplumsal davranışlarında dinden kaynağını alan tutumlara kısmen de olsa yer verdikleri görülmektedir.

Üçüncü grup dindarlar ise dinî inançlara karşı az çok saygılı olmakla birlikte dinî pratiklere sadece kolektif dindarlığın doruk noktasına eriştiği alana ilgi gösteren *mevsimine göre dindarlar oluşturmaktadır*. Normal zamanlarda dinî

⁷³ Bottomore- Nisbet, s. 110.

pratiklere çok az ilgi gösterilirken özellikle Ramazan ayı bu kişilerin dinî pratiklere duydukları ilgide büyük bir artışa vesile olmaktadır.

Dördüncü grupta yer alan dindarlar ise dinî inançlara belli bir düzeyde saygılı olmasına karşın dinî pratiklerin yaşantılarında çok daha az yer tuttuğu, ender durumlarda bazı dinî pratikleri yerine getirmenin dışında dinle pek ilgileri olmayan *fırsatçı dindarlardır*. Bu gruptaki dindarlar beynamaz ve iş dindarları olarak da adlandırılabilirler. Beşinci gruptaki dindarlar ise dine karşı genel anlamda kayıtsız kalanların oluşturduğu *ilgisiz dindarlardır*.

*Biçimine göre dinî yaşayış tipolojisi*nde ise Günay, dindarlığı dört ayrı şekliyle birbirinden ayırt etmektedir:

Birincisinde halk kültürü içinde öteden beri kökleşmiş ve kalıplaşmış unsurların hâkim olduğu *geleneksel halk dindarlığı* yer alır. Şekilcilik, geleneksellik, taklitçilik, derin teolojik konulara fazla yer vermemek bu tip dindarlığın genel karakteristiğidir. Kitap ve sünnette belirlenen hususların yanı sıra İslam bilginlerinin tarih boyunca geliştirdikleri konular, tasavvufi unsurlardan ve nihayet bir kısmı halkın eski dinî kültürlerinden bir kısmı da başka kültürlerden etkilenmek suretiyle alınmıştır. Ayrıca bizzat toplum tarafından zamanla dinî bir renk verilmiş bulunan inanç ve pratiklerin birbirleriyle kaynaşmış bir biçimde hayatiyet buldukları görülür.

İkincisinde ise geleneksel halk dindarlığı içinde İslami unsurlarla bezenmiş bir durumda olup Sünni ulema tarafından yine öteden beri hurafe veya batıl inançlar şeklinde damgalanan ve İslami dinî yaşayışa yabancı sayılan unsurlara yer vermeyen bir yaşayış biçimidir. Belli bir kültür ve öğrenime sahip bulunan dinî elit zümre arasında geçerli olan bu tipoloji *seçkinlerin dindarlığı* şeklinde belirlenmektedir.

Üçüncü tip dindarlık ise dinin Tanrı ile kul arasında bir ilişki olduğu anlayışından hareketle din işleri ile dünya işlerini birbirinden ayıran ve dine yalnızca ahiret konularının düzenlenmesinde yer veren bir dinî yaşayış tipidir. Özellikle modern çevrelerde ve belli bir kültür ve öğrenime sahip bulunan kişiler arasında yaygın olan bu tip de *laik dindarlık* olarak belirlenmektedir.

Günay'ın biçim bakımından ayırt ettiği son tip ise geleneksel dindarlık tipiyle laik tip arasında geçiş teşkil eden *tranzisyonel dindarlıktır*. Bu tip

dindarlıkta bireyler bazı konularda din işleri ile dünya işlerini birbirinden ayırmakta başka bazı konularda ise dinden kaynaklanan tutum ve davranışlara yer vermektedirler.⁷⁴

Türk toplumuna bakıldığında Ü. Günay'ın oluşturduğu dinî hayatın tipolojilerinin oldukça kapsayıcı olduğu görülmektedir. Bireyin bu tipolojilerden birine veya aynı anda birden fazlasına yönelik davranışlar sergilediği gözlemlenebilmektedir. Dinî hayatın tipolojilerinde seyredilen bu çeşitlilik, bir zenginlik olarak kabul edilebilir. Ancak toplumda dinin en önemli fonksiyonlarından birinin onun sosyal dengeyi koruyan birleştirici ve bütünleştirici icralarına ne gibi etkilerde bulunacağı önemlidir. Diğer bir ifade ile dinî hayattaki bu çeşitlilik, dinin birleştirici fonksiyonunu parçalayıcı bir yapıya dönüştürme ihtimali üzerinde durma gerekliliğidir. Oluşturulan bu tipolojiler üzerinden bakıldığında Türkiye'de monolitik düzeyde bir dindarlıktan veya dinsellikten söz etmenin imkânsız olduğu açıktır. Gerçi İslam önceliği ile bakıldığında ağırlıklı nüfusun Müslüman olduğu genellikle teslim edilir. Ancak dindarlığın yansıma biçimleri pek çok açıdan özellikle de kültürel bağlamlar dikkate alındığında bariz farklılıklara sahiptir.

Dinsellik mezhebî farklılaşmalardan etnik çeşitliliğe, coğrafi dağılımdan siyasi tercihlere kadar belli düzeydeki ayrışmalara imkân veren gevşek bir örüntüler toplamı özelliğine sahiptir. Tek tek bireyler söz konusu olduğunda dindarlığın başta eğitim olmak üzere cinsiyet, yaş, medeni durum, sosyoekonomik şartlar, modernlik deneyimi (geleneksel-modern, kentsel-kırsal ayrışmalar) bireysel talepler gibi çeşitli değişkenlerle ilişkilendirebilir boyutları bile bu ayrışmada açıkça yönlendiricidir. Öte yandan, bu farklılıkların içinde, bir öznellik boyutundan her zaman için söz etmek mümkündür.⁷⁵

Türkiye dindarlığının temel bileşkesini bireyin kendi kişisel dindarlık deneyimleri oluşturmaktadır. Ayrıca dindarlığın istatistiksel açıklamalarından niteliksel açıklamalara yöneltilmesinin sebepleri arasında dünyada dinsel hareketlerinin ve taraftarlarının çoğalması olarak da düşünülmektedir. Seküler değerlerden hızla yüz çeviren milyonlarca insan, bağlı bulundukları coğrafyanın dinine aynı hızla sarılmaları bir gerçekliktir. Din, bazı sosyologların beklediğinin

⁷⁴ Günay, s. 259-264.

⁷⁵ Subaşı, s. 18-19.

aksine düşmemekte değişime uğramakta kurumsal olmasa da yeni dinî grup ve cemaatler üzerinden toplumda tekrar belirleyici rol almaktadır.⁷⁶

Modernizmin puslu havası bu yeni süreci bir süre daha gizleyebilmektedir. Ancak tek tek bireylerin gelip geçici nitelikteki sosyal, siyasal ve ekonomik sorunlar karşısındaki tavırları ne olursa olsun onların gündelik hayat karşısındaki dinî tutum ve davranışlarda olağanüstü bir çeşitlilik ve belirsizlik sergiledikleri gözlenmektedir.⁷⁷

2.4. Dindarlığın Boyutları

Dinî hayatı daha iyi anlayabilmek için oluşturulan dindarlık tipolojilerinin yanında özellikle ampirik çalışmalar üzerinde dindarlığın araştırılmasında hangi göstergelerin kullanılacağı din sosyologları arasında bir tartışma konusu olmuştur.⁷⁸ Ancak bu çeşitlilik, çok kere mevcut problemin sınırlarını da genişletmektedir. Hangi dinî duygunun dindarlığın esas elemanı olarak görüldüğünden dindarlığın çeşitli tezahürlerinin birbirinden bütünüyle bağımsız olup olmayacağına kadar bir dizi sorun dikkat çekicidir.⁷⁹

Genellikle problem, oluşturulan boyutların izafi bir işlerliğe sahip olmasından kaynaklanmaktadır.⁸⁰ Sosyologlar, bir insanın dindarlığının birbirinden ayrı yönlerden oluştuğunu ortaya koymaktadırlar. Dindarlık boyutları, birbirinden bağımsızlaşmakta ve göreceliğe sürüklenerek bütüncül bir sonuç çıkarmaya imkân vermemektedirler. Bir insanda bir boyut çok güçlü olabilir. Fakat aynı zamanda diğer boyut zayıf olabilir. Bu nedenle birey üzerinde dindarlığın bütün boyutları ele alınarak bir sonuç çıkarma gayreti, çalışmanın eksikliğini bir anlamda giderebilmektedir.

İslami gelenekte dinî yaşayış, günümüze değin *itikat*, *ibadet* ve *ahlak* boyutları üzerinden ayrıma tabi tutulmuştur. Bu şekilde genel başlıklara ayrılmasının sebebi İslam'ın kuşatıcı rolünden ileri gelmektedir. İslam, birey ve toplum ikilemesinde dinî yaşayışı sadece kolektif bir eylem kabul ederek düzenlemelere gitmemekte bireye yönelerek aile dâhil bireyin tüm özel yaşamına bireyin teslimiyeti üzerinden müdahale etmektedir.

⁷⁶ Thompson, s. 49.

⁷⁷ Coşkun, s. 36.

⁷⁸ M. Emin Köktaş, **Türkiye’de Dini Hayat**, İşaret Yayınları, İstanbul, 1993, s. 50.

⁷⁹ Subaşı, s. 26.

⁸⁰ Köktaş, s. 51.

Her din, bir teolojik yapıya ve bu yapıyı koruyan bir halkaya yani ibadetler toplamına sahiptir. Dinsellik, bu inanç ve ibadet ekseninden hareketle sosyal hayata yansıyacaktır.⁸¹ Sosyal hayata yansıyan bu dinî yaşamın inanç, ibadet, dinî tecrübe dinî bilgi ve dinî etkileme gibi kategoriler içinde kendini ifade etme imkânı bulduğu görülmektedir.⁸² Glock yukarıda sayılan dinî yaşamın beş boyuta ayrılmasında ve araştırılmalarda sistemli bir şekilde kullanılmasında öncü olmuştur.⁸³

2.4.1. İnanç Boyutu

Genel olarak bakıldığında her dinin kendisine tabi olanlardan istediği asgari düzeyde de olsa birtakım inanç esasları vardır. Bu inançlar bir dinden diğer bir dine farklılık gösterebildiği gibi kendi içinde de farklılıklar gösterebilmektedir. Dinin inanç boyutunu da çoğunlukla genel kabul görmüş inanç esasları oluşturmaktadır. İslam'ın inanç esasları “amentü” şeklinde formüle edilen altı iman esası üzerine temellendirilmiştir. Bunlar Kur'an-ı Kerim'de belirtilmekte ve kimi yerde birkaçı, kimi yerde de hepsi birden zikredilmektedir.⁸⁴ Dinin inanç boyutunun önemini ise dinî hayatın merkez noktasını teşkil etmesi oluşturmaktadır.⁸⁵

İnanç, bir insanın herhangi bir hükmü kısmen ya da tamamıyla kabul veya reddi veya ondan şüphe duyması durumudur.⁸⁶ İncanın şüphe, kanaat ve iman kavramlarını bir arada barındırması çelişki gibi görülebilmektedir. Bu kavramlar oransal olarak düşünüldüğünde şu tip bir ağırlığa sahiptirler:

İnançsızlık:%0 _____ Şüphe:%50 _____ Kanaat:%75 _____ İman:%100

Dindarlığın temel boyutu olan inanç, bireyde bu farklılıklarla kabul gördüğünden bu boyutun tutum ve davranışlara olan yansıması da farklılıklar taşıyabilmektedir. Dinî inanç, insanın kendisi ve kâinat üzerindeki hâkimiyetini kabul ettiği duyular üstü, yüce kudret veya kuvvet sahibi bir varlık ve bu varlıkla insan arasındaki ilişkileri düzenleyen bir takım esaslarla ilgili inançtır. Dinî inançta tam teslimiyet esastır. Dinî incanın kuvveti ise davranışlarda ortaya

⁸¹ Subaşı, s. 28.

⁸² Köktaş, s. 53-58.

⁸³ Köktaş, s. 53-58.

⁸⁴ Kur'an, **Bakara Suresi**, Ayet 28; **Maide Suresi**, Ayet 81.

⁸⁵ Charles Glock, “Dindarlığın Boyutları Üzerine”, **Din Sosyolojisi**, Ed. M. E: Köktaş- Y. Aktay, Vadi Yayınları, Ankara, 1998, s. 254.

⁸⁶ Hüseyin Peker, **Din Psikolojisi**, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2003, s. 71.

çıkılmaktadır.⁸⁷ Günümüzde ise modernleşmenin sonuçlarından biri olan bireysel din anlayışı, dinî inanç ile yukarıda ifade edilen inanç açıklamalarını iç içe katarak tam teslimiyeti diğer bir ifade ile imanı aslından uzaklaştırılmıştır.

2.4.2. İbadet Boyutu

Dinî inanç ve düşüncelerle beraber dışa akseden dinî belirtiler, fiil ve ibadetler, genel anlamda dinî davranış olarak tanımlanmıştır. Bu unsurlar İslam dininde ise amel kavramı ile ifade edilmiştir.⁸⁸ Bu anlamda Allah'a yaklaşmak amacı ile gerçekleştirilen niyetli ve şuurlu bütün faaliyetler, ibadet diğer bir ifade ile amel olarak kabul edilmiştir.⁸⁹ Kur'an-ı Kerim'de amel ile ilgili ayetlere⁹⁰ bakıldığında amelin, inanan kimseden yapılması istenen ve yapıldığı takdirde inancına uygun hareket edildiği için mükâfat verilecek işler olarak tanımlandığı görülmektedir. Bu tanımlamalardan sonra ise dinin ibadet boyutunun veya dinî davranışın sadece namaz, oruç, zekât gibi ibadetler değil ahlaki davranışları da içine aldığı görülmektedir. İbadet, dindar insanın uygulamalarını içine alır. Dindarlığın bir nevi dışa yansıması, dinî tutum ve duyguların eylemsel duruşudur. İbadetler özel olduğu kadar iyi niyetle, Allah'ın istediği davranışları gerçekleştirmek için günlük hayatta gerçekleştirilen her davranış da ibadet olarak kabul edilmektedir.

Her din, müntesiplerinden inanç esaslarının yanında dinî kaynaklı ve amaçlı belirlenmiş eylemler beklemektedir. Bu eylemler bireysel ve toplumsal olarak ayrılabilir. Çeşitli ayinler, dua, özel dinî törenlere katılma, oruç ibadeti ve benzeri ibadetler bu boyutun içinde ele alınmaktadır.⁹¹ Dinin ibadet boyutu, kişinin dindarlığının yoğunluğunu anlamada en somut verileri ifade etmesi ile önem taşımaktadır. Deruni tecrübenin anlaşılması, onun objektif anlatımın açıklanmasıyla mümkündür.⁹² Objektif anlatım ise dinî ritüellerin ortak bir şekilde bireyler tarafından benimsenmesidir. Ayrıca bu boyutun dinin etki boyutuna olan müdahalesi değerlendirilirken diğer yandan pasifize olmuş bir ibadet eyleminin günlük hayatın çıkarlarına karşı zayıf düşmesi, ibadetlerin dinin

⁸⁷ Peker, s. 93.

⁸⁸ M. Doğan Karaçoşkun, **Psikososyal Açıdan İman (Dinî İnanç)-Amel (Dinî Davranış) İlişkisi**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 1998, s. 29.

⁸⁹ Yaşar Nuri Öztürk, **Kur'an'ın Temel Kavramları**, 2. Baskı, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul, 1993, s. 35.

⁹⁰ Kur'an, **Fussilet Suresi**, Ayet 46; **Bakara Suresi**, Ayet 62; **Kehf Suresi**, Ayet 110.

⁹¹ Glock, s. 254.

⁹² Wach, s. 10.

onaylamadığı tutum ve eylemlerle bir aradalığa hapsedişli gözden uzak tutulmamalıdır.

2.4.3. Tecrübe Boyutu

İç ya da dış etkiler sonucunda şuurlu bir katkı olmadan ortaya çıkan, hoşagiden veya gitmeyen yaşantılar oluşturan ruhsal ve duygusal bir durumdur. Dinî duygu, ilahî bir kuvvetin varlığından düşünce tasavvur ve hareketlerin insanda uyandırdığı duygudur. Sözü edilen duygu insanı ilahî varlıkla temasa getirir.⁹³ Dinî duygunun elemanları korku, sevgi, saygı, sempati, hayranlık, minnettarlık ve sığınma olarak ifade edilebilir. Dinî duygudaki korkunun özelliği ise kişiyi korktuğu varlığa yaklaştırması ve onu teslimiyete götürmesidir.⁹⁴

Dinî tecrübe boyutu, kişinin nihai gerçeklik ve üst otorite ile gerçekleşen doğrudan iletişim sürecine vurgu yapmaktadır. Diğer bir ifade ile ilahî varlığın etkisini taşıyan ve mümini ondan haberdar eden sezgiler, duygular ve algılar bütünü dinî tecrübe boyutunu içermektedir. Bir dine mensup olan her insan bu duyguyu farklı derecelerde yaşamaya hazırdır. Dinin tecrübe boyutu korku, mutluluk ve ruhsal bir teselli arayışında ortaya çıkabilmektedir. Bu duygu oldukça subjektif olmakta ve ifade edilebilmesi oldukça zordur.⁹⁵ Dinî tecrübe ilk anda açık ve seçik bir biçimde anlatımını bulmamaktadır; bununla birlikte öte yandan ancak bu tecrübenin büründüğü şekiller sayesinde ki onun özelliğini tam anlamıyla tasvir etmek mümkün olmaktadır.⁹⁶

2.4.4. Bilgi Boyutu

Her dinde kutsal metinler, inanç esasları ve dinî ibadetler ile ilgili bilgiler yer alır ve o dine tabi olanlardan bunları bilmesi ve bu bilgilere güvenmesi beklenir. Bir inancı bilmek, onu kabul etmek için temel şarttır. Bu yüzden bilgi boyutu ile inanç boyutu arasında sıkı bir ilişki vardır.⁹⁷ Bunun yanında her dinî bilgi, inanç ile sonuçlanmayabilmektedir.

İslam'da kişinin asgari düzeyde ibadetlerini yerine getirebilmesi için dinî bilgi edinmesi zorunludur. Ez Zernuci "Hangi durumda olursa olsun bulunduğu

⁹³ Peker, s. 110.

⁹⁴ Peker, s. 111.

⁹⁵ Glock, s. 254.

⁹⁶ Wach, s. 10.

⁹⁷ Glock, s. 255.

halde meydana gelen işlerle ilgili bilgileri edinmek farzdır.” demektedir.⁹⁸ Halk arasında otuz iki farz olarak tabir edilen ve ezberlenmesi için önem atfedilen bilgiler bu boyuta örnek olabilir. Dinin bilgi boyutunda da kişilerin dinî bilgilerini edinme farklılıkları, özellikle dinin etki, inanç ve davranış boyutlarında farklılaşmaya yol açabileceği için önemli sayılabilir.

2.4.5. Etki Boyutu

Etki boyutu, dinî inanç, tecrübe, ibadet ve bilgi boyutlarının özeti gibidir. İnsanların ne yapmaları ve dinlerinin etkisi ile hangi zihniyete sahip olmaları gerektiğini belirleyen dinî metinlerin tümü burada açığa çıkmaktadır.⁹⁹ Bu boyut gündelik hayatın akışını yoğunluğuna göre belirlemektedir. Dinin etki boyutu bir anlamda “Bu gün Allah için ne yaptın?” sorusunun muhatabı olmayı kabul etmek ve muhasebesini yapmak anlamına gelmektedir.

Dindarlığın etki boyutu, hayatın diğer alanları üzerinde dinin yaptığı etkiler içerisinde kendisini gösterir. Din, insanın kendi hayat düzenini, geleceğe yönelik tasarımlarını, başkaları ile olan ilişkilerini, kısacası her yönüyle bütün davranışlarını etkileme gücüne sahiptir.

3. GELENEK, GELENEKÇİLİK VE DİN

XVIII. yüzyıldan itibaren Batı dünyasında yaşanan sanayileşme süreci, Batı uygarlığının toplumsal ve kültürel değerlerinde derin değişikliklere sebep olmuştur. Din anlayışları bireysel bir sürece girerken ekonomik sanayi ve teknoloji alanlarında ilerlemeler modernleşme olarak telakki edilerek buna engel görülebilen geleneksel anlayışlara cephe alınmıştır.

Batı’da yaşanan bu süreç, tüm dünyada ve ülkemizde hızlı bir şekilde paylaşılmıştır. Bu paylaşım süreci içinde modernleşme ekonomik, sanayi ve teknolojik alanlardan daha hızlı bir şekilde sosyokültürel değerler üzerinde hissedilmeye başlanmıştır.

⁹⁸ Yusuf Kerimoğlu, **Emanet ve Ehliyet**, Cilt 1, Akit Yayınları, İstanbul, 1998, s.33.

⁹⁹ Köktaş, s. 54.

Gelenek, bir topluluğun kendinden önceki kuşaklardan devraldığı ve çeşitli aktarım yöntemleri kullanarak daha sonraki kuşaklara ulaştırdığı her türlü maddi, manevi kurum ve uygulamalar biçimi olarak açıklanabilir.¹⁰⁰

Gelenekçilik, asli olanın değil de fer'i olanın mutlağın değil de mümkünün değişmezliğini kabul etmek denilebilir. Diğer bir ifade ile kutsalın birikimlerine tanınan dokunulmazlığı onun taraftarlarının yorumlarına da tanımaktır.

Gelenek ve gelenekçilik arasında din, modern toplumun teknoloji dünyasında değişen toplumla birlikte dilini, söylemini, tutum ve davranışını yeniden oluşturarak sosyal hayata, sosyal hayatın problemlerine yeni bir takım cevaplar verme çabasının içine girmiş bulunmaktadır.¹⁰¹

Araştırmamızın bu bölümünde geleneksel ve dinî değerlerin modernleşme süreci içinde birbirleri ile olan ilişkileri, etkilenimleri ve öne sürülen kırılganlığın dindarlığa yansımalarını göstermeye çalışacağız

3.1. Gelenek

Gelenek, “bir önceki ana ait olanın bir sonraki anda yenilenmesidir.”¹⁰² Sosyolojik anlamda gelenek, “kuşaktan kuşağa aktarılan bilgi düşünce ve kültür birikimini ifade eder.”¹⁰³ Gelenek, her bir kişinin bütünle uyum içinde olduğu zamanla kayıtlı olmayan bu “birlik”in bütünlüğünü, her bir kişide gerçekleştirdiği mitler, ritüeller, bayramlar, törenler ile bütünlüğünü sürdürdüğü bir kendiliğindenlik toplumu oluşturur.¹⁰⁴

Gelenek, uzun bir zaman sürecinde toplumda yerleşmiş olan ve nesilden nesile aktararak ve belli ölçüde dönüşüme uğratarak gelen inançlar, değerler ve kabuller bütünü içeren toplumsal pratik, anane ve örfür. Çok güçlü bir toplumsal olgu kabul edildiği için bireyleri kendine uymaya zorlar ve böylece toplumda ortak bir anlayış ve güçlü bir birliğin doğmasını sağlar. Bir topluluğun mevcut toplumsal yapısını ve değer sistemini büyük sarsıntılardan korumada çok önemli fonksiyona sahip olan gelenekler, bir toplumun aktüel var oluşunun temelinde olduğu kadar geleceğin inşasında da hareket noktası olarak kabul edilir. Halk

¹⁰⁰ Hüseyin Yılmaz, “*Gelenek, Gelenekçilik, Gelenekselcilik*”, Muhafazakâr Düşünce Dergisi, Sayı 3 (Kış), 2005, s. 41.

¹⁰¹ Okumuş, s. 20.

¹⁰² Ömer Çelik, “*İslamcı Gelenek ve Gelenekçi İslam*”, Bilgi ve Hikmet Dergisi, Sayı 9 (Kış), 1995, s. 37

¹⁰³ Kadir Canatan, “*Gelenek, Din ve Modernite*”, Bilgi ve Hikmet Dergisi, Sayı 9 (Kış), 1995, s. 28.

¹⁰⁴ Halis Çetin, “*Ezelden Ebede: Kadim Bilgeliğin Kutsal Yolculuğu: Gelenek*”, Muhafazakâr Düşünce Dergisi, Sayı 3 (Kış), 2005, s. 158.

âdetlerine “doğru” ve “yanlış” standartları eklendiği zaman bunlar “örf” karakterine bürünürler. Dolayısıyla görenekle arasında bir derece farkı vardır. Söz gelimi Türk milletinin misafirperverliği bir gelenek iken misafir ağırlama şekilleri birer görenektir.¹⁰⁵

Gelenek, din ve gelenekçilik arasında hüznü bir ilişki mevcuttur. Din doğası gereği devrimci yapısından kaynaklanan ivmeyle var olanı hızla değiştirmeye yönelir. Değişim, yeni bir davranış bütünlüğünü topluma sunar. Toplum, yeni olan bu davranışları alışkanlıklar ile benimsedikten sonra bir sonraki nesle aktararak yeni bir gelenek oluşturur. İşte bu gelenek dine aittir. Diğer bir ifade ile gelenek, Allah’ın elçisi ile başlayan tarihî sürece ve kuruluşa katılan bütün Müslümanların temsil ettiği tutum ve davranışları anlatmaktadır.¹⁰⁶ Ancak zamanla gelenek, liderin ölümüyle dinî tutum ve davranışların statikleştiği süreçte dinin toplumsal otoritesinden geleneksel davranışları dinî davranışlar gibi göstererek faydalanmaya çalışmıştır. Neticede insan toplulukları ilahî olanı gelenek ile insanileştirmeye çalışmışlardır.

Gelenek bir anlamda sırtını sürekliliğe ve bu süreklilik içinde geçmişe saygı motivasyonuna dayamaktadır.¹⁰⁷ Amacı ise semavi âlemdeki hiyerarşinin(mutlak itaatin) dünyevi planda toplumda yeniden kurulmasıdır.¹⁰⁸ Bu anlamda geleneksel kurumlar semavi otoritenin bir yansıması kabul edilerek kendilerinden şüphe duyulmasına karşı çıkarken zamanın getirdiği değişimlerin karşısındaki eksikliği kabul etmeyerek tamamlayıcı unsurların reddine gitmişlerdir.

Kendi dönemindeki bütün alanlara tartışmasız bir şekilde egemen olan gelenek, modernizm gibi arızı bir gelişme karşısında toplum üstündeki hâkimiyet formlarını nasıl kaybetti?¹⁰⁹ Bunun cevabı, terk edilmesi gereken gelenek ile sahip çıkılması gereken gelenek tanımlamasında bulunabilir. Modernleşmenin karşısında işlevini kaybeden, bireyin eylemini anlamlandırmasına yardımcı olmayan geleneksel eylem terk edilmektedir.

¹⁰⁵ Kirman, s. 88.

¹⁰⁶ Nadim Macit, “*Din, Gelenek ve Tecdid*”, Türk Yurdu Dergisi, Cilt 20, Sayı 157, 2000, s. 41.

¹⁰⁷ Mustafa Armağan, **Gelenek**, Ağaç Yayınları, İstanbul, 1992, s. 9.

¹⁰⁸ Armağan, s. 21.

¹⁰⁹ Mustafa Armağan, “*Heidegger, Nasr ve Hodgson: Gelenekle Yeniden Yüzleşme*”, Muhafazakâr Düşünce Dergisi, Sayı 3 (Kış), 2005, s. 35.

3.2. Geleneksel Toplum

Geleneksel toplumlar küçük ölçeklidir ve bu yapılanmalara genelde köy ve kasabalarda rastlanır. Homojen bir yapısı olan bu tür toplumlarda farklılıklara çok fazla rastlanmaz. Kutsallık ve ahlaki ilkeler çok fazla önemsenir.

Geleneksel toplumlarda din, insanların dünya görüşüne yön verir. Statüler atıf yolludur, doğuştan elde edilmiştir. İletişim yüz yüze olup anonim ilişkiler egemendir. Toplumsal hareketlilik asgari düzeydedir. Ekonomi, daha ziyade tarıma dayalıdır. Eğitim ve öğretim sadece belli seçkinlerin elindedir. Toplumsal değişme yavaş olup birkaç nesli kuşatır.¹¹⁰ Değişimi reddeden ve geleneğin aktardığı değerlerle varlığını sürdüren, örgütlenmelerin aile ve kabile üzerinden gerçekleştiği toplumsal hareketliliğin oldukça zayıf olduğu, yazının çok az kullanıldığı, sanayinin gelişmediği, basit ilkel araçların kullanıldığı, bireyin dışındaki evrene kutsal kodlarla bağlandığı modern öncesi bireylerden oluşan topluluk, geleneksel toplumun özelliklerini yansıtmaktadır.¹¹¹

3.3. Gelenekçilik

Gelenekçilik “geçmişteki inançları ve pratikleri değişmez kabul ederek geçmişi yüceltmek”¹¹² anlamını içerir. Gelenekçilik, geleneklere veya gelenekler yoluyla aktarılan âdet ve düşünce tarzlarına büyük bir bağlılık gösterme, geleneksel değerlerin korunup yaşatılması gerektiğini savunma, geleneksel ve kurumsallaşmış olanı, yeni ve modern olana tercih etme şeklinde belirlenen bir tavır, yaklaşım olarak kabul edilmektedir

Gelenekçilik, kendisini semavi otoritenin kurumlarında hassas görevlere sahip olduğunu düşünen insanların mensubu oldukları kurumların tutum ve davranış yasalarını zamanın değiştiriciliği karşısında aslını muhafaza edebildiğini iddia etmektir. Beşerî alışkanlıklara dinî elbise giydirme çabasıdır. Asla yakın olanın kendisini daha güçlü ve haklı hissettiği ve de hissettirmeye çalıştığı bir güç çekişmesidir.

¹¹⁰ Kirman, s. 88.

¹¹¹ Yılmaz, s. 41.

¹¹² Ali Yaşar Sarıbay, “Türkiye’de Siyasal Modernleşme ve İslam”, Toplum ve Bilim Dergisi, Sayı 29-30, 1985, s. 45-64.

Her şeyden önce geleneksel topluluklar, kendi varlıklarının temelini kutsal bir kökene dayandırırılar.¹¹³ Gelenekçilere göre de gelenek, medeniyeti vahye bağlayan zincirdir. Gelenekçilik, yaşayanları öldürmeye değil ölenleri yaşatmaya çalışır.¹¹⁴

Gelenek ve gelenekçiliğe din bağlamında bakıldığında din, insanların kendilerine ulaşmaları için belli bir yürüyüş istikametini kutsala dayalı tutum ve davranışlar sunarak geleneği ifade eden yollar döşemektedir. Gelenekçilik ise bu yolda yürümeyi bırakarak yolun kaldırımlarına oturan, yola yürümek, yol almak için dizilmiş taşları sahiplenene, bu yol benim diyen insanları temsil etmektedir. Dinin esası değişmez, diğer bir ifade ile kutsala olan yürüyüşün istikameti değişmez, bunun yanında din değişmediği hâlde insanların onunla ilgili anlayışları değişebilmektedir.¹¹⁵

Gelenekçiliğin özünde muhafazakârlık vardır. Bu yüzden toplumdaki inanç kurum ve kuralların meşruiyetini geçmiş dönemlerde uygulanmış olmalarına dayandırma çabalarını ifade eden gelenekçilik, istikrar ve devamlılığa çok büyük önem vermek, toplumda meydana gelen değişme ve gelişmelere karşı olumsuz bakmakla eleştirilmiştir. Bununla birlikte geleneklerin ortadan kalkmasıyla tezelden ekonomik gelişme ve modernleşmenin sağlanacağı düşüncesinin aşırılıklarına karşı belli bir direnç noktası oluşturmada gelenekçilik, son derece önemli bir fonksiyona sahiptir.¹¹⁶

Gelenek kavramı, tamamen beşerî olan, derinlikten yoksun âdet ve görenek kelimeleriyle eş anlamlı değildir. Gelenekselciler olarak bilinenler, bu terimi hem vahiy yoluyla insana bildirilen kutsal olanı hem de insanlık tarihinde bu kutsal mesajın açılması ve kendini göstermesi anlamında değerlendirmektedirler. Bu anlamda gelenek, özü itibarıyla “din” ve onun tüm yönlerini kapsayan bir kavramdır.

Modern anlayışa göre geleneksel insan, tarihine aktif olarak bağlı, geçmişin içinde barındırdığı tüm değerleri yaşamaya çalışan ve bir sonraki nesle taşıyan, yarının kapısına geçmişle gelen kapalı insandır. Aynı zamanda geleneksel toplum kapalı toplumdur. Bu toplumun ilişkilerinde yoğun ve duygusalılık,

¹¹³ Yılmaz, s. 41.

¹¹⁴ Çetin, s. 156.

¹¹⁵ Macit, s. 41.

¹¹⁶ Kirman, s. 87.

farklılık ve uzmanlaşma yok denecek kadar azdır. Sözü edilen toplumlarda otorite, gruptan dışlanma korkusu ve var olana karşı zamanla oluşan bağımlılıktır.

Durkheim'ın iş bölümü anlayışında da geleneksel toplumda bireyin varlığının devamından çok grubun devamı önem arz eder. Bunun sebebi iş bölümünün farklılaşmaması sebebiyle grup içindeki her bireyin eksikliğinin kayıp olarak nitelendirilmemesidir.¹¹⁷ Ancak günümüz toplumlarında geleneksel yapının aksine insanların beklentileri ve arzuları artmakla kalmamış farklılaşmış ve derinleşmiştir. Geleneksel düz yapı, bu farklılaşmış arzu ve beklentileri karşılamaktan uzak olduğundan işlevselliğini yitirmeye başlamış, yaşanan hızlı sürece donuk duruşuyla cevap verememiş, toplumdan ve zamandan ilga olma sürecine girmiştir.

3.4. Gelenek ve Din

Din, insan tecrübesi içersinde içsel kabule dayanan ve dolayısıyla öznel olan ancak dış dünyaya canlı bir gerçek olarak taşınabilen bir fenomendir.¹¹⁸ Din gelenek ilişkisi ise yukarıda geçen tanımın dinin insanlar tarafından bireysel ve toplumsal ve de zamanla sınırları çizilen belirli bir sistemle yaşanması üzerinden dünyaya açılması ile başlamaktadır.

Gelenek, bir medeniyeti medeniyet yapan din dâhil tüm özgül nitelikleri kapsar.¹¹⁹ Geleneğin kalesi dindir.¹²⁰ Gelenek vahiy ile başlar ve en alt kattaki folklorik malzemeye nihayetlenir.¹²¹

Din gelenek ilişkisinde dinin tarihsel yönü ile asıl olan yönünün iyi anlaşılması bir zorunluluk gibi görünmektedir. Geleneksel dinler, tarihî değişimleri inkâr ederek mevcut durumlarının orijinal ve hakikat olduğunu savunurlar. Bu noktada kutsal gelenek ile kutsallaşmış gelenek ayrımı veya din ile dinî olanın ayrımı tartışma konusudur.¹²² İslam'ın temel kaynakları Kur'an ve sünnette bildirilenler, değişmez kutsal gelenekler olarak kabul edilirken bu iki kaynağın yorumları ve eylemleşmiş formları kutsallaşmış olarak kabul edilerek din ve gelenek formları birbirinin içine geçmiştir. Geleneğin din ile olan

¹¹⁷ Durkheim, s. 49.

¹¹⁸ Macit, s. 39.

¹¹⁹ Yılmaz, s. 42.

¹²⁰ Aliye Çınar, "Din, Ahlak ve Gelenek", Muhafazakâr Düşünce Dergisi, Sayı 3 (Kış), 2005, s. 72.

¹²¹ Armağan, s. 33.

¹²² Armağan, s. 39.

ilişkilerine bakıldığında bu süreçte ilga olmaya başlayan sadece örf, âdet, töre gibi insani birikimler değil dindarlık birikimleri de bahsedilen kayıpta yerini almaktadır. Bu nedenle gelenek, bir nevi gelenekselleşmiş dinin muhafazakârlığını da yapamayarak toplumdaki dindarlık şiddetinin ve bağlılığın yara alarak azalmaya başlamasına sebep olabilir.

Ayrıca burada yara alınan olgunun aslında din değil dindarlık olduğunun belirtilmesi gerekmektedir. Değişime maruz kalan ve çözülen din olgusu değil onun objektif bir birikimi olan dindarlık işlevidir. Din, her süreçte farklı algılanmalarıyla varlığını insanlık tarihi ile birlikte devam ettirmiştir. Özelde ise İslam dini ve bu dinin Türkiye'deki yeri yukarıda değinilen ilişkiler etrafında tespit edilmeye çalışılacaktır. Din gelenek ilişkisine geri dönüldüğünde bu bağlantı yakın bir ilişki olarak görülebilmektedir. Geleneksel toplumlarda din gelenek ilişkisi iç içedir. Böyle toplumlarda din, kültürün bütüncül yapısına hâkimdir. Din, aynı zamanda toplumda kontrol mekanizması görevini de üstlenir. Bunun yanında din, nesilden nesile geçerken geleneksel bir görünüm alabilir. Bu geçiş iki şekilde olabilir: Dinin kutsal metinlerinin olduğu gibi intikali diğeri ise dinin açıklama ve yorumlarının intikalidir.¹²³

Din insan, Allah ve toplum arasındaki bağlantıyı sağlayan, İslam göz önünde bulundurulduğunda inanç, ibadet ve ahlaktan oluşan bir sistemdir. Gelenek ise nesiller arasında aktarılan bilgi, düşünce ve davranışların toplamına verilen isimdir. Bu bağlamda dinin kapsamına vahiy, peygamberin söz ve uygulamaları, geleneğin kapsamına ise dinî metinlerden çıkarılan yorum ve uygulamalar girmektedir. Böylece gelenek, yazılı ve sözlü tüm uygulamaları içermektedir.¹²⁴

Dolayısıyla gelenek, dinin ilk çıktığı dönemlerinde değil dinin ilk müntesiplerinin arkasından iki ya da üç nesil geçince oluşmaya başlamaktadır.¹²⁵ Diğer bir ifadeyle din, nesilden nesile geçerken geleneksel bir görünüm alabilmekte ve bu geçiş, dini kutsal metnin olduğu gibi intikali veya dinin açıklama ve yorumlarının intikali şeklinde iki ayrı yolla olabilmektedir.¹²⁶

¹²³ Armağan, s. 38.

¹²⁴ Taş, s. 57.

¹²⁵ Hatice Kelpetin Arpaguş, “Gelenek ve Şifahi Kültür Bağlamında Osmanlı Toplumunda Dinî Değerler: Otodidakt Eğitim Kurumları ve Kaynakları Örneği”, Değerler Eğitim Dergisi, Cilt II, Sayı 7-8 (Temmuz-Ekim) 2004, s. 90.

¹²⁶ Aron, s. 88.

Dinin değişmez ve aşkın olan kutsal metinleri gelenek olarak kabul edildiğinde bu metinlerin açıklama ve yorumlarının değişmezliğini öne sürmek gelenekçilik olarak karşımızda durmaktadır.

3.5. Genel Anlamda Geleneksel Yapının Kırılma Sürecinde Dindarlık

Herhangi bir geleneksel toplulukta farklı yapılarda da olsa genel anlamda şu dört alanı kapsayan ilkeler bulunmaktadır: metafizik ilkeler, inanç ilkeleri, ibadet ve ahlak ile ilgili ilkeler ve çeşitli sanatlar. Metafizik ilkeler manevi denilebilecek özel deneyimlerle aktarılırken diğer ilkeler sözlü, yazılı ve uygulamalı olarak somut göstergelerle aktarılabilir.¹²⁷ Bir gelenek kendi metafizik öğretisini kaybettiği zaman başka geleneklerin etkisine açık hâle gelebilir ve o geleneklerce çeşitli şekillerde ortadan kaldırılabilir. Günümüzde ise modern toplumların istilasına uğramış ve bir bakıma modernleşmeye zorlanmış birçok bölgede gelenekler, varlıklarını sürdürmekte güçlerini kaybetmişlerdir.¹²⁸

Kırsal kesimlerde ise metafizik öğelerin varlığından haberdar olunmasa bile gelenek daha çok zahiri öğeleri ile ayakta durmakta ve bir çeşit doğal bir ideoloji ile karşı duruş sergilemektedir. Ancak geleneksel inançların varlığını devam ettirebilmesi, ihtiyaçlara cevap verebilmesiyle ilgilidir.¹²⁹ Geleneğin gücü onun normatif olmasında yatar.¹³⁰ Geleneğin ve içerdiği her değer, güncelliğini koruyabilmesi için yaşamda değişenlere karşı uyum çabasını göstermesi gerekmektedir. İnsanlar artık futbol izlemek için gittikleri statta, vakit namazını kılmanın yollarını aramaktadırlar. Bu açıdan futbolun gayr-i meşruluğunu garip hurafelerle tartışmaya açmak yerine o ortamda namaz kılmak isteyenlere en uygun ve kolay şartları sunabilirse geleneksel din, modernizme karşı varlığını sürdürebilir ve kırılmadan uzak kalabilir.

Tarihçi İlber Ortaylı ise bir röportajında geleneksel kırılmanın en önemli nedeninin teknolojik gelişmeler olduğunu ifade etmektedir. İnsanların bilgi ediniminde okuma ve yüz yüze iletişimi bırakması tüm bilgi edinimin televizyonunun karşısında karşılamaya gitmesi geleneksel kırılmanın en önemli

¹²⁷ Yılmaz, s. 47.

¹²⁸ Yılmaz, s. 49.

¹²⁹ Çınar, s. 80.

¹³⁰ Çınar, s. 87.

nedeni olarak görmektedir.¹³¹ Ona göre televizyon, insanların bir arada bulunmasını engelleyen bir teknoloji ve geleneğin en önemli düşmanıdır.¹³² İnsan eylemleriyle düşünce ve imgelemlerle yaratılan şeylerin bir kuşaktan diğerine intikal etmesi kabul edilen bir gerçek olduğuna göre¹³³ insanlar bir arada bulunamıyorsa bu intikalin önü kesilmiş, bir sonraki nesilde kırılmadan çok zamanından ve kendi değerlerinden kopma yaşanma ihtimali yüksek görünmektedir.

Gelenekten kopuşun diğer bir nedeni de düşünceselliğin artması olarak görülmektedir. Yazının kullanımının artması, simgesel ve uzmanlık gibi yerinden çıkarma sistemleri gelenekten modernliğe doğru sürekli bir kopuşun tetikleyicisi olmaktadır.¹³⁴ Bir anlamda modernleşen birey, tercih hakkını gelenekten alarak kendi kullanmaya başlamaktadır. Diğer bir ifade ile birey, geleneğin normatif gücünü bireysel özgürlük anlayışı ile dışarıda bırakmaktadır. Bu süreç, tümüyle modernleşme tarafından gerçekleşiyorsa birey, din ve geleneği geçmişe, topluluğa ait şeyler olarak görür ve onları belirli bir toplum yapısına indirger.

Kırılma sürecinden sonra gelenek, ancak “geçmişin seronomik düzeyde algılanmasında kendisini göstermesine müsaade eder. Dişleri sökülmiş, ehlileştirilmiş ve zararsız hâle getirilmiş bir gelenek, aksesuar olarak modern hayatın bir köşesinde sakın sakın durabilir; ancak bu kadar müsaade edilebilir ona.”¹³⁵ Bu şekilde içi boşaltılmış, anlam ve imgelerini yitirmiş geleneğin bireye vereceği tüm değerler, sabun köpüğü gibi yok olup gitmekte, ahlaki olan ile yanlış ahlakın ayrımı zorlaşmakta, değerlerin ve değersizliklerin kodları birbirine karışmaktadır.

Modernlik, zorunlu olarak modern öncesi geçmişin bütün kültürel geleneklerinde çatlaklar oluşturmuştur. Diğer bir ifade ile gelenekteki bu kırılma, güçlenen modernizmin kendisi ile tüm bağları koparmasıyla yıkıcı ve çarpıcı bir yöne gitmektedir.¹³⁶ Diğer yandan modernite ve geleneğin çatışma hâlinde olduğu reddedilmektedir. Hindistan’da yapılan araştırmalarda Tatalar ve Birlalar gibi geleneksel geniş aile gruplarının yeni ekonomik uygulamaları benimsedikleri,

¹³¹ İlber Ortaylı, “Osmanlı’dan Günümüze Gelenek Üzerine”, Muhafazakâr Düşünce Dergisi, Sayı 3 (Kış), 2005, s. 127.

¹³² Ortaylı, s. 27.

¹³³ Çınar, s.73.

¹³⁴ Abdulkadir Zorlu, “Toplumsal Kuramda Topluluk, Geleneksel Toplum ve Gelenek”, Muhafazakâr Düşünce Sayı 3 (Kış), 2005, s. 148.

¹³⁵ Armağan, s. 33.

¹³⁶ Armağan, s. 37.

geleneksel özelliklerinin dışında sınıai yapılanmalar meydana getirdikleri ifade edilmektedir.¹³⁷

Bunun yanında modernleşmenin geleneği zayıflatacağı veya geleneksel yapıda kırılmalara sebep olacağı düşüncesi de kabul edilmemiştir. Kimi sosyologlar, eski ile yeninin iç içe geçebileceğini, birbirlerinin yapılarında bir kırılma meydana getirmeyeceğini ileri sürmüşlerdir.

Gelişim, ulaşım ve iletişim, toplumsal değişim ve eğitim kolaylıkları Batılı değerler kadar hatta daha fazla oranda kırsal geleneği temsil eden yarı şehirli yeni bir kitle oluşturmaktadır.¹³⁸ Kırsal kesimde çok daha küçük gruplar köklü yenilikleri kabul etmeseler de zaman içinde değişim rüzgârının kendilerini çevreleyen geleneksel duvarı aşındıracağı, sürecin içindeki gerçeklerden biri olarak kabul edilebilir.

¹³⁷ Joseph R. Gusfield, “*Toplumsal Değişim Araştırmalarında Yersiz Kutuplaşma: Gelenek ve Modernite*”, Muhafazakâr Düşünce Dergisi Sayı 3 (Kış), 2005, s. 65.

¹³⁸ Gusfield, s. 65.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUMLARI

Bu bölümde alan araştırmasından elde edilen bulgular doğrultusunda örneklem grubunun olgusal kimliği ile ilgili bilgilere Oğuzeli halkının, geleneksel yapının kırılma sürecindeki dindarlık tutumlarına etki eden faktörlere ve bu faktörlerin dindarlık kriterlerinin çeşitli boyutlarına yönelik etkilerinin meydana getirdiği tutumların derecelendirilmesine ilişkin analiz ve değerlendirilmelerine yer verilecektir.

1. ÖRNEKLEM GRUBUNUN OLGUSAL KİMLİĞİ

Bireylerin olgusal kimliklerinin, onların bilgi, görüş ve davranışlarının oluşmasında ilk ve keskin belirleyici rol oynadıkları söylenebilmektedir. Ayrıca olgusal kimlikler bireylerin toplumsal varlık alanındaki tutum ve davranışlarında *bağımsız değişken* görevini yerine getirdiklerinden özerk bir yere sahiptirler. Bu noktada olgusal kimliklerin tespiti, bireyin sosyal ve kişisel karakterinin özelliklerini ve bu özelliklerin sebeplerini açıklamakta önemli olabilmektedir.

Oğuzeli’nde yapılan alan araştırmasında ise olgusal kimlik ile ilgili bir araya getirilen soruların, örneklem ana kütleyi temsil gücünü, elde edilen verilerin değişik kategorilerde bir değişimi ifade edip etmediğini, örneklem grubunun olgusal özelliklerinin tasvir edilmek istenen tutum ve davranışları belirlemedeki rolünün derecesinin anlaşılmasına yardımcı olmaktadır.

1.1. Örneklem Grubunun Cinsiyeti

Tablo 1. Örneklem Grubunun Cinsiyeti

Cinsiyeti	Sayı	Yüzde
Erkek	237	62,2
Kadın	144	37,8
Toplam	381	100

Görüşülenlerin %62.2’si erkektir. Kadınlara oranla erkeklerin sayılarının fazla oluşu anketin uygulandığı bölgenin kadınlara bakış açısı bakımından sosyal hayata kapalılık taşımasından dolayıdır. Uygulama Gaziantep ili Oğuzeli ilçesinde yapılmıştır. Bu bölgelerde kadınlar ile birebir görüşme olanaklarının kısıtlı

olmasından dolayı bu kimselerle görüşebilecek anketörler tutulmuş ve dolaylı yoldan kadınlar üzerinde anket uygulanmıştır.

Genel olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yapılan çalışmalarda bu gibi zorluklar dikkat çekmektedir. Bölgenin muhafazakâr yapısı ve aile yapılarından kaynaklanan cinsiyetlere bağlı ayrımcılıklar, araştırmacıların kadınlar ile görüşmesini zorlaştırmaktadır.

1.2. Örneklem Grubunun Yaşı

Tablo 2. Örneklem Grubunun Yaşı

Yaşı	Sayı	Yüzde
18–30	189	49,6
30–40	108	28,3
40–50	63	16,5
50–60	11	2,9
60 üstü	10	2,6
Toplam	381	100

Görüşülenlerin yaşları bakımından 18–30 yaş arasında olanlar, %49.6 ile ilk sırada yer almaktadırlar. Daha sonra 30–40 yaş aralığında olanlar, %28.3 oranında temsil edilmektedir.

Genel olarak gençler üzerinde uygulanan anketin dindarlık kriterlerini ve modern hayatın dindarlığa olan etkilerini ölçmeye çalıştığı göz önüne alınırsa gençlerden kurulu bir örneklem grubu oluşturulmaya dikkat edilmiştir. Çünkü genç nüfus, modernitenin getirdiği hayatı daha yakından yaşamakta ve bu hayata şahit olmaktadır. Gençlerin din algılarında meydana gelen değişimler ve değişimlerin sebepleri aynı zamanda kırılmanında en yoğun yaşandığı yaş grubu olarak değerlendirmede yol gösterici olabilmektedir.

1.3. Örneklem Grubunun Eğitim Durumu

Tablo 3. Örneklem Grubunun Eğitim Durumu

Eğitim Durumu	Sayı	Yüzde
Okuryazar değil	16	4,2
Okuryazar	16	4,2
İlkokul	92	24,1
Ortaokul	50	13,1
Lise	118	31
Yüksekokul-Fakülte	89	23,4
Toplam	381	100

Örneklem grubunun eğitim durumu; okuryazar olmayanlar % 4.2, okuryazar olanlar % 4.2, ilkokul mezunları %24.1, ortaokul mezunları %13.1, lise mezunları % 31, yüksek okul veya fakülte mezunları %23.4 olarak dağılmaktadır.

Öğrenim durumu açısından Oğuzeli ilçesinin düşük seviyede olduğunu söylemek mümkündür. Ailelerin ekonomik kaygılarının güçlü olması ve eğitimin getirilerinin çok fazla önemsenmemesi bu durumun başlıca sebepleridir. Oğuzeli ilçesinde ailelerin örgün eğitimi ve kurumlarını önemsememesinin sebebi ekonomik iş gücünü aile bireylerinden karşılamakla birlikte bu kurumlara kültürel açıdan gerekli güvenin ve beklentilerin karşılanacağı inancının yerleşmemesidir.

1.4. Örneklem Grubunun Medeni Durumu

Tablo 4 Örneklem Grubunun Medeni Durumu

Medeni Durumu	Sayı	Yüzde
Evli	244	64
Bekâr	129	33,9
Dul	2	0,5
Boşanmış	6	1,6
Toplam	381	100

Araştırmanın örneklem grubunun medeni durumlarında evliler %64, bekârlar %33.9, dul olanlar %0.5, boşanmış olanlar % 1.6’lık bir orana sahiptir.

Dul ve boşanma oranlarının düşük rakamlara sahip olması Oğuzeli’nde geleneksel toplumun aile yapısını genel anlamda muhafaza ettiğini düşündürebilmektedir.

1.5. Örneklem Grubunun Mesleği

Tablo 5. Örneklem Grubunun Mesleği

Mesleği	Sayı	Yüzde
Çiftçi	23	6
Memur (öğretmen, polis, subay, hemşire vb.)	77	20,2
Unvansız memur (İlk, orta, lise mezunu ve hizmetliler dâhil)	20	5,2
İşçi (kamu ve özel sektörde)	40	10,5
Zanaatkâr (üretici, fırıncı, lokantacı vb.)	45	11,8
Esnaf/ ticaret erbabı (alıp satan, bakkal, tuhafiyeci vb.)	47	12,3
Serbest meslek (doktor, avukat, veteriner vb.)	9	2,4
Ev hanımı	86	22,6
Başka (lütfen yazınız)	34	8,9
Toplam	381	100

Araştırmaya katılan üyelerin mesleklere göre dağılımına bakıldığında çiftçiler % 6, unvanlı ve unvansız memurlar %25.4, işçiler % 10.5, zanaatkarlar ve esnaflar %24.1, serbest meslek sahipleri %2.4, ev hanımları % 22.6 ve diğerleri (çoğunluğu öğrenciler) %8.9'luk bir orana sahiptir.

Araştırma kırsal bir bölgede yapılmasına rağmen çiftçi oranının düşük olmasının sebebi ilçe merkezinde bulunan bireylerin çiftçilikle geçimlerini sağlayamayacakları kadar çok az ve bölünmüş topraklara sahip olmaları nedeniyle başka meslek dallarına yönelmiş olmalarıdır.

İlçe ticari ve kültürel iletişim alanlarında dışarıya karşı kapalı bir tutum sergilemiş, bu nedenle ticari ve toplumsal ilerleme en aza indirilerek modernitenin değişim rüzgârları ancak eğitim ve medya kanalları ile varlığını hissettirebilmiştir.

1.6. Örneklem Grubunun Gelir Durumu

Tablo 6. Örneklem Grubunun Gelir Durumu

Gelir Durumu	Sayı	Yüzde
Çok iyi	12	3,1
İyi	138	36,2
Orta	167	43,8
Düşük	47	12,3
Çok düşük	17	4,5
Toplam	381	100

Araştırmanın örneklem grubunun gelir durumları, çok iyi olanlar %3,1, iyi olanlar %36.2, orta olanlar %43.8, düşük olanlar %12.3, çok düşük olanlar %4.5 şeklinde sıralanmaktadır.

Araştırmanın yapıldığı Oğuzeli ilçesinde bireylerin gelir düzeylerinin toplumsal ilişkilerde belirleyici olmadığı gözlenmektedir. Bireylerin statülerini belirlemede sahip olunan meslek ve mensubu olunan aile ön plana çıkmaktadır.

1.7. Örneklem Grubunun Aldığı Din Eğitimi

Tablo 7. Örneklem Grubunun Aldığı Din Eğitimi

Din Eğitimi	Sayı	Yüzde
İmam- Hatip Lisesi	61	16
Kur'an Kursu	96	25,2
Cami	66	17,3
Aile	96	25,2
Okullardan	49	12,9
Din eğitimi almadım	10	2,6
Cevapsız	3	0,8
Toplam	381	100

Görüşülenlerin aldıkları din eğitimine bakıldığında din eğitimlerini imam-hatip liselerinden alanlar %16, Kur'an kursundan alanlar %25.2 camiden alanlar %17.3, aileden alanlar %25.2, okullardan alanlar %12.9, cevap vermeyenler %0.8 olarak dağıldıkları görülmektedir.

En yüksek oranın Kur'an kursu maddesi olmasının sebebi kadınların örgün eğitim kurumlarından uzak kalmaları ve bu noktadaki eksikliğin sadece kadınların iştirak ettiği ve yıl boyunca devam eden Kur'an kursundan din eğitimi alarak tamamlama yoluna gittikleri söylenebilmektedir.

1.8. Örneklem Grubunun Dindarlık Düzeyi

Tablo 8. Örneklem Grubunun Dindarlık Düzeyi

Dindarlık Düzeyi	Sayı	Yüzde
Çok dindar	6	1,6
Dindar	233	61,2
Din ile az ilgili	125	32,8
Din ile hiç ilgisi yok	16	4,2
Cevapsız	1	0,3
Toplam	381	100

Araştırmanın örneklem grubunun dindarlık düzeylerine bakıldığında çok dindarların %1,6, dindarların %61.2, din ile az ilgili olanların %32.8, din ile hiç ilgisi olmayanların %4.2, cevapsızların da %0.3 olarak dağıldığı görülmektedir.

Din ile az ilgisi olanların %32,8 gibi bir oranda çıkmasının sebebi olarak yapılan görüşmelerde bireylerin din ile bağlantılarını itikadi zeminde değil ibadetlerin temel alındığı amelî zeminde değerlendirdikleri gözlenmiştir. Buna göre dindarlığın göstergeleri olan günlük ibadetlerin yerine getirilip getirilmemesi

sonucunda bireylerin farklı çıkarımlarla kendilerini farklı dindarlık düzeylerine yerleştirdikleri söylenebilmektedir.

1.9. Örneklem Grubunun Siyasi Konumu

Tablo 9. Örneklem Grubunun Siyasi Konumu

Siyasi Konumu	Sayı	Yüzde
Sosyal demokrat	60	15.7
Milliyetçi	160	42
Liberal	25	6,6
Muhafazakâr	124	32.5
Cevapsız	12	3.1
Toplam	381	100

Araştırmanın örneklem grubunun kendilerini içinde gördükleri siyasi konumlara bakıldığında sosyal demokratların %15.7, milliyetçilerin %42 liberallerin %6.6, muhafazakarların %32.5, cevapsızların da %3.1 olarak dağıldığı görülmektedir.

2. DİNDARLIK FARKLILAŞMALARINA ETKİ EDEN FAKTÖRLER

2.1. Eğitim Durumuna Göre Dindarlık Farklılaşmaları

Toplumlardaki sosyal değişimleri tetikleyen etkenlerin başında sanayi devrimi, hızlı nüfus hareketliliği, şehirleşme gelmektedir. Ancak bu etkenlerin yanında eğitim, uzun süreli olması, toplumun bütününe ulaşması ve temel amacının da davranış değişikliği taşıması nedeniyle önemli bir değişken olarak ortaya çıkmaktadır. Modernleşmenin güçlü biçimde yayılmasını sağlayan modern eğitim, kırsala ve ücra bölgelere ulaşılabilirliği açısından geleneksel toplumlarda eğitim farklılıkları, güçlü bir bağımsız değişken olarak diğer değişkenler arasında yerini almaktadır.

2.1.1. Eğitim ve Hastalık, Ruhsal Problemlerin Allah’a olan İnanca Etkisi

Tablo 10. Eğitim ve Hastalık, Ruhsal Problemlerin Allah’a olan İnanca Etkisi

Eğitim Durumu		Hastalık, sakatlık, ruhi çöküntü, geleceğe ait endişe ve beklentiler (manevi boşluk, ölüm korkusu, ahiret inancı gibi) Allah'a olan inancımda temel etkindir.					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	
Okuryazar değil	Sayı	5	7	2	2		16
	Yüzde	31,30	43,80	12,50	12,50		100,00
	Toplam	1,30%	1,90%	0,50%	0,50%		4,20%
Okuryazar	Sayı	3	1	3	7	2	16
	Yüzde	18,80	6,30	18,80	43,80	12,50	100,00
	Toplam	0,80%	0,30%	0,80%	1,90%	0,50%	4,20%
İlkokul	Sayı	34	33	9	11	4	91
	Yüzde	37,40	36,30	9,90	12,10	4,40	100,00
	Toplam	9,00%	8,80%	2,40%	2,90%	1,10%	24,10%
Ortaokul	Sayı	12	26	6	3	3	50
	Yüzde	24,00	52,00	12,00	6,00	6,00	100,00
	Toplam	3,20%	6,90%	1,60%	0,80%	0,80%	13,30%
Lise	Sayı	41	42	14	8	10	115
	Yüzde	35,70	36,50	12,20	7,00	8,70	100,00
	Toplam	10,90%	11,10%	3,70%	2,10%	2,70%	30,50%
Yüksekokul-Fakülte	Sayı	21	31	6	17	14	89
	Yüzde	23,60	34,80	6,70	19,10	15,70	100,00
	Toplam	5,60%	8,20%	1,60%	4,50%	3,70%	23,60%
Toplam	Sayı	116	140	40	48	33	377
	Yüzde	30,80	37,10	10,60	12,70	8,80	100,00
	Toplam	30,80%	37,10%	10,60%	12,70%	8,80%	100,00%

($P < 0.001$, χ^2 : 44.066)

Tablodaki verilerden anlaşılabacağı üzere kişinin eğitim durumu ile başına gelen olumsuz durumlar karşısında Allah’a olan inanç arasında, anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($P < 0.001$, χ^2 : 44.066).

Genel olarak temel eğitimin 8 yıla çıkarılmasını dikkate aldığımızda yani lise öncesi eğitimi ilköğretim olarak düşündüğümüzde görüşülenlerin %38.8’inin ilköğretim mezunu olduğu dikkati çekmektedir. Bu cevabı veren kişiler genel olarak eğitim seviyesi düştükçe Allah’a olan bağlılıklarının arttığını belirtmişlerdir. Sözü edilen grubun okuryazar olmayanlarında elde edilen oran dikkat çekecek kadar yüksektir. Okuryazar olmayanların %75.1’i bir sıkıntı sonucunda Allah’a olan bağlılıklarının arttığını belirtmişlerdir. Geleneksel yapı göz önüne alındığında okuryazar olmayanlarda Allah’a olan inancın sıkıntılı zamanlarda artacağı öngörüldüğünden okuryazarların %50.30’u inançlarının artmayacağı yaklaşımını benimsemişlerdir.

Eğitim seviyesi yükseldikçe Allah’a olan inanç azalmakla birlikte bireylerin inançlarını temellendirmeleri duygusal şoklardan daha çok fikrî bir yürüyüşe dayanmaktadır.

2.1.2. Eğitim ve Dindarlığın Vicdani Tatminle Değerlendirilmesi

Tablo 11. Eğitim ve Dindarlığın Vicdani Tatminle Değerlendirilmesi

Eğitim Durumu		Dindarlığın göstergeleri sadece ibadetler değildir; önemli olan vicdan (iç) temizliğidir.					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	
Okuryazar değil	Sayı	7	7	2			16
	Yüzde	43,80	43,80	12,50			100,00
	Toplam	1,80%	1,80%	0,50%			4,20%
Okuryazar	Sayı	9	4	2		1	16
	Yüzde	56,30	25,00	12,50		6,30	100,00
	Toplam	2,40%	1,10%	0,50%		0,30%	4,20%
İlkokul	Sayı	49	31	3	4	5	92
	Yüzde	53,30	33,70	3,30	4,30	5,40	100,00
	Toplam	12,90%	8,20%	0,80%	1,10%	1,30%	24,20%
Ortaokul	Sayı	19	22	1	2	5	49
	Yüzde	38,80	44,90	2,00	4,10	10,20	100,00
	Toplam	5,00%	5,80%	0,30%	0,50%	1,30%	12,90%
Lise	Sayı	53	40	10	7	8	118
	Yüzde	44,90	33,90	8,50	5,90	6,80	100,00
	Toplam	13,90%	10,50%	2,60%	1,80%	2,10%	31,10%
Yüksekokul-Fakülte	Sayı	28	31	7	17	6	89
	Yüzde	31,50	34,80	7,90	19,10	6,70	100,00
	Toplam	7,40%	8,20%	1,80%	4,50%	1,60%	23,40%
Toplam	Sayı	165	135	25	30	25	380
	Yüzde	43,40	35,50	6,60	7,90	6,60	100,00
	Toplam	43,40%	35,50%	6,60%	7,90%	6,60%	100,00%

($P < 0.005$, $\chi^2 = 35.599$)

Eğitim durumlarından yola çıkılarak bireylerin ibadet ile vicdan temizliği aralarındaki ilişkiye bakıldığında ($P > 0.005$, $\chi^2 = 35.599$) ağırlıklı olarak tüm eğitim seviyelerinde vicdanın da dinî ibadetler gibi önemli olduğu yönünde cevaplar verilmiştir. Bu konuda eğitim seviyesi arttıkça ibadetlerin dinî bakımdan vicdandan ayrı olarak önemli olduğu konusunda verilen cevaplarda bir artış gözlemlenmektedir.

Özellikle yükseköğrenim kurumlarından mezun olanlar, dinî bakımdan vicdanın ibadetler kadar önemli olmadığını belirtmişlerdir. Genel olarak dinî bakımdan İslam, ibadet açısından özellikle Sünni inanışlarda oldukça katı

çizgilere sahiptir. Eğitimleri yüksek kişilerin bu seviyede bilgilere vâkıf olmaları dolayısıyla bu şekilde bir dağılım ortaya çıkaracak cevaplar vermeleri buna bir sebep olabilir. Geleneksel yapıda birleştirici ve zahiri dinî ritüellerin önemi bilinmektedir. Bu anlamda vicdana bırakılan ibadet, kentleşmenin bireyciliğini çağrıştırmaktadır. Buna göre okuryazar olmayanların %87.6'sı ibadetlerle vicdani temizliği eş tutmaları geleneksel yapının kırılma sürecinde önemli bir başlık olarak kabul edilebilir.

2.2. Mesleklerine Göre Dindarlık Farklılaşmaları

2.2.1. Meslek ve Kadınların İş Hayatına Katılabilmeleri

Tablo 12. Meslek ve Kadınların İş Hayatına Katılabilmeleri

Mesleği		Kadınlar da uygun şartlarda erkekler gibi iş hayatına katılabilirler.					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	
Çiftçi	Sayı	4	7		5	7	23
	Yüzde	17,40	30,40		21,70	30,40	100,00
	Toplam	1,10%	1,80%		1,30%	1,80	6,10%
Memur	Sayı	29	32	5	4	6	76
	Yüzde	38,20	42,10	6,60	5,30	7,90	100,00
	Toplam	7,60%	8,40%	1,30%	1,10%	1,60%	20,00%
Unvansız Memur	Sayı	9	6	1	1	3	20
	Yüzde	45,00	30,00	5,00	5,00	15,00	100,00
	Toplam	2,40%	1,60%	0,30%	0,30%	0,80%	5,30%
İşçi	Sayı	7	16	5	7	5	40
	Yüzde	17,50	40,00	12,50	17,50	12,50	100,00
	Toplam	1,80%	4,20%	1,30%	1,80%	1,30%	10,50%
Zanaatkâr	Sayı	8	16	2	9	10	45
	Yüzde	17,80	35,60	4,40	20,00	22,20	100,00
	Toplam	2,10%	4,20%	0,50%	2,40%	2,60%	11,80%
Esnaf/ Ticaret Erbabı	Sayı	8	16	2	10	11	47
	Yüzde	17,00	34,00	4,30	21,30	23,40	100,00
	Toplam	2,10%	4,20%	0,50%	2,60%	2,90%	12,40%
Serbest Meslek	Sayı	2	6		1		9
	Yüzde	22,20	66,70		11,10		100,00
	Toplam	0,50%	1,60%		0,30%		2,40%
Ev Hanımı	Sayı	34	40	4	5	3	86
	Yüzde	39,50	46,50	4,70	5,80	3,50	100,00
	Toplam	8,90%	10,50%	1,10%	1,30%	0,80%	22,60%
Diğer	Sayı	13	11	1	5	4	34
	Yüzde	38,20	32,40	2,90	14,70	11,80	100,00%
	Toplam	3,40%	2,90%	0,30%	1,30%	1,10%	8,90%
Toplam	Sayı	114	150	20	47	49	380
	Yüzde	30,00	39,50	5,30	12,40	12,90	100,00
	Toplam	30,00%	39,50%	5,30%	12,40%	12,90%	100,00%

($P < 0.001$, $\chi^2 = 62.134$)

Meslekleri ile kadınların uygun şartlarda iş hayatına katılabilmeleri sorusu karşılaştırıldığında ($P > 0.001$, $\chi^2 = 62.134$) kadınlar başta olmak üzere çiftçilikle uğraşanlar dışında diğer meslek erbapları ağırlıklı olarak kadınların çalışma hayatına girmesinde bir sakınca görmemektedirler. Kadınların iş hayatına katılmaları konusunda olumlu görüş belirtilmesinin sebeplerinin başında soru maddesine “uygun şartlarda” ifadesinin yerleştirilmesi gelmektedir. Buna rağmen %30'lara varan oranda olumsuz cevap verilmesi Oğuzeli ilçesinde kadına bakışın içinde namus kaygılarının gücünü koruduğunun bir işareti olabilir. Ancak eğitim seviyesinin artması ile olumlu cevap verenlerin oranında da artış gözlenmektedir. Sonuç olarak geleneksel yapıda kadına bakışın katı örf ve âdetlere dayandırıldığı Güneydoğu Bölgesi'nde, yumuşatılmış dahi olsa kadının çalışma hayatına katılmasında genel olarak olumlu sonuç çıkması, ekonomik kaygıların ve eğitimin temel sebepleri olarak kabul edilebilir. Buna göre meslekleriyle kadınların iş hayatına katılmaları başlığında geleneksel yapıda bir kırılganın olduğu söylenebilir.

2.2.2. Meslek ve İbadetlerin Davranış Değişikliğine Neden Olması

Tablo 13. Meslek ve İbadetlerin Davranış Değişikliğine Neden Olması

Mesleği		Kişinin davranışlarını olumlu yönde değiştirmiyorsa yapılan ibadetlerin hiçbir değeri yoktur.					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	
Çiftçi	Sayı	3	8	4	3	4	22
	Yüzde	13,60	36,40	18,20	13,60	18,20	100,00
	Toplam	0,80%	2,10%	1,10%	0,80%	1,10%	5,80%
Memur	Sayı	23	27	7	18	2	77
	Yüzde	29,90	35,10	9,10	23,40	2,60	100,00
	Toplam	6,10%	7,10%	1,80%	4,70%	0,50%	20,30%
Unvansız Memur	Sayı	2	7	2	7	2	20
	Yüzde	10,00	35,00	10,00	35,00	10,00	100,00
	Toplam	0,50%	1,80%	0,50%	1,80%	0,50%	5,30%
İşçi	Sayı	7	10	8	9	5	39
	Yüzde	17,90	25,60	20,50	23,10	12,80	100,00
	Toplam	1,80%	2,60%	2,10%	2,40%	1,30%	10,30%
Zanaatkar	Sayı	6	15	10	12	2	45
	Yüzde	13,30	33,30	22,20	26,70	4,40	100,00
	Toplam	1,60%	4,00%	2,60%	3,20%	0,50%	11,90%
Esnaf/ Ticaret Erbabı	Sayı	12	21	5	5	4	47
	Yüzde	25,50	44,70	10,60	10,60	8,50	100,00
	Toplam	3,20%	5,50%	1,30%	1,30%	1,10%	12,40%
Serbest Meslek	Sayı	4	4	1			9
	Yüzde	44,40	44,40	11,10			100,00
	Toplam	1,10%	1,10%	0,30%			2,40%
Ev Hanımı	Sayı	17	23	14	23	9	86
	Yüzde	19,80	26,70	16,30	26,70	10,50	100,00
	Toplam	4,50%	6,10%	3,70%	6,10%	2,40%	22,70%
Diğer	Sayı	15	7	6	3	3	34
	Yüzde	44,10	20,60	17,60	8,80	8,80	100,00
	Toplam	4,00%	1,80%	1,60%	0,80%	0,80%	9,00%
Toplam	Sayı	89	122	57	80	31	379
	Yüzde	23,50	32,20	15,00	21,10	8,20	100,00
	Toplam	23,50%	32,20%	15,00%	21,10%	8,20%	100,00%

($P < 0.05$, $\chi^2 = 46,287$)

Meslekleri ve ibadetlerin kişinin davranışlarında değişiklik meydana getirmesi soruları karşılaştırıldığında ($P > 0.05$, $\chi^2 = 46,287$) serbest meslek ile uğraşanlar, ibadetleri sosyal davranışlardan soyutlayarak tamamen dinî bir karakterde olması gerekliliği ile ilişkili cevap vermişlerdir. Ev hanımları genel olarak örgün eğitim bakımından Güneydoğu'da hâkim olan eğitimsizlik özelliği göstermektedir. Fakat tespitlerimize göre kadınlar din eğitimi bakımından oldukça kuvvetli bir temele sahiptirler.

Tüm meslek dalları dinî karakterdeki davranışlar ile sosyal hayattaki davranışların olumlu bir şekilde değişeceği konusunda ağırlık kazanacak şık tercih etmemişlerdir. Bu, modern yaşamın din ve sosyal hayattaki davranış kalıpları

arasında bir farklılık olup olmadığına ilişkin bireylerin bir anlam arayışı içinde olduklarının işareti olabilir.

2.2.3. Meslek ve Günlük Hayatta Dine Açılan Alan

Tablo 14. Meslek ve Günlük Hayatta Dine Açılan Alan

Mesleği		Günlük hayatta davranışları dinî kurallar doğrultusunda belirlemek gerekir.					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	
Çiftçi	Sayı	7	15	1			23
	Yüzde	30,40	65,20	4,30			100,00
	Toplam	1,80%	3,90%	0,30%			6,10%
Memur	Sayı	22	34	3	11	7	77
	Yüzde	28,60	44,20	3,90	14,30	9,10	100,00
	Toplam	5,80%	8,90%	0,80%	2,90%	1,80%	20,30%
Unvansız Memur	Sayı	4	11	4	1		20
	Yüzde	20,00	55,00	20,00	5,00		100,00
	Toplam	1,10%	2,90%	1,10%	0,30%		5,30%
İşçi	Sayı	16	17	3	3	1	40
	Yüzde	40,00	42,50	7,50	7,50	2,50	100,00
	Toplam	4,20%	4,50%	0,80%	0,80%	0,30%	10,50%
Zanaatkar	Sayı	14	25	1	3	2	45
	Yüzde	31,10	55,60	2,20	6,70	4,40	100,00
	Toplam	3,70%	6,60%	0,30%	0,80%	0,50%	11,80%
Esnaf	Sayı	23	20	2	2		47
	Yüzde	48,90	42,60	4,30	4,30		100,00
	Toplam	6,10%	5,30%	0,50%	0,50%		12,40%
Serbest Meslek	Sayı	3	6				9
	Yüzde	33,30%	66,70%				100,00%
	Toplam	0,80%	1,60%				2,40%
Ev Hanımı	Sayı	38	35	7	2	3	85
	Yüzde	44,70%	41,20%	8,20%	2,40%	3,50%	100,00%
	Toplam	10,00%	9,20%	1,80%	0,50%	0,80%	22,40%
Başka	Sayı	15	10	5	3	1	34
	Yüzde	44,10%	29,40%	14,70%	8,80%	2,90%	100,00%
	Toplam	3,90%	2,60%	1,30%	0,80%	0,30%	8,90%
Toplam	Sayı	142	173	26	25	14	380
	Yüzde	37,40	45,50	6,80	6,60	3,70	100,00
	Toplam	37,40%	45,50%	6,80%	6,60%	3,70%	100,00%

($P < 0.05$, $\chi^2 = 48,378$)

Meslekleri ile günlük hayattaki davranışlarını dinî kurallara göre belirlemedeki tutumlara bakıldığında ($P > 0.05$, $\chi^2 = 48,378$), günlük hayatta dinin otoritesine yer veren çiftçilerin % 95.60'ının günlük hayatta davranışlarını dinden aldıkları görülmektedir. Memurların %72.60'ı günlük hayatta dine yer açarak bu alanda yapılmış diğer çalışmalardan farklı sonuçlar oluştursa da olumsuz cevap verenlerin içinde en yüksek orana sahip olmakla eğitim seviyesi arttıkça dindarlık düzeyinin düşeceği anlayışına uygun sonuçlar meydana geldiği gözlemlenmiştir.

Diğer taraftan serbest meslek sahipleri de %100 gibi bir oranla günlük hayatta davranışlarını dinî referans alarak düzenleme yoluna gitmişlerdir. Buradaki yüksek oran oldukça dikkat çekicidir. Diğer meslek dallarında da bu soruya verilen olumlu cevaplar günlük yaşamda dinin merkeze alındığını ifade etmektedir.

Genel olarak tüm meslek dallarının günlük hayatta dinin işlerliğine yüksek oranlarda katıldıkları gözlenmektedir. Memurların yüksek oranda yer alması, eğitim düzeyi ile dindarlık arasında ters orantının eğitilmiş kişilerin meslek sahibi olduktan ve evlenerek düzenli bir yaşama geçtikten sonra zayıfladığı anlaşılmaktadır. Ali Akdoğan'ın Rize ve çevresinde gerçekleştirdiği alan çalışmasında da memurların geleneksel dinî yapıya olumlu bakmakta yüksek oranlara sahip oldukları görülmektedir.¹³⁹

Bunun yanında günlük hayatta dinin otoritesini benimsemeyenlerin en yüksek oranı da, yine memurlardan çıkmıştır. Bu yaklaşımı benimseyen bireylerin üniversite hayatları içinde şeklen dine bakışlarını korumakta oldukları ve bir kısmının da ideolojik anlamda dinin karşısında oldukları gözlenmektedir.

Görüşülenlerin içinde serbest meslek sahiplerinin dine olumlu tutumları diğer meslek sahipleri içinde en yüksek oranda olması bu alanda yapılmış çalışmalarla desteklenmiştir. Ancak serbest meslek sahiplerinin kentlerde dine olumlu katılma oranı, kırsalda geleneksel yapıdaki oranlar kadar yüksek çıkmamaktadır.

Oğuzeli ilçesinde ise geleneksel yapıda dindarlık güçlü olduğundan serbest meslek sahipleri bu yapının içinde dindarlıklarını daha rahat yaşayabilmekte ve kendilerine daha geniş yer bulabilmektedirler.

Bu sonuçlara göre meslekleri ve günlük hayatta dine açılan alan başlığında geleneksel yapının gücünü koruduğu söylenebilir.

¹³⁹ Ali N. Akdoğan, **Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Geçişte Dinî Hayat**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2002, s. 202-203.

2.2.4. Meslek ve Hastalık, Ruhsal Problemlerin Allah’a Olan İnanca Etkisi

Tablo 15. Meslek ve Hastalık, Ruhsal Problemlerin Allah’a Olan İnanca Etkisi

Dindarlık		Hastalık, sakatlık, ruhi çöküntü, geleceğe ait endişe ve beklentiler, ölüm korkusu, Allah'a olan inancımda temel etkindir.					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	
Çiftçi	Sayı	3	9	4	3	4	23
	Yüzde	13,00	39,10	17,40	13,00	17,40	100,00
	Toplam	0,80%	2,40%	1,10%	0,80%	1,10%	6,10%
Memur	Sayı	16	27	5	16	13	77
	Yüzde	20,80	35,10	6,50	20,80	16,90	100,00
	Toplam	4,20%	7,20%	1,30%	4,20%	3,40%	20,40%
Unvansız Memur	Sayı	6	9	2		2	19
	Yüzde	31,60	47,40	10,50		10,50	100,00
	Toplam	1,60%	2,40%	0,50%		0,50%	5,00%
İşçi	Sayı	14	16	6	2	2	40
	Yüzde	35,00	40,00	15,00	5,00	5,00	100,00
	Toplam	3,70%	4,20%	1,60%	0,50%	0,50%	10,60%
Zanaatkâr	Sayı	10	24	5	6		45
	Yüzde	22,20	53,30	11,10	13,30		100,00
	Toplam	2,70%	6,40%	1,30%	1,60%		11,90%
Esnaf	Sayı	16	21	4	5	1	47
	Yüzde	34,00	44,70	8,50	10,60	2,10	100,00
	Toplam	4,20%	5,60%	1,10%	1,30%	0,30%	12,50%
Serbest Meslek	Sayı	4	1	1	1	2	9
	Yüzde	44,40%	11,10%	11,10%	11,10%	22,20%	100,00%
	Toplam	1,10%	0,30%	0,30%	0,30%	0,50%	2,40%
Ev Hanımı	Sayı	36	23	9	10	7	85
	Yüzde	42,40	27,10	10,60	11,80	8,20	100,00
	Toplam	9,50%	6,10%	2,40%	2,70%	1,90%	22,50%
Başka	Sayı	11	10	4	5	2	32
	Yüzde	34,40	31,30	12,50	15,60	6,30	100,00
	Toplam	2,90%	2,70%	1,10%	1,30%	0,50%	8,50%
Toplam	Sayı	116	140	40	48	33	377
	Yüzde	30,80	37,10	10,60	12,70	8,80	100,00
	Toplam	30,80%	37,10%	10,60%	12,70%	8,80%	100,00%

($P<0.05$, $\chi^2=48,459$)

Meslekleri ve manevi, ruhi sıkıntıların Allah’a olan inanca etkisi karşılaştırıldığında ($P<0.05$, $\chi^2=48,459$) kişilerin güçlü korkuları ve ölümden sonrası dâhil geleceğe yönelik derin endişeleri, Allah’a olan inançta mesleki farklılıklara karşı etkilenimleri gözlemlendiğinde inançlarını korku üzerine inşa edenlerin başında %79 ile unvansız memurlar gelmekte arkasından %78.80 ile esnaf gelirken %60 oranlarında ise diğer meslek grupları sıralanmıştır. Soruya olumsuz cevap

veren meslek gruplarının başında ise %37.70 ile memurlar gelmektedir. İkinci olarak yüksek oranda olumsuz cevap verenlerin başında ise %30.40 ile çiftçiler gelmektedir.

Genel olarak verilere bakıldığında bu başlıktaki sorunun amaçlarından biri, bireylerin dinî inançlarını kitabi kaynaklarla öğrenerek ikircikli bir inanç eğilimlerinden uzak durup durmadıklarını tespit etmek, geleneksel yapıda yetişen ve dinî bilgilerini daha çok taklit yoluyla edinmiş bireylerin dinî inançlarında, korkuların motive edici güçlerinden biri olduğu gözlemini değerlendirmektir. Bu açıdan soruya olumsuz cevap verenlerin içinde memurların yüksek olmamalarının nedeni, aldıkları eğitimin niteliği oranında dinî inançlara rasyonel yaklaşımları düşünülebilir.

İslam âlimleri bireyin inandığı varlık karşısındaki konumunu *korku ve ümit* arasında “Beyn el-Havfi ve’r- Reca” şeklinde ifade etmişleridir. Hristiyan Çiçero da Tanrı’ya bağlılığı korku ve saygı olarak tanımlamıştır.¹⁴⁰ Evrimci biyologlar ise dinin kaynağı hakkındaki görüşlerinde korku unsurunu temel almışlardır.

Bu ifadelere göre insanların derin korkuları ile bir inanca bağlanmaları arasında ilişki vardır. Araştırmanın bulguları da bu tanımları destekler niteliktedir. Ancak soru üzerine yapılan yüz yüze görüşmelerde bu manadaki korkuların inancın temel faktörü değil itici gücü olması gerektiği nitelikli din eğitimi alanların görüşleri olarak tespit edilmiştir.

Oranlara bakıldığında özellikle çiftçilerin %30.40 ile olumsuz yaklaşımları geleneksel yapıda görülen kırılmalara işaret etmektedir.

¹⁴⁰ Ünver Günay, **Erzurum Kenti ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat**, Erzurum Kitaplığı Yayınları, Erzurum, 1999, s. 193.

2.2.5. Meslek ve Dünya Malına Bakış

Tablo 16. Meslek ve Dünya Malına Bakış

Mesleğiniz		Dünya malının hiçbir değeri yoktur asıl olan öbür dünyada mutlu olmaktır.					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	
Çiftçi	Sayı	18	3		1	1	23
	Yüzde	78,30	13,00		4,30	4,30	100,00
	Toplam	4,70%	0,80%		0,30%	0,30%	6,00%
Memur	Sayı	24	24	7	18	4	77
	Yüzde	31,20	31,20	9,10	23,40	5,20	100,00
	Toplam	6,30%	6,30%	1,80%	4,70%	1,00%	20,20%
Unvansız Memur	Sayı	11	4	1	4		20
	Yüzde	55,00	20,00	5,00	20,00		100,00
	Toplam	2,90	1,00	0,30	1,00		5,20-
İşçi	Sayı	16	20		4		40
	Yüzde	40,00	50,00		10,00		100,00
	Toplam	4,20%	5,20%		1,00%		10,50%
Zanaatkar	Sayı	21	17	2	2	3	45
	Yüzde	46,70	37,80	4,40	4,40	6,70	100,00
	Toplam	5,50%	4,50%	0,50%	0,50%	0,80%	11,80%
Esnaf	Sayı	22	18	1	5	1	47
	Yüzde	46,80	38,30	2,10	10,60	2,10	100,00
	Toplam	5,80%	4,70%	0,30%	1,30%	0,30%	12,30%
Serbest Meslek	Sayı	5	1		3		9
	Yüzde	55,60	11,10		33,30		100,00
	Toplam	1,30%	0,30%		0,80%		2,40%
Ev Hanımı	Sayı	53	23	2	7	1	86
	Yüzde	61,60%	26,70%	2,30%	8,10%	1,20%	100,00%
	Toplam	13,90%	6,00%	0,50%	1,80%	0,30%	22,60%
Başka	Sayı	20	10	2	1	1	34
	Yüzde	58,80	29,40	5,90	2,90	2,90	100,00
	Toplam	5,20%	2,60%	0,50%	0,30%	0,30%	8,90%
Toplam	Sayı	190	120	15	45	11	381
	Yüzde	49,90	31,50	3,90	11,80	2,90	100,00
	Toplam	49,90%	31,50%	3,90%	11,80%	2,90%	100,00%

($P < 0.05$, $\chi^2 = 60,096$)

Görüşülenlerin meslekleri ile dünya malına ve dünyaya olan bağlıklarına bakış açıları değerlendirildiğinde ($P > 0.05$, $\chi^2 = 60,096$) çiftçilerin %91.30'u, işçilerin %90'ı, esnafın %85.10'u gibi meslek grupları yüksek oranlarda olumlu cevap vermişlerdir. Diğer meslek grupları da %40 ile % 70 aralığında olumlu görüşlerini ifade etmişlerdir. Olumsuz cevap veren meslek gruplarının başında, %33 ile serbest meslek sahipleri, %28.60'la memurlar gelmektedir.

Geleneksel İslam’da züht hayatı teşvik edilmiş hatta Hz. Muhammet vefat ettiğinde zırhının bir Yahudi’de rehin olarak kaldığı rivayetleri ile Hz. Peygamber’in yaşantısı üzerinden dünya malının değersizliği yerleştirilmeye çalışılmıştır. Geleneksel değerlere sahip Oğuzeli’nde de bu anlayış gücünü korurken, ekonomik kaygıların artması, din eğitimlerini yazılı kaynaklardan alan bireylerin İslam’ın din ve dünya arasında kurduğu dengeyi özümseyenlerin varlığı ve üniversite eğitimi alan bireylerin rasyonel bir zihinle olaylara yaklaşma çabaları olumsuz cevap verenlerin görüşlerinin sebeplerinden sayılabilmektedir. Buna göre geleneksel yapının kısmen de olsa kırılmalara maruz kaldığı söylenebilir.

2.3. Din Eğitimi Durumuna Göre Dindarlık Farklılaşmaları

2.3.1. Din Eğitimi ve Evlilik Konusunda Eş Adaylarının Dindar Olması

Tablo 17. Din Eğitimi ve Evlilik Konusunda Eş Adaylarının Dindar Olması

Din Eğitimi		Evlilikte eş adayının seçiminde dindarlık temel etkindir.					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	
İmam-Hatip Lisesi	Sayı	28	25	6	1	1	61
	Yüzde	45,90	41,00	9,80	1,60	1,60	100,00
	Toplam	7,40%	6,60%	1,60%	0,30%	0,30%	16,10%
Kur'an Kursu	Sayı	39	39	9	5	4	96
	Yüzde	40,60	40,60	9,40	5,20	4,20	100,00
	Toplam	10,30%	10,30%	2,40%	1,30%	1,10%	25,40%
Cami	Sayı	22	31	8	4	1	66
	Yüzde	33,30	47,00	12,10	6,10	1,50	100,00
	Toplam	5,80%	8,20%	2,10%	1,10%	0,30%	17,50%
Aile	Sayı	27	45	5	15	4	96
	Yüzde	28,10	46,90	5,20	15,60	4,20	100,00
	Toplam	7,10%	11,90%	1,30%	4,00%	1,10%	25,40%
Okullar	Sayı	12	18	4	14	1	49
	Yüzde	24,50	36,70	8,20	28,60	2,00	100,00
	Toplam	3,20%	4,80%	1,10%	3,70%	0,30%	13,00%
Din Eğitimi Almadım	Sayı	2	3	1	1	3	10
	Yüzde	20,00	30,00	10,00	10,00	30,00	100,00
	Toplam	0,50%	0,80%	0,30%	0,30%	0,80%	2,60%
Toplam	Sayı	130	161	33	40	14	378
	Yüzde	34,40	42,60	8,70	10,60	3,70	100,00
	Toplam	34,40%	42,60%	8,70%	10,60%	3,70%	100,00%

($P < 0.001$, $\chi^2 = 57.057$)

Din eğitimi ve evlilik konusunda eş adaylarının dindarlıkları konusunu karşılaştırdığımızda ($P > 0.001$, $\chi^2 = 57.057$) genel olarak din eğitimlerini farklı

kurumlardan tamamlamış kişiler, eşlerinin dindar olmasını istemektedirler. Bu grupların içinde en yüksek oran %86.90 ile imam-hatip lisesi mezunları gelmektedir. Sonrasında sırası ile %81.20 ile Kur'an kursundan, %80.30 ile camilerden, %75 ile ailelerden din eğitimlerini alanlar gelmektedir. Olumsuz cevap veren grupların başında ise %40 ile din eğitimi almayanlar, %19.80 ile din eğitimlerini ailelerden alanlar gelmektedir. Din eğitimi seviyesi ve sürekliliği arttıkça eş seçiminde dindarlığın da etkisinin arttığı söylenebilmektedir. Bunun yanında edinilen gözlemler sonucunda din eğitimi almayanların önemli bir kısmı dahi eş seçiminde dindarlığın önemli bir etmen olduğunu ifade etmektedirler.

Bireyler dinî temsillere uzak dursalar da evlilikte namus, güvenilir bir eş beklentisi, çocukları için emin bir gelecek arzuları nedeniyle dindar bir eş arayışına gidebilmektedirler. Kentsel toplumlarda az rastlanabilecek bu durum, geleneksel toplumlarda çevre baskısı ile birlikte güçlenmektedir. Oğuzeli ilçesinde geleneksel yapı tüm eğitim gruplarında gücünü korumaktadır.

2.3.2. Din Eğitimi ve Çevre Baskısı

Tablo 18. Din Eğitimi ve Çevre Baskısı

Din Eğitimi		Herhangi bir davranışta çevredeki insanlar tarafından ayıplanma ve dışlama korkusu, günahın sorumluluğundan daha baskındır.					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	
İmam-Hatip Lisesi	Sayı	13	12	1	21	14	61
	Yüzde	21,30	19,70	1,60	34,40	23,00	100,00
	Toplam	3,40%	3,20%	0,30%	5,60%	3,70%	16,20%
Kur'an Kursu	Sayı	11	20	9	30	26	96
	Yüzde	11,50	20,80	9,40	31,30	27,10	100,00
	Toplam	2,90%	5,30%	2,40%	8,00%	6,90%	25,50%
Cami	Sayı	7	20	10	10	19	66
	Yüzde	10,60	30,30	15,20	15,20	28,80	100,00
	Toplam	1,90%	5,30%	2,70%	2,70%	5,00%	17,50%
Aile	Sayı	12	29	10	30	15	96
	Yüzde	12,50	30,20	10,40	31,30	15,60	100,00
	Toplam	3,20%	7,70%	2,70%	8,00%	4,00%	25,50%
Okullar	Sayı	2	19	8	10	9	48
	Yüzde	4,20	39,60	16,70	20,80	18,80	100,00
	Toplam	0,50%	5,00%	2,10%	2,70%	2,40%	12,70%
Din Eğitimi Almadım	Sayı	1	2	3	4		10
	Yüzde	10,00	20,00	30,00	40,00		100,00
	Toplam	0,30%	0,50%	0,80%	1,10%		2,70%
Toplam	Sayı	46	102	41	105	83	377
	Yüzde	12,20	27,10	10,90	27,90	22,00	100,00
	Toplam	12,20%	27,10%	10,90%	27,90%	22,00%	100,00%

($P < 0.05$, $\chi^2 = 37,731$)

Din eğitimi ile sosyal baskının günah anlayışı kadar etkili olup olmadığı konusunda ($P > 0.05$, $\chi^2 = 37,731$), din eğitimini okullardan alanların %44.60'ı, imam-hatip lisesinden alanların %41'i, aileden alanların %32.70'i, günahın sorumluluğu karşısında sosyal baskının gücünü kabul etmişlerdir. Diğer taraftan din eğitimlerini Kur'an kursundan alanların %58.10'u, imam-hatip lisesinden alanların %57.40'ı camilerden alanların %45'i ve din eğitimi almayanların %40'ı bu soruya olumsuz cevap vererek sosyal baskının, dinin bir unsuru olan günahın vicdani sorumluluğunun karşısında gücünü reddetmişlerdir.

İmam-hatip lisesi mezunları ve din eğitimini Kur'an kursundan alanlarda günah kavramının sosyal baskıdan daha önemli olduğu görülmektedir. Örgün eğitim kurumlarında sosyal baskı önemini korurken imam-hatip ve Kur'an kurslarında günahın sorumluluğu daha fazla öne çıkmaktadır.

Okullardan alınan din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinin zaman açısından yetersiz oluşu, din dersinin genel olarak önemsenmeyişi, bu dersin öğretmenlerinin de belli kalıplar içinde mesleklerini icra etmelerinin sonuçlarından biri de bilinçli bir din eğitimin olmadığına göstergesi olarak kabul edilebilir.

Kişinin inandığı dinin yasakları ile içinde bulunduğu toplumsal grupta hazır bulduğu örfleri çatıştığında aralarındaki ayrımı görebilmesi, nitelikli bir din eğitimiyle sağlanabilir. Din eğitimi almayanların sosyal baskıyı dışlayıcı tutumları da aldıkları eğitim sonucunda rasyonel bir algı ile dini değerlendirmeleri ve değerler arasında aradıkları tutarlılıkla ilişkilendirilebilir.

Genel olarak bakıldığında Oğuzeli ilçesinde geleneksel yapının özelliklerinden olan çevre baskısının zayıflamakta olduğu neticesinde de geleneksel yapıda bir kırılmanın olduğu düşünülebilir.

2.3.3. Din Eğitimi ve Allah İnancında Etkili Olan Dünyevi Bunalım ve Sıkıntılar

Tablo 19. Din Eğitimi ve Allah İnancında Etkili Olan Dünyevi Bunalım ve Sıkıntılar

Din Eğitimi		Hastalık, sakatlık, ruhi çöküntü, geleceğe ait endişe ve beklentiler (manevi boşluk, ölüm korkusu, ahiret inancı gibi) Allah'a olan inancımda temel etkindir.					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	
İmam-Hatip Lisesi	Sayı	23	16	9	6	7	61
	Yüzde	37,70	26,20	14,80	9,80	11,50	100,00
	Toplam	6,10%	4,30%	2,40%	1,60%	1,90%	16,30%
Kur'an Kursu	Sayı	42	33	4	9	6	94
	Yüzde	44,70	35,10	4,30	9,60	6,40	100,00
	Toplam	11,20%	8,80%	1,10%	2,40%	1,60%	25,10%
Cami	Sayı	14	27	7	10	8	66
	Yüzde	21,20	40,90	10,60	15,20	12,10	100,00
	Toplam	3,70%	7,20%	1,90%	2,70%	2,10%	17,60%
Aile	Sayı	26	41	10	14	3	94
	Yüzde	27,70	43,60	10,60	14,90	3,20	100,00
	Toplam	7,00%	11,00%	2,70%	3,70%	0,80%	25,10%
Okullar	Sayı	9	17	7	8	8	49
	Yüzde	18,40	34,70	14,30	16,30	16,30	100,00
	Toplam	2,40%	4,50%	1,90%	2,10%	2,10%	13,10%
Din Eğitimi Almadım	Sayı	2	5	2	1		10
	Yüzde	20,00	50,00	20,00%	10,00		100,00
	Toplam	0,50%	1,30%	0,50%	0,30%		2,70%
Toplam	Sayı	116	139	39	48	32	374
	Yüzde	31,00	37,20	10,40	12,80	8,60	100,00
	Toplam	31,00%	37,20%	10,40%	12,80%	8,60%	100,00%

($P < 0.05$, $\chi^2 = 33.706$)

Din eğitimi ve yaşanan derin korkuların Allah'a inanca olan etkisi arasında ($P < 0.05$, $\chi^2 = 33.706$) din eğitimini Kur'an kursundan alanların %79.80'i, din eğitimi almayanların %70'i, aileden alanların %71.30'u, imam-hatipten alanların %65.90'ı Allah'a olan inançta derin korkuların varlığını kabul etmişlerdir. Diğer taraftan din eğitimini okullardan alanların %32.60'ı, imam-hatip liselerinden alanların %20.30'u, camiden alanların %17.30'u inançlarını derin korku ve endişeler üzerine kurmadıklarını verdikleri olumsuz cevaplarla ifade etmişlerdir. Genel olarak din eğitimlerini örgün eğitim kurumlarından alanların dinî değerlere rasyonel bakış açısı ile yaklaşmaları, inançlarını korku gibi bir temele dayandırmaktan kaçındıkları gözlenmektedir. Din eğitimlerini İslam'ın yazınsal kaynaklarından edinilen dinî anlayışta dine bilgi ve tutkuya dayanan bir bağlanış

gözlenmektedir. Tüm eğitim gruplarında bireylerin inançlarını dünyevi bunalımlar ve uhrevî kaygılara dayandırdıkları anlaşıldığından geleneksel yapıda kırılmanın var olduğunu söylemek mümkündür.

2.3.4. Din Eğitimi ve Dünya Malının Değersizliği

Tablo 20. Din Eğitimi ve Dünya Malının Değersizliği

Din Eğitimi		Dünya malının hiçbir değeri yoktur; aslolan öbür dünyada mutlu olmaktır.					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	
İmam-Hatip Lisesi	Sayı	31	17	1	12		61
	Yüzde	50,80	27,90	1,60	19,70		100,00
	Toplam	8,20%	4,50%	0,30%	3,20%		16,10%
Kur'an Kursu	Sayı	58	30	2	6		96
	Yüzde	60,40	31,30	2,10	6,30		100,00
	Toplam	15,30%	7,90%	0,50%	1,60%		25,40%
Cami	Sayı	35	21	2	6	2	66
	Yüzde	53,00	31,80	3,00	9,10	3,00	100,00
	Toplam	9,30%	5,60%	0,50%	1,60%	0,50%	17,50%
Aile	Sayı	38	37	7	11	3	96
	Yüzde	39,60	38,50	7,30	11,50	3,10	100,00
	Toplam	10,10%	9,80%	1,90%	2,90%	0,80%	25,40%
Okullar	Sayı	23	12	2	8	4	49
	Yüzde	46,90	24,50	4,10	16,30	8,20	100,00
	Toplam	6,10%	3,20%	0,50%	2,10%	1,10%	13,00%
Din Eğitimi Almadım	Sayı	4	2	1	1	2	10
	Yüzde	40,00	20,00	10,00	10,00	20,00	100,00
	Toplam	1,10%	0,50%	0,30%	0,30%	0,50%	2,60%
Toplam	Sayı	189	119	15	44	11	378
	Yüzde	50,00	31,50	4,00	11,60	2,90	100,00
	Toplam	50,00%	31,50%	4,00%	11,60%	2,90%	100,00%

($P < 0.05$, $\chi^2 = 39,341$)

Görüşülenlerin dünyaya bağlanışları ile ölümden sonraki yaşama dair olan inançları arasında ($P < 0.05$, $\chi^2 = 39,341$), tüm gruplarda asıl mutluluğun ölümden sonraki yaşamda aranması gerektiğine yönelik inanca genel bir katılım olduğu gözlenmektedir. Bu katılım, din eğitimlerini örgün eğitim kurumlarından edinen imam-hatip lisesinden mezun olanların %78.70'i, Kur'an kursundan mezun olanların %91.70'i, aileden alanların %88.10'u ölümden sonraki yaşamın dünyadaki yaşamdan daha önemli olduğunu ifade etmişlerdir.

Bu sonuçların yanında din eğitimi almayanların %60'ı, din eğitimlerini okullardan alanların %24.50'si ve imam-hatip liselerinden alanların %19.70'i ölümden sonraki yaşamın dünyadaki yaşamın önüne geçirilmesini olumsuz cevap vererek reddetmişlerdir.

Verilere genel olarak bakıldığında örgün eğitim kurumlarından din eğitimi alanların tüm gerçekliklerini ölümden sonraki yaşamda aramalarını işaret eden cevaplara olumlu tepki vermeleri geleneksel yaklaşımların gücünü ifade etmektedir.

2.3.5. Din Eğitimi ve Günlük Yaşamda Dinin Referans Alınması

Tablo 21. Din Eğitimi ve Günlük Yaşamda Dinin Referans Alınması

Din Eğitimi		Günlük hayatta davranışları dinî kurallar doğrultusunda belirlemek gerekir.					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	
İmam-Hatip Lisesi	Sayı	21	36	1	2	1	61
	Yüzde	34,40	59,00	1,60	3,30	1,60	100,00
	Toplam	5,60%	9,60%	0,30%	0,50%	0,30%	16,20%
Kur'an Kursu	Sayı	45	37	9	2	1	94
	Yüzde	47,90	39,40	9,60	2,10	1,10	100,00
	Toplam	12,00%	9,80%	2,40%	0,50%	0,30%	25,00%
Cami	Sayı	20	38	3	3	2	66
	Yüzde	30,30	57,60	4,50	4,50	3,00	100,00
	Toplam	5,30%	10,10%	0,80%	0,80%	0,50%	17,60%
Aile	Sayı	34	42	7	8	5	96
	Yüzde	35,40	43,80	7,30	8,30	5,20	100,00
	Toplam	9,00%	11,20%	1,90%	2,10%	1,30%	25,50%
Okullar	Sayı	17	15	5	8	4	49
	Yüzde	34,70	30,60	10,20	16,30	8,20	100,00
	Toplam	4,50%	4,00%	1,30%	2,10%	1,10%	13,00%
Din Eğitimi Almadım	Sayı	4	3		2	1	10
	Yüzde	40,00	30,00		20,00	10,00	100,00
	Toplam	1,10%	0,80%		0,50%	0,30%	2,70%
Toplam	Sayı	141	171	25	25	14	376
	Yüzde	37,50	45,50	6,60	6,60	3,70	100,00
	Toplam	37,50%	45,50%	6,60%	6,60%	3,70%	100,00%

($P < 0,05$, $\chi^2 = 39,094$)

Din eğitimi ile günlük hayattaki davranışların kaynağını dinden alma karşılaştırıldığında ($P < 0,05$, $\chi^2 = 39,094$) imam-hatip lisesi mezunları %93.40, din eğitimlerini camiden alanların %87.90 gibi yüksek oranlarla günlük hayattaki

davranışlarını dinî referansa dayandırdıklarını ifade etmişlerdir. Tablodaki diğer grupların tümü, bu soruya olumlu cevap vermişlerdir. Din eğitimi almayanların dahi bu soruya %70 ile olumlu cevap vermeleri Oğuzeli’nde gelenekselleşmiş dinî ritüeller paylaşımı olduğu ve yapı içinde din eğitiminin farklı yerlerden alınmasının, faklılaşmaya yol açmadığı sonucunu doğurmaktadır.

Soruya olumsuz cevap verilmesi üzerinden bakıldığında, bu yönden bir farklılaşma gözlenmekte ve örgün eğitim kurumlarından alınan din eğitiminin, kişinin günlük hayatta dine açtığı yer daralmakta, günlük hayatta seküler bir tavır güçlenmektedir. Din eğitimlerini okullardan alanların % 24.50’si, din eğitimi almayanların %30’u günlük hayatta davranışlarını dine dayandırmadıkları gözlenmektedir. Bu açıdan bakıldığında özellikle eğitim yoluyla geleneksel yapıda günlük hayat ve din ilişkisinde bir kırılma olduğu söylenebilmektedir.

2.3.6. Din Eğitimi ve Dindarlığın Vicdani Tatminle Değerlendirilmesi

Tablo 22. Din Eğitimi ve Dindarlığın Vicdani Tatminle Değerlendirilmesi

Din Eğitimi		Dindarlığın göstergeleri sadece ibadetler değildir; önemli olan vicdan (iç) temizliğidir.					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	
İmam-Hatip Lisesi	Sayı	22	18	8	7	6	61
	Yüzde	36,10	29,50	13,10	11,50	9,80	100,00
	Toplam	5,80%	4,80%	2,10%	1,90%	1,60%	16,20%
Kur'an Kursu	Sayı	33	43	2	7	10	95
	Yüzde	34,70	45,30	2,10	7,40	10,50	100,00
	Toplam	8,80%	11,40%	0,50%	1,90%	2,70%	25,20%
Cami	Sayı	35	23	5	2	1	66
	Yüzde	53,00	34,80	7,60	3,00	1,50	100,00
	Toplam	9,30%	6,10%	1,30%	0,50%	0,30%	17,50%
Aile	Sayı	46	31	6	10	3	96
	Yüzde	47,90	32,30	6,30	10,40	3,10	100,00
	Toplam	12,20%	8,20%	1,60%	2,70%	0,80%	25,50%
Okullar	Sayı	19	18	3	4	5	49
	Yüzde	38,80	36,70	6,10	8,20	10,20	100,00
	Toplam	5,00%	4,80%	0,80%	1,10%	1,30%	13,00%
Din Eğitimi Almadım	Sayı	8	2				10
	Yüzde	80,00	20,00				100,00
	Toplam	2,10%	0,50%				2,70%
Toplam	Sayı	163	135	24	30	25	377
	Yüzde	43,20	35,80	6,40	8,00	6,60	100,00
	Toplam	43,20%	35,80%	6,40%	8,00%	6,60%	100,00%

($P < 0,05$, $\chi^2 = 33,230$)

Din eğitimi ile dindarlığın ibadetler ve ya vicdani temizlikle tanımlanması karşılaştırılmasında ($P<0,05$, $\chi^2=33,230$) din eğitimi almayanların %100'ü, din eğitimlerini camiden alanların %87.80'i, Kur'an kursundan alanların %80'i ve tablodaki diğer gruplar genel olarak ibadetlerin yanında vicdani temizliğin de dindarlık göstergesi olduğuna katıldıklarını ifade etmişlerdir.

Olumsuz cevap verenlerin başında ise %17.90 ile din eğitimlerini Kur'an kursundan alanlar %21.30 ile imam-hatip lisesi mezunları gelmektedir.

İslam, genel olarak ibadetleri dindarlığın göstergeleri kabul etmiş, kişinin içinde bulunduğu grup içinde mensubu olduğu dine ait tutum ve davranışlarda bulunmasını beklemiştir. Üç hafta üst üste Cuma namazını terk edenin dinle bir ilgisinin kalamayacağına dair rivayetler¹⁴¹ topluma fazlası ile yerleşmiş ve bireylerin birbirlerinin dindarlığını son noktada Cuma namazı olarak tanımlamakta olduğu gözlenmiştir. Son dönem sosyologlarından Ali Şeriatî, inanma duygusunun yanında ibadet duygusunun da fitri olduğunu ifade ederek tarihe bakıldığında tümüyle ibadetten uzak yaşayan hiç bir toplumun olmadığını belirtmektedir.¹⁴²

Ancak modernizm ile birlikte günlük hayatta dinin her geçen gün etkisizleştirilerek öneminin kaybetmesinin kavramı olan sekülerleşmenin,¹⁴³ sadece kentlerde değil kırsal da özellikle iletişim araçları ile gücünü hissettirdiği gözlenmektedir

Verilere bakıldığında Oğuzeli'nde bu anlamda derin bir kırılma olduğu anlaşılmaktadır. Geleneksel yapıda yüz yüze ilişkilerin yoğun olduğu toplumlarda bireyler arasında birbirlerine yönelik doğal bir denetimin olması toplumsal tepki endişesi gibi etmenlere rağmen birey artık inancını davranışsal temellerle dayandırmamakta, vicdani değerlendirmeye tabii tutmakta kentleşen, modernleşen bireylerin yöneldiği bireysel din anlayışlarına yüzünü çevirmektedir.

Bununla birlikte din eğitimlerini Kur'an kursundan ve imam-hatip liselerinden alanların dikkat çeken oranlarda bu soruya olumsuz cevap verdikleri gözlenmektedir. Din eğitimlerini dinin yazılı kaynaklarından alanların iman–amel

¹⁴¹ “Kim önemsemeyerek üç cumayı terk edecek olursa, Allah onun kalbini mühürler.”

İbrahim Canan, **Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi**, Çev. Nejat Muallimoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, s. 193.

¹⁴² Ali Şeriatî, **Dine Karşı Din**, Çev. Ali Aydın, Bilge Adam Yayınları, Van, 2006, s. 42.

¹⁴³ Mehmet Ali Kirman, **Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2006, s. 196.

ilişkinine yönelik İslami anlayışları göz önünde bulundurdukları söylenebilmektedir.

“Geleneksel Yapının Kırılma Sürecinde Dindarlık” adlı çalışmamızda kırılmaya yönelik önemli bir bulgu olduğu söylenebilir.

2.3.7. Din Eğitimi ve Ailede Dinî Telkin Sorumluluğu

Tablo 23. Din Eğitimi ve Ailede Dinî Telkin Sorumluluğu

Din Eğitimi		Aile içinde dinî kuralları yerine getirmeyenleri uyarmak gerekir.					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	
İmam-Hatip Lisesi	Sayı	37	22	1		1	61
	Yüzde	60,70	36,10	1,60		1,60	100,00
	Toplam	9,80%	5,80%	0,30%		0,30%	16,20%
Kur'an Kursu	Sayı	45	47		2	2	96
	Yüzde	46,90	49,00		2,10	2,10	100,00
	Toplam	11,90%	12,50%		0,50%	0,50%	25,50%
Cami	Sayı	27	35	1	3		66
	Yüzde	40,90	53,00	1,50	4,50		100,00
	Toplam	7,20%	9,30%	0,30%	0,80%		17,50%
Aile	Sayı	38	45	5	5	3	96
	Yüzde	39,60	46,90	5,20	5,20	3,10	100,00
	Toplam	10,10%	11,90%	1,30%	1,30%	0,80%	25,50%
Okullar	Sayı	19	18	2	6	3	48
	Yüzde	39,60	37,50	4,20	12,50	6,30	100,00
	Toplam	5,00%	4,80%	0,50%	1,60%	0,80%	12,70%
Din Eğitimi Almadım	Sayı	3	3	1	2	1	10
	Yüzde	30,00	30,00	10,00	20,00	10,00	100,00
	Toplam	0,80%	0,80%	0,30%	0,50%	0,30%	2,70%
Toplam	Sayı	169	170	10	18	10	377
	Yüzde	44,80	45,10	2,70	4,80	2,70	100,00
	Toplam	44,80%	45,10%	2,70%	4,80%	2,70%	100,00%

($P < 0,05$, $\chi^2 = 38,378$)

Görüşülenlerin din eğitimi durumları ile aile içinde dinî telkin konusunda kendisini sorumlu hissetmeleri karşılaştırıldığında ($P < 0,05$, $\chi^2 = 38,378$) din eğitimlerini imam-hatip lisesinden alanların %96.80'i, Kur'an kursundan alanların %95.90'ı camilerden alanların %93.90'ı aile içinde dinî telkinin gerekliliğine yüksek oranlarda olumlu cevaplar vermişlerdir. Soruya olumsuz cevap verenlerden din eğitimi almayanların %30'u, din eğitimlerini okullardan alanların 18.80'i, aile bireylerinin din anlayışlarına müdahalenin karşısında olduklarını ifade etmişlerdir.

Geleneksel İslam anlayışındaki rivayetlerde aile bireylerinin birbirlerine karşı sorumlu tutulduğu görülmektedir. İslam’da kişinin ailesine karşı sorumlu olduğuna dair rivayetler, bu sorumluluğun içinde aile bireylerinin sağlıklı bir din anlayışı edinmesini de kapsamaktadır.¹⁴⁴ Oranlara bakıldığında geleneksel yapının aile içi dinî telkinde gücünü koruduğu ve herhangi bir kırılmanın yaşanmadığı söylenebilir.

2.3.8. Din Eğitimi ve Zekât, Sadakanın Bereket Getireceğine Yönelik İnanç

Tablo 24. Din Eğitimi ve Zekât, Sadakanın Bereket Getireceğine Yönelik İnanç

Din Eğitimi		Zekât ve sadaka vermek kişiye bereket ve zenginlik getirir.					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	
İmam-Hatip Lisesi	Sayı	47	10	2		2	61
	Yüzde	77,00	16,40	3,30		3,30	100,00
	Toplam	12,40%	2,60%	0,50%		0,50%	16,10%
Kur'an Kursu	Sayı	68	19	3	2	4	96
	Yüzde	70,80	19,80	3,10	2,10	4,20	100,00
	Toplam	18,00%	5,00%	0,80%	0,50%	1,10%	25,40%
Cami	Sayı	44	18	1	3		66
	Yüzde	66,70	27,30	1,50	4,50		100,00
	Toplam	11,60%	4,80%	0,30%	0,80%		17,50%
Aile	Sayı	66	23	4	1	2	96
	Yüzde	68,80	24,00	4,20	1,00	2,10	100,00
	Toplam	17,50%	6,10%	1,10%	0,30%	0,50%	25,40%
Okullar	Sayı	29	12	2	5	1	49
	Yüzde	59,20	24,50	4,10	10,20	2,00	100,00
	Toplam	7,70%	3,20%	0,50%	1,30%	0,30%	13,00%
Din Eğitimi Almadım	Sayı	5	2		1	2	10
	Yüzde	50,00	20,00		10,00	20,00	100,00
	Toplam	1,30%	0,50%		0,30%	0,50%	2,60%
Toplam	Sayı	259	84	12	12	11	378
	Yüzde	68,50	22,20	3,20	3,20	2,90	100,00
	Toplam	68,50%	22,20%	3,20%	3,20%	2,90%	100,00%

($P < 0,05$, $\chi^2 = 31,652$)

Görüşülenlerin din eğitimi ile zekât ve sadaka gibi mali ibadetlerin kişiye zenginlik getireceğine olan inanç karşılaştırıldığında ($P < 0,05$, $\chi^2 = 38,378$) din eğitimini yaygın veya örgün eğitim kurumlarından alanların %70’i soruya olumlu cevap vermişlerdir. Olumsuz cevap verenlerin başında %30 ile din eğitimi

¹⁴⁴ “Çocuk sağını solundan ayırmasını bildi mi ona namazı emredin”, Ebû Dâvud, **Salât**: 26, (497), <<http://www.herkul.org/yazarlar/index.php?view=article&article>> (15.01.2008).

almayanlar gelmektedir. Din eğitimlerini okullardan alanların %12. 20'si de bu soruya olumsuz cevap vermişlerdir. Geleneksel yapının güçlü olduğu toplumlarda ibadetlerin sadece dinin salt bir emri olduğu için değil bunun yanında somut bir beklentiye karşılayan inançlar nedeniyle de gerçekleştirildiği gözlenmektedir. Zekât mali bir ibadettir.¹⁴⁵ Bu ibadetin zenginlik getireceği anlayışı, ibadetin yapılışında amaç değil sonuçlarından biri olarak telakki edilmektedir. Din eğitimi almayanların %30'unun zekât ve sadakanın bereket getireceğine yönelik soruya olumsuz cevap vermesinin nedeni ibadetin bizatihi kendisine mesafeli durmalarından kaynaklanabilir. Ancak genel anlamda bu başlık altında geleneksel yapı gücünü korumaktadır.

2.3.9. Din Eğitimi ve Doğal Afetlerde İlahî Ceza Anlayışı

Tablo 25. Din Eğitimi ve Doğal Afetlerde İlahî Ceza Anlayışı

Din Eğitimi		Allah, dine uygun yaşamayan toplumları, deprem, sel vb. afetlerle cezalandırmaktadır.					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	
İmam-Hatip Lisesi	Sayı	22	19	8	7	5	61
	Yüzde	36,10	31,10	13,10	11,50	8,20	100,00
	Toplam	5,80%	5,00%	2,10%	1,90%	1,30%	16,10%
Kur'an Kursu	Sayı	29	39	15	11	2	96
	Yüzde	30,20	40,60	15,60	11,50	2,10	100,00
	Toplam	7,70%	10,30%	4,00%	2,90%	0,50%	25,40%
Cami	Sayı	18	20	13	8	7	66
	Yüzde	27,30	30,30	19,70	12,10	10,60	100,00
	Toplam	4,80%	5,30%	3,40%	2,10%	1,90%	17,50%
Aile	Sayı	26	21	20	16	13	96
	Yüzde	27,10	21,90	20,80	16,70	13,50	100,00
	Toplam	6,90%	5,60%	5,30%	4,20%	3,40%	25,40%
Okullar	Sayı	8	11	6	14	10	49
	Yüzde	16,30	22,40	12,20	28,60	20,40	100,00
	Toplam	2,10%	2,90%	1,60%	3,70%	2,60%	13,00%
Din Eğitimi Almadım	Sayı	2	2	2	1	3	10
	Yüzde	20,00	20,00	20,00	10,00	30,00	100,00
	Toplam	0,50%	0,50%	0,50%	0,30%	0,80%	2,60%
Toplam	Sayı	105	112	64	57	40	378
	Yüzde	27,80	29,60	16,90	15,10	10,60	100,00
	Toplam	27,80%	29,60%	16,90%	15,10%	10,60%	100,00%

(P<0,05, $\chi^2=37,528$)

¹⁴⁵ Konu ile ilgili bazı ayetler için bk. Kur'an, **Bakara Süresi**, Ayet 43, 110, 177 (Türkçe anlamı, hzl. Komisyon, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2007).

Görüşülenlerin din eğitimi ile doğal afetleri ilahî bir ceza olarak görme eğilimleri karşılaştırıldığında ($P<0,05$, $\chi^2=37,528$) din eğitimlerini Kur'an kursundan alanların %70.80'i, imam-hatip liselerinden alanların %67.20'si, camiden alanların %57.60'ı, aileden alanların %49'u doğal afetleri ilahî bir ceza olarak değerlendirmişlerdir.

Din eğitimlerini okullardan alanların %38.70'i, deprem, sel gibi doğal afetleri ilahî bir ceza olarak algılamak, %39'u ilahî bir ceza olarak görmediklerini ifade etmişlerdir. Din eğitimi almayanların %40'ı da ilahî bir ceza olarak görmediklerini belirtmişlerdir. Örgün eğitim kurumlarında verilen dinî eğitimlerde, doğal afet ve felaketler kader anlayışı çerçevesinde ilahî bir daire içine alınırken, rasyonel yaklaşım açısından da, tedbir alınarak zararları en aza indirilebilen hadiseler olarak değerlendirilmektedir. Bu açıdan din eğitimlerini imam-hatip liselerinden, Kur'an kurslarından alan bireylerin rasyonel bakışlarını kapatarak doğal afetleri ilahî bir ceza olarak görmeleri geleneksel yapının gücüne işaret etmektedir.

Bunun yanında karasızların %20'lere kadar çıkması, olumsuz cevap verenlerin %15'lerden %40'lara kadar ulaşması geleneksel yapının kırılmalarından biri olarak değerlendirilebilir.

2.3.10. Din Eğitimi ve Mezheplere Bağlılık

Tablo 26. Din Eğitimi ve Mezheplere Bağlılık

Din Eğitimi		Kişi sadece mensup olduğu mezhep doğrultusunda dinî hayatını yönlendirmelidir.					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	
İmam-Hatip Lisesi	Sayı	14	17	8	7	5	61
	Yüzde	23,00	27,90	13,10	11,50	8,20	100,00
	Toplam	3,70%	4,50%	2,10%	1,90%	1,30%	16,10%
Kur'an Kursu	Sayı	21	45	15	11	2	96
	Yüzde	21,90	46,90	15,60	11,50	2,10	100,00
	Toplam	5,60%	11,90%	4,00%	2,90%	0,50%	25,40%
Cami	Sayı	12	27	13	8	7	66
	Yüzde	18,50	41,50	19,70	12,10	10,60	100,00
	Toplam	3,20%	7,20%	3,40%	2,10%	1,90%	17,50%
Aile	Sayı	25	35	20	16	13	96
	Yüzde	26,00	36,50	20,80	16,70	13,50	100,00
	Toplam	6,60%	9,30%	5,30%	4,20%	3,40%	25,40%
Okullar	Sayı	6	12	6	14	10	49
	Yüzde	12,20%	24,50%	12,20	28,60	20,40	100,00
	Toplam	1,60%	3,20%	1,60%	3,70%	2,60%	13,00%
Din Eğitimi Almadım	Sayı	2	3	2	1	3	10
	Yüzde	20,00	30,00	20,00	10,00	30,00	100,00
	Toplam	0,50%	0,80%	0,50%	0,30%	0,80%	2,60%
Toplam	Sayı	80	129	68	57	40	380
	Yüzde	21,20%	36,90%	16,90	15,10	10,60	100,00
	Toplam	21,20%	36,90%	16,90	15,10	10,60	100,00

($P<0,05$, $\chi^2=37,528$)

Görüşülenlerin din eğitimleri ile bir mezhebe bağlılıkları karşılaştırıldığında ($P<0,05$, $\chi^2=37,528$) tüm gruplar dindarlığın belirli bir mezhep üzerinden yaşanmasına %30 ile %65 aralığında olumlu cevap vermişlerdir. Bu verilerin yanında din eğitimlerini okullardan alanların %42.80'i, imam-hatip liselerinden alanların %39.30'u, aileden alanların %26.10'u dinî hayatlarını bir mezhep doğrultusunda yönlendirmenin zorunluluğuna katılmadıkları gözlenmektedir.

Dinî hayatı belirli bir mezhep doğrultusunda yönlendirmenin zorunluluğuna katılınılmamasının sebeplerinden biri, oranların da işaret ettiği gibi örgün din eğitiminin sonuçları olarak değerlendirebilir. Diğer yandan modernizmin önemli sonuçlarından biri olan bireyselleşme, kişinin dinî ve dindarlığı algılamada ve tanımlamada bireyselliğe yönelmesi olarak da

değerlendirebilir. Bu noktada Oğuzeli’nde geleneksel yapıda modernizmin meydana getirdiği kırılmalardan birinin yaşandığı söylenebilir.

2.4. Dindarlık Düzeylerine Göre Dindarlık Farklılaşmaları

Din, fertlerin hayatı anlama ve anlamlandırma çabalarında çok etkin bir şekilde fonksiyon göstermektedir. Bu anlamda bireyin çevresini tanımlamasında ve adlandırmasında sahip olunan dindarlık düzeyleri etkili olmaktadır. Kişinin zihniyet dünyası, sosyal tutum ve davranışları oluşumunda etkili olan dindarlık düzeyleri Oğuzeli’nde yaşayan bireylerin sosyal tutum ve davranışlarına da yansımaktadır.

2.4.1. Dindarlık Düzeyleri ve Eş Seçimindeki Etkileri

Tablo 27. Dindarlık Düzeyleri ve Eş Seçimindeki Etkileri

Dindarlık		Evlilikte eş adayının seçiminde dindarlık temel etkindir.					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	
Çok Dindar	Sayı	2	4				6
	Yüzde	33,30	66,70				100,00
	Toplam	0,50%	1,10%				1,60%
Dindar	Sayı	100	93	17	17	6	233
	Yüzde	42,90	39,90	7,30	7,30	2,60	100,00
	Toplam	26,30%	24,50%	4,50%	4,50%	1,60%	61,30%
Din ile Az İlgili	Sayı	25	61	13	22	4	125
	Yüzde	20,00	48,80	10,40	17,60	3,20	100,00
	Toplam	6,60%	16,10%	3,40%	5,80%	1,10%	32,90%
Din ile Hiç İlgisi Yok	Sayı	3	4	3	2	4	16
	Yüzde	18,80	25,00	18,80	12,50	25,00	100,00
	Toplam	0,80%	1,10%	0,80%	0,50%	1,10%	4,20%
Toplam	Sayı	130	162	33	41	14	380
	Yüzde	34,20	42,60	8,70	10,80	3,70	100,00
	Toplam	34,20%	42,60%	8,70%	10,80%	3,70%	100,00%

($P<0,01$, $\chi^2=50,00$)

Dindarlık farklılıkları ve eş adayının seçimine yönelik tutumlar karşılaştırıldığında ($P<0,01$, $\chi^2=50,00$) kendilerini çok dindar olarak nitelendirenlerin %100’ü, dindarların %82.80’i, din ile ilgileri az olanların %68.80’i ve din ile ilgisi olmayanların %43.80’inin eş seçiminde dindarlığı temel etken olarak değerlendirdikleri görülmektedir.

Diğer yandan din ile ilgisi olmayanların %37.50'si, din ile ilgileri az olanların %20.80'i, dindarların %9.90'ı eş seçiminde dindarlığın temel etken olmadığını ifade eden tercihlerde bulunmuşlardır.

Tablodaki bu oranlar incelendiğinde tüm gruplar yüksek oranlarda eş seçiminde dindarlığın etkisini kabul etmişlerdir. Oranların içinde din ile ilgileri az olanların ve din ile ilgisi olmayanların bu soruya yüksek oranlarda olumlu katılmaları bireyin eş seçiminde dindarlığın güçlü olmasının sebebi olarak, dinî tutum ve inançların değil, içinde bulunduğu toplumun geleneksel yapısının güçlü olması olarak değerlendirilebilmektedir. Kendilerini dindar olarak değerlendiren bireylerin %10'a yakınının olumsuz cevap vermeleri aldıkları din eğitimin niteliği, ekonomik kaygıların öne çıkması geleneksel yapının bu alandaki kuşatıcılığını zayıflattığını düşündürebilmektedir.

Rize ve çevresinde yapılan alan araştırmasında buna paralel sonuçlarla karşılaşmıştır. Buna göre evlilikte ahlak ve dindarlık kriterlerinin etkisi kadınlarda %64.4, erkeklerde %66.5 olarak değerlendirilmiştir.¹⁴⁶ Sonuç olarak Oğuzeli'nde "Eş Seçimi" başlığında geleneksel yapı gücünü korumakla beraber kısmi kırılmalar da yaşanmaktadır.

2.4.2. Dindarlık Düzeyleri ve Evlilik Öncesi Flörte Karşı Tutumlar

Tablo 28. Dindarlık Düzeyleri ve Evlilik Öncesi Flörte Karşı Tutumlar

Dindarlık		Evlilik öncesi gençlerin birbirleri ile görüşmeleri ve dolaşmalarında bir mahzur yoktur.					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	
Çok Dindar	Sayı	1			2	3	6
	Yüzde	16,70			33,30	50,00	100,00
	Toplam	0,30%			0,50%	0,80%	1,60%
Dindar	Sayı	32	64	20	60	56	232
	Yüzde	13,80	27,60	8,60	25,90	24,10	100,00
	Toplam	8,40%	16,90%	5,30%	15,80%	14,80%	61,20%
Din ile Az İlgili	Sayı	25	40	18	26	16	125
	Yüzde	20,00	32,00	14,40	20,80	12,80	100,00
	Toplam	6,60%	10,60%	4,70%	6,90%	4,20%	33,00%
Din ile Hiç İlgisi Yok	Sayı	8	4		3	1	16
	Yüzde	50,00	25,00		18,80	6,30	100,00
	Toplam	2,10%	1,10%		0,80%	0,30%	4,20%
Toplam	Sayı	66	108	38	91	76	379
	Yüzde	17,40	28,50	10,00	24,00	20,10	100,00
	Toplam	17,40%	28,50%	10,00%	24,00%	20,10%	100,00%

($P < 0,05$, $\chi^2 = 30,100$)

¹⁴⁶ Akdoğan, s. 165.

Görüşülenlerin dindarlık düzeyleri ile evlilik öncesi beraberliğe bakış açıları karşılaştırıldığında ($P<0,05$, $\chi^2=30,100$) kendilerini çok dindar olarak nitelendirenlerin %83.30'u, dindarların %50'si, din ile ilgileri az olanların %33.60'ı ve din ile ilgisi olmayanların %19.10'u olumsuz cevap vererek evlilik öncesi beraberliğe karşı çıkmışlardır.

Bu değerlerin yanında, dindar olanların %41.40'ı, din ile az ilgili olanların %52'si, din ile ilgisi olmayanların %75'i, gençlerin evlilik öncesi beraberliğine karşı çıkmamışlardır.

İslam anlayışında Hz. Peygamber, evleneceğini söyleyenlere kızı görüp görmediklerini sormuş ve görmelerini tavsiye etmiştir. Fıkıh bilginleri de evlenecek bireylerin birbirlerini görmelerinin uygun olduğu konusunda ittifak ederlerken şeklini ve sınırını da belirterek evlik öncesi yaklaşma olan “flört” anlayışını da reddetmişlerdir.¹⁴⁷

Ancak geleneksel İslam anlayışında sözü edilen süreç *görücülük* şekline dönüşerek evlilikler bunun üzerine bina edilmiştir. Ayrıca birlikteliklerin çoğu dışlanmış ve tepkiyle karşılanmıştır.

Geleneksel yapılarda görücü usulü evlenme modeli güçlüdür. Ancak araştırmamızı gerçekleştirdiğimiz Oğuzeli'nde bu güçlü yapının oranlar üzerinden bakıldığında değiştiği görülmektedir. Hatta araştırmanın temel tezi olan geleneksel yapıda kırılmanın en önemli göstergesi olarak kabul edilebilir.

Bu kırılmanın sebeplerinin başında medya ve iletişim araçlarının bahsedilen birliktelikleri normalleştiren yayınlarına kolay ulaşımaları, eğitim yoluyla tutum ve davranışların değişmesi geldiği söylenebilir Özellikle ilçeye açılan meslek yüksek okulunun bu kırılmaya hız kazandırması da önemli bir etken olarak değerlendirilebilir.

¹⁴⁷ Hayrettin Karaman, **Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar**, İz Yayınları, İstanbul, 2004, s. 95.

2.4.3. Dindarlık Düzeyleri ve Kurban Kesme İbadeti Yerine Parasal Yardım

Tablo 29. Dindarlık Düzeyleri ve Kurban Kesme İbadeti Yerine Parasal Yardım

Dindarlık		Kurban kesme ibadetinin yerine yoksul ve düşkünlere yardım edilmelidir.					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	
Çok Dindar	Sayı		2		2	2	6
	Yüzde		33,30		33,30	33,30	100,00
	Toplam		0,50%		0,50%	0,50%	1,60%
Dindar	Sayı	28	30	20	57	97	232
	Yüzde	12,10	12,90	8,60	24,60	41,80	100,00
	Toplam	7,40%	7,90%	5,30%	15,00%	25,60%	61,20%
Din ile Az İlgili	Sayı	16	36	25	31	17	125
	Yüzde	12,80	28,80	20,00	24,80	13,60	100,00
	Toplam	4,20%	9,50%	6,60%	8,20%	4,50%	33,00%
Din ile Hiç İlgisi Yok	Sayı	2	5		3	6	16
	Yüzde	12,50	31,30		18,80	37,50	100,00
	Toplam	0,50%	1,30%		0,80%	1,60%	4,20%
Toplam	Sayı	46	73	45	93	122	379
	Yüzde	12,10	19,30	11,90	24,50	32,20	100,00
	Toplam	12,10%	19,30%	11,90%	24,50%	32,20%	100,00%

($P<0,05$, $\chi^2=30,100$)

Görüşülenlerin dindarlık düzeyleri ile kurban kesme ibadetine karşı tutumları karşılaştırıldığında ($P<0,05$, $\chi^2=30,100$) kendilerini çok dindar olarak nitelendirenlerin %33.30'u, dindarların %25'i, din ile ilgileri az olanların %41.60'ı ve din ile ilgisi olmayanların %43.80'i kurban kesme ibadeti yerine bunun karşılığı olarak yoksullara para yardımı yapılabileceği yönünde fikir beyan etmişlerdir.

Diğer yandan kendilerini çok dindar olarak nitelendirenlerin %66.60'ı dindarların %66.40'ı, din ile ilgileri az olanların %48.40'ı ve din ile ilgisi olmayanların %56.30'u soruya olumsuz cevap vermişlerdir.

Kurban, ibadet niyetiyle belirli bir vakitte, belirli bir hayvanın kesilmesi olarak tanımlanmaktadır.¹⁴⁸ Kur'an-ı Kerim'de, Hz. İbrahim'in, oğlu Hz. İsmail'i rüyasında kurban ettiğini görmesi üzerine Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'in teslimiyetçiliği ve sonunda da kurban edilmek üzere bir hayvanın kendilerine verilmesi ile ilgili kıssa, bu ibadetin Ku'ran'i temelini oluşturmaktadır.¹⁴⁹ Hz.

¹⁴⁸ İmam-ı Kasani, *El Bedai'ü's Senai fi tertibi's Şerai*, Cilt 5, Beyrut, 1974, s. 61.

¹⁴⁹ Konu ile ilgili bazı ayetler için bk. *Saffat Suresi*, Ayet 100-108.

Muhammet'in Medine'de kaldığı on yıl boyunca kurban ibadetini gerçekleştirmesi de sünnet temelini oluşturmaktadır.

Kurban ibadetinde tartışılan, zorunluluk derecesi olmuştur. Nasıl ve ne şekilde hangi hayvanların kurban edileceği hususunda ittifak sağlanmıştır.¹⁵⁰

Kurban kesme ibadetinin yerine yoksul ve düşkünlere yardım etmeyi onaylamak, modernizmin bireyci ve eleştirici yaklaşımının, medya yoluyla bu ibadetin uygulanışında insanların yanlış tutumları manşete alınarak değişimin dayatılması kabul edilebilir.

Ancak geleneksel yapının güçlü olduğu durumlarda özellikle ortak dinî ayinle ilgili olan kurban ibadetinin bu düşünce karşısında zayıflık göstermesi düşünülmemektedir. Bununla beraber dindarların %33'ünün bu soruya olumlu cevap vermiş olmaları nedeniyle Oğuzeli'nin geleneksel yapısında kırılmaların yaşandığı söylenebilir.

2.4.4. Dindarlık Düzeyleri ve İbadetlerdeki Davranış Değişikliği

Tablo 30. Dindarlık Düzeyleri ve İbadetlerdeki Davranış Değişikliği

Dindarlık		Kişinin davranışlarını olumlu yönde değiştirmiyorsa yapılan ibadetlerin hiçbir değeri yoktur.					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	
Çok Dindar	Sayı	2	1			3	6
	Yüzde	33,30	16,70			50,00	100,00
	Toplam	0,50%	0,30%			0,80%	1,60%
Dindar	Sayı	57	81	33	47	14	232
	Yüzde	24,60	34,90	14,20	20,30	6,00	100,00
	Toplam	15,00%	21,40%	8,70%	12,40%	3,70%	61,20%
Din ile Az İlgili	Sayı	27	36	20	29	13	125
	Yüzde	21,60	28,80	16,00	23,20	10,40	100,00
	Toplam	7,10%	9,50%	5,30%	7,70%	3,40%	33,00%
Din ile Hiç İlgisi Yok	Sayı	3	4	4	4	1	16
	Yüzde	18,80	25,00	25,00	25,00	6,30	100,00
	Toplam	0,80%	1,10%	1,10%	1,10%	0,30%	4,20%
Toplam	Sayı	89	122	57	80	31	379
	Yüzde	23,50	32,20	15,00	21,10	8,20	100,00
	Toplam	23,50%	32,20%	15,00%	21,10%	8,20%	100,00%

(P<0,05, $\chi^2=21,211$)

¹⁵⁰ İmam-ı Serahsi, **El Mebsut**, Cilt 12, Beyrut: t.y, s. 8.

Görüşülenlerin dindarlık düzeyleri ile ibadetlerin davranışlarına yönelik tutumlara yansımaya bakıldığında ($P<0,05$, $\chi^2=21,211$) kendilerini çok dindar olarak nitelendirenlerin %50'si, dindarların %59.50'si, din ile ilgileri az olanların %50.40'ı ve din ile ilgisi olmayanların %43.80'i, soruya olumlu cevap vermişlerdir. Kararsızlar ise %15 ile %25 arasında yer alırken çok dindarların %50'si ise bu görüşe hiç katılmadıklarını ifade etmişlerdir.

İslam dininde ibadetler temel olarak sadece kulluk amacı ile yapılmamakta, aynı zamanda güzel ahlakı oluşturmak gibi bir amaç da taşımaktadır. Hz. Muhammet, hem içki içen hem de ibadetlerine devam eden bir sahabeyi arkadaşlarının şikâyet etmesi üzerine ona ibadetlerine devam etmesi yönünde tavsiyede bulunmuş, yapılan ibadetlerin insandan kötü tutum ve davranışları uzaklaştıracağını ifade etmiştir.

Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de yapılan iyiliklerin kötülükleri örteceği ifade edilerek ibadetlerin ve iyiliklerin kişinin olumsuz davranışlarını en aza indirme amacı taşıdığı anlaşılmaktadır.¹⁵¹

Taklidi olarak yapılan ibadetlerin amaç ve sonuç ilişkisi önemsenmemiştir. Ancak eğitim seviyeleri yüksek olan ve daha çok kentli bireyler arasında ibadetler ve amaçları gözetilmiş, bu anlamda ibadetler, sonuçlarına göre değerlendirilerek kişinin ibadetleri ve davranışları arasındaki tutarlılık ölçülmeye çalışılmıştır..

Geleneksel yapıda ise bu tutarlılığın ön plana çıkmadığı, ezbere ve taklidi bir ibadet anlayışının benimsendiği; ibadetlerin, sonuçları ve tutarlılığının gözetilmediği söylenebilir.

Tablodaki oranlara bakıldığında bu soruya yüksek oranlarda olumlu cevap verilmiş olması, geleneksel anlayış da ibadetlere bakış açılarında bir değişim olduğu söylenebilmektedir.

Diğer yandan bu değişim kırılma olarak nitelendirilecekse Oğuzeli'nde geleneksel yapıda olumlu bir kırılmanın yaşandığı söylenebilir. Bu anlamda Oğuzeli'nde örgün ve yaygın nitelikli bir eğitimin yaşandığı sonucuna varılabilir.

¹⁵¹ Kur'an, **Furkan Suresi**, Ayet 70, **Hud Suresi**, Ayet 14.

2.4.5. Dindarlık Düzeyleri ve Çağın Şartları Karşında İbadetler

Tablo 31. Dindarlık Düzeyleri ve Çağın Şartları Karşında İbadetler

Dindarlık		Kişi, inandığı dinin gerekliliklerini yerine getirmeyi yaşadığı çağın şartları nedeniyle terk etmemelidir.					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	
Çok Dindar	Sayı	2	1	1		2	6
	Yüzde	33,30	16,70	16,70		33,30	100,00
	Toplam	0,50%	0,30%	0,30%		0,50%	1,60%
Dindar	Sayı	138	65	8	11	9	231
	Yüzde	59,70	28,10	3,50	4,80	3,90	100,00
	Toplam	36,50%	17,20%	2,10%	2,90%	2,40%	61,10%
Din ile Az İlgili	Sayı	60	42	9	10	4	125
	Yüzde	48,00	33,60	7,20	8,00	3,20	100,00
	Toplam	15,90%	11,10%	2,40%	2,60%	1,10%	33,10%
Din ile Hiç İlgisi Yok	Sayı	5	4	2	1	4	16
	Yüzde	31,30	25,00	12,50	6,30	25,00	100,00
	Toplam	1,30%	1,10%	0,50%	0,30%	1,10%	4,20%
Toplam	Sayı	205	112	20	22	19	378
	Yüzde	54,20	29,60	5,30	5,80	5,00	100,00
	Toplam	54,20%	29,60%	5,30%	5,80%	5,00%	100,00%

($P < 0,01$, $\chi^2 = 36,382$)

Görüşülenlerin dindarlık düzeyleri ile çağın şartları ve dindarlık algılaması sorularına ($P < 0,01$, $\chi^2 = 36,382$) kendilerini çok dindar olarak nitelendirenlerin %50'si dindarların %87.80'i, yine din ile ilgileri az olanların %81.60'ı ve din ile ilgisi olmayanların %56.30'u soruya olumlu cevap vermiştir.

Kararsızlardan ise kendilerini çok dindar olarak nitelendirenlerin %16.70'inin din ile ilgisi olmayanların da %12.50'sinin yüksek oranlarda yer alması farklı ve birbirine uzak grupların ortak bir konuda yakın oranlarda kararsızlığı paylaştıkları gözlenmektedir.

Tablodaki verilerde dikkat çeken husus, çağın şartları nedeniyle kişinin dinî bazı uygulamaları terk edebileceğini ifade eden grupların başında %33.30 ile çok dindarların, %31.30 ile de din ile ilgisi olmayanların gelmeleridir. Bu iki grubun kararsızlıkta da yakın oranlara sahip olmaları, dindarlık durumu ile çağın şartları karşısında dinî değerlendirmede ilişkinin güçlü olmadığına da işaret etmektedir.

Verilere bakıldığında çağın şartları karşısında dinî uygulamaların devamlılıklarının korunmasına tüm grupların yüksek oranlarda katıldıkları gözlenmektedir. Ancak yukarıdaki verilerde görüldüğü gibi, çok dindarların %33.30 gibi bir oranla dinî uygulamalar karşısında olumsuz bir tutum takınmaları, aldıkları din eğitiminin modern düzeyde güçlü olması neden olarak düşünülebilir.

Bunun yanında Tablo 29’da da %33 oranlarında çok dindarların kurban ibadetinin geleneksel uygulanışa karşı çıktıkları görülmektedir. Sayısal olarak iki kişinin oluşturduğu bir grup olsa da birçok tabloda aynı görüşleri yansıtmaları tesadüfi bir sonucun olmadığını kendi içinde bilinçli bir yaklaşımı anlatmaktadır. Bu anlamda yüzdeler ile bakıldığında Oğuzeli’nde geleneksel yapıda kırılma yaşandığı söylenebilir.

2.4.6. Dindarlık Düzeyleri ve İslam’ın Temel Kaynakları

Tablo 32. Dindarlık Düzeyleri ve İslam’ın Temel Kaynakları

Dindarlık		Dinî bilgileri İslam’ın temel kaynakları olan Kur'an ve hadislerden almaktayım.					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	
Çok Dindar	Sayı	2	3	1			6
	Yüzde	33,30	50,00	16,70			100,00
	Toplam	0,50%	0,80%	0,30%			1,60%
Dindar	Sayı	150	65	5	12	1	233
	Yüzde	64,40	27,90	2,10	5,20	0,40%	100,00%
	Toplam	39,50%	17,10%	1,30%	3,20%	0,30	61,30
Din ile Az İlgili	Sayı	54	57	10	1	3	125
	Yüzde	43,20	45,60	8,00	0,80	2,40	100,00
	Toplam	14,20%	15,00%	2,60%	0,30%	0,80%	32,90%
Din ile Hiç İlgisi Yok	Sayı	4	5	1	4	2	16
	Yüzde	25,00	31,30	6,30	25,00	12,50	100,00
	Toplam	1,10%	1,30%	0,30%	1,10%	0,50%	4,20%
Toplam	Sayı	210	130	17	17	6	380
	Yüzde	55,30	34,20	4,50	4,50	1,60	100,00
	Toplam	55,30%	34,20%	4,50%	4,50%	1,60%	100,00%

($P<0,01$, $\chi^2=60,316$)

Görüşülenlerin dindarlık düzeyleri ile dinî bilgilerini edindikleri İslam’ın temel kaynakları arasındaki ilişkiye bakıldığında ($P<0,01$, $\chi^2=60,316$) kendilerini çok dindar olarak nitelendirenlerin %83.30’u, dindarların %92.30’u, din ile ilgileri az olanların %88.80’i ve din ile ilgisi olmayanların %56.30’u dinî bilgilerini İslam’ın temel kaynaklarından olan Kur’an ve sünnetten aldıkları görülmektedir.

Kararsızlar ise tüm gruplarda %2 ile %8 gibi düşük oranlarda yer alacak şekilde dağılım göstermişlerdir. Dinî bilgilerini Kur'an ve sünnetten almadıklarını ifade edenlerin başında %37.50 ile din ile ilgisi bulunmayanlar gelmektedir.

Geleneksel toplumlarda dinî bilgiler, genelde sözlü olarak edinilmekte, eğitim seviyesi yüksek ve modernleşme çabasında olan kentlerde ise dinî bilgiler, dinin yazılı kaynaklarından eğitim yoluyla edinilmeye çalışılmaktadır.

Tablo 32'deki veriler incelendiğinde Oğuzeli'nde bireyler, dinî bilgilerini daha çok İslam dininin temel kaynakları olan Kur'an ve sünnete başvurarak sağladıkları görülmektedir. Bu sonuç, din adına olumlu bir gelişme olarak kabul edilebilirken geleneksel yapıdaki ağız ilmi ve hoca ansiklopedisi adına olumsuz olmakta ve kırılmaya işaret etmektedir.

2.4.7. Dindarlık Düzeyleri ve Toplumsal Baskı

Tablo 33. Dindarlık Düzeyleri ve Toplumsal Baskı

Dindarlık		Herhangi bir davranışta çevredeki insanlar tarafından ayıplama ve dışlama korkusu, günahın sorumluluğundan daha baskındır.					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	
Çok Dindar	Sayı		4		1	1	6
	Yüzde		66,70		16,70	16,70	100,00
	Toplam		1,10%		0,30%	0,30%	1,60%
Dindar	Sayı	28	56	20	68	61	233
	Yüzde	12,00	24,00	8,60	29,20	26,20	100,00
	Toplam	7,40%	14,80%	5,30%	17,90%	16,10%	61,50%
Din ile Az İlgili	Sayı	17	38	14	35	20	124
	Yüzde	13,70	30,60	11,30	28,20	16,10	100,00
	Toplam	4,50%	10,00%	3,70%	9,20%	5,30%	32,70%
Din ile Hiç İlgisi Yok	Sayı	1	5	7	2	1	16
	Yüzde	6,30	31,30	43,80	12,50	6,30	100,00
	Toplam	0,30%	1,30%	1,80%	0,50%	0,30%	4,20%
Toplam	Sayı	46	103	41	106	83	379
	Yüzde	12,10	27,20	10,80	28,00	21,90	100,00
	Toplam	12,10%	27,20%	10,80%	28,00%	21,90%	100,00%

($P<0,01$, $\chi^2=31,635$)

Görüşülenlerin dindarlık düzeyleri ile toplumsal baskı ve dinî vicdan arasındaki ilişkiye bakıldığında ($P<0,01$, $\chi^2=31,635$) kendilerini çok dindar olarak nitelendirenlerin %66.70'i, dindarların %36'sı, din ile ilgileri az olanların %43.30'u ve din ile ilgisi olmayanların %37.60'ı çevrenin baskısını dinin vicdani baskısından daha fazla hissettiklerini ifade etmişlerdir. Kararsızlardan ise din ile ilgisi olmayanların %43.80 gibi yüksek bir oranda yer almaları dikkat çekicidir.

Diğer yandan toplumun dayatmalarını dinin otoritesinin önüne geçirmeyen kesimlerin başında %55.40 ile kendilerini dindar kabul edenler gelmektedir. Din ile az ilgili olanların %44.30'u bu grubu takip etmektedir.

Geleneksel toplumlarda yüz yüze iletişimin yoğun olduğu bireylerde kimi toplumsal âdet ve örfler dinsel dünya içine alınmıştır. Dinleştirilmiş beşerî alışkanlıklar, dinî tutum ve davranışlar karşısında dahi üst otorite olarak kabul edilmiş ve toplumsal baskı unsuru olarak bireyin üstüne çökmüştür.

Oğuzeli'nde özellikle çok dindarlar arasında toplumsal baskının oldukça güçlü olduğu gözlemlenmekle beraber modernizmin bireyci yaklaşımı neticesinde bu süreçten etkilenen tüm dindarlık düzeylerinin, dinin kişisel otoritesinin, toplumsal baskının altında kalmasına karşı çıktıkları görülmektedir. Ayrıca alınan din eğitiminin niteliği, dinî bilgilerin yazılı kaynaklardan alınması da (Tablo 32), bu anlamda geleneksel yapının baskı unsurlarını da kırılmanın sebepleri olarak görmek yanlış olmasa gerektir.

2.4.8. Dindarlık Düzeyleri ve Ailede Dinî Telkin Sorumluluğu

Tablo 34. Dindarlık Düzeyleri ve Ailede Dinî Telkin Sorumluluğu

Dindarlık		Aile içinde dinî kuralları yerine getirmeyenleri uyarmak gerekir.					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	
Çok Dindar	Sayı	1	4			1	6
	Yüzde	16,70	66,70			16,70	100,00
	Toplam	0,30%	1,10%			0,30%	1,60%
Dindar	Sayı	130	92	3	6	1	232
	Yüzde	56,00	39,70	1,30	2,60	0,40	100,00
	Toplam	34,30%	24,30%	0,80%	1,60%	0,30%	61,20%
Din ile Az İlgili	Sayı	35	67	6	12	5	125
	Yüzde	28,00	53,60	4,80	9,60	4,00	100,00
	Toplam	9,20%	17,70%	1,60%	3,20%	1,30%	33,00%
Din ile Hiç İlgisi Yok	Sayı	3	7	1	2	3	16
	Yüzde	18,80	43,80	6,30	12,50	18,80	100,00
	Toplam	0,80%	1,80%	0,30%	0,50%	0,80%	4,20%
Toplam	Sayı	169	170	10	20	10	379
	Yüzde	44,60	44,90	2,60	5,30	2,60	100,00
	Toplam	44,60%	44,90%	2,60%	5,30%	2,60%	100,00%

(P<0,01, $\chi^2=61,787$)

Görüşülenlerin dindarlık düzeyleri ile aile içinde bireylerin dinî telkinde kendini sorumlu hissetmeleri arasındaki ilişkiye bakıldığında ($P<0,01$, $\chi^2=61,787$) kendilerini çok dindar olarak nitelendirenlerin %83.40'ı, kendilerini aile içinde dinî telkinde sorumlu kabul etmişlerdir. Dindarların %95.70'i, din ile ilgileri az olanların %81.60'ı ve din ile ilgisi olmayanların %52.60'ı kendilerini aile içinde dinî telkinde sorumlu bulduklarını ifade etmişlerdir.

Diğer yandan kendilerini çok dindar olarak nitelendirenlerin %16.70'i bu sorumluluğa hiç katılmazken din ile ilgisi olmayanların %31.30'u da dinî telkin sorumluluğuna katılmadıklarını ifade etmişlerdir.

Dindarlık düzeylerinin tümünde aile içinde dinî uyarımın olması gerektiğine olumlu bakılmıştır. Bu katılım, %95.70 ile dindarlarda en üst seviyede ölçülmüştür. Din ile ilgisi olmayanların dahi %52.60 gibi bir katılımının olması, bireylerin günlük hayatlarında dinin otoritesine yer vermemelerine rağmen aile kurumu için dinin önemini kabul ettiklerini göstermektedir. Bu oranlar geleneksel yapının gücüne işaret etse de kendilerini çok dindar olarak nitelendirenlerin %16.70'inin dinî telkin gerekliliğini reddetmeleri, modern yaşamın bireyci din anlayışına yaklaşımın bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

2.4.9. Dindarlık Düzeyleri ve Hz. Muhammet'in Her Çağda Örnek Alınabilirliği

Tablo 35. Dindarlık Düzeyleri ve Hz. Muhammet'in Her Çağda Örnek Alınabilirliği

Dindarlık		Hz. Muhammet her çağda örnek alınması gereken bir insandır.					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	
Çok Dindar	Sayı	5		1			6
	Yüzde	83,30		16,70			100,00
	Toplam	1,30%		0,30%			1,60%
Dindar	Sayı	204	25		1	2	232
	Yüzde	87,90	10,80		0,40	0,90	100,00
	Toplam	53,80%	6,60%		0,30%	0,50%	61,20%
Din ile Az İlgili	Sayı	88	32	2	2	1	125
	Yüzde	70,40	25,60	1,60	1,60	0,80	100,00
	Toplam	23,20%	8,40%	0,50%	0,50%	0,30%	33,00%
Din ile Hiç İlgisi Yok	Sayı	9	2	2	2	1	16
	Yüzde	56,30	12,50	12,50	12,50	6,30	100,00
	Toplam	2,40%	0,50%	0,50%	0,50%	0,30%	4,20%
Toplam	Sayı	306	59	5	5	4	379
	Yüzde	80,70	15,60	1,30	1,30	1,10	100,00
	Toplam	80,70%	15,60%	1,30%	1,30%	1,10%	100,00%

($P<0,01$, $\chi^2=66,894$)

Görüşülenlerin dindarlık düzeyleri ile Hz. Muhammed'in her çağda örnek alınabilirliğinin kabulü karşılaştırıldığında, aralarında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($P<0,01$, $\chi^2=66,894$).

Tablo 35'teki veriler incelendiğinde, Hz. Muhammet'in her çağda örnek alınabilirliğinin kabulü ile dindarlık düzeyleri ilişkilerine bakıldığında, kendilerini çok dindar olarak nitelendirenlerin %83.30'u, dindarların %98.70'i, din ile ilgileri az olanların %96'sı, din ile ilgisi olmayanların %68.80'i Hz. Muhammet'in her çağda örnek alınabilirliğine katıldıklarını ifade etmişlerdir.

Kendilerini çok dindar olarak nitelendirenlerin %16.70'inin kararsızları temsil etmesi dikkat çeken bir oran olarak değerlendirilebilir. Bu sonuçta bireylerin çok dindar olmaktan neyi anladıklarının iyi anlaşılması gerekebilir. Ya da modernizmin karşısında geleneksel yapıda dahi güçlü dinî inanışlarda soru işaretleri meydana geldiği söylenebilir. Bunun dışında tüm dindarlık düzeylerinde Hz. Muhammet'in her çağda örnek alınabilirliğine güçlü bir katılım gözlenmektedir. Bu başlıkta geleneksel yapının gücünü koruduğu söylenebilir.

2.4.10. Dindarlık Düzeyleri ve Günlük Yaşamda Dinin Referans Alınması

Tablo 36. Dindarlık Düzeyleri ve Günlük Yaşamda Dinin Referans Alınması

Dindarlık		Günlük hayatta davranışları dinî kurallar doğrultusunda belirlemek gerekir.					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılıyorum	
Çok Dindar	Sayı	3	2	1			6
	Yüzde	50,00	33,30	16,70			100,00
	Toplam	0,80%	0,50%	0,30%			1,60%
Dindar	Sayı	103	105	11	8	5	232
	Yüzde	44,40	45,30	4,70	3,40	2,20	100,00
	Toplam	27,20%	27,70%	2,90%	2,10%	1,30%	61,20%
Din ile Az İlgili	Sayı	32	63	11	15	4	125
	Yüzde	25,60	50,40	8,80	12,00	3,20	100,00
	Toplam	8,40%	16,60%	2,90%	4,00%	1,10%	33,00%
Din ile Hiç İlgisi Yok	Sayı	3	3	3	2	5	16
	Yüzde	18,80	18,80	18,80	12,50	31,30	100,00
	Toplam	0,80%	0,80%	0,80%	0,50%	1,30%	4,20%
Toplam	Sayı	141	173	26	25	14	379
	Yüzde	37,20	45,60	6,90	6,60	3,70	100,00
	Toplam	37,20%	45,60%	6,90%	6,60%	3,70%	100,00%

($P<0,01$, $\chi^2=64,124$)

Görüşülenlerin dindarlık düzeyleri ile günlük hayatta davranışların kaynağının dinden alınması gerekliliği karşılaştırıldığında aralarında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($P<0,01$, $\chi^2=64,124$).

Tablodaki verilere bakıldığında bireylerin dindarlık düzeyleri ile günlük hayatta davranışların dinden referans alınarak gerçekleştirilmesi karşısındaki tutumları incelendiğinde kendilerini çok dindar olarak nitelendirenlerin %83.30'u dindarların %89.40'ı, din ile ilgileri az olanların %76'sı, din ile ilgisi olmayanların %37.60'ı günlük hayatta davranışların dinî kaynaklı olması gerekliliğine olumlu yanıt vermişlerdir.

Diğer yandan din ile az ilgili olanların %15.20'si ve din ile ilgisi olmayanların %33.80'i olumsuz yanıt vermişlerdir. Tablodaki yüzdeler anlamlı bir sonuç olarak görülmekte, bireyin günlük hayat ile inancının ayrımının keskinleştiği modern süreçlerden uzak kalınarak olumlu bir tutum sergilendiği söylenebilmektedir. Bu yaklaşım, sonuçları geleneksel yapının gücüne götürse de din ile az ilgili olanlar ve din ile ilgisi olmayanlar, olumsuz tavırlarını geleneksel yapının gücüne rağmen korumuşlardır.

2.4.11. Dindarlık Düzeyleri ve Dinî Bilgi Edinmede İslam'ın Temel Kaynakları

Tablo 37. Dindarlık Düzeyleri ve Dinî Bilgi Edinmede İslam'ın Temel Kaynakları

Dindarlık		Dinî bilgileri, İslam'ın temel kaynakları olan Kur'an ve hadislerden almaktayım					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	
Çok Dindar	Sayı	2	3	1			6
	Yüzde	33,30	50,00	16,70			100,00
	Toplam	0,50%	0,80%	0,30%			1,60%
Dindar	Sayı	150	65	5	12	1	233
	Yüzde	64,40	27,90	2,10	5,20	0,40	100,00
	Toplam	39,50%	17,10%	1,30%	3,20%	0,30%	61,30%
Din ile Az İlgili	Sayı	54	57	10	1	3	125
	Yüzde	43,20	45,60	8,00	0,80	2,40	100,00
	Toplam	14,20%	15,00%	2,60%	0,30%	0,80%	32,90%
Din ile Hiç İlgisi Yok	Sayı	4	5	1	4	2	16
	Yüzde	25,00	31,30	6,30	25,00	12,50	100,00
	Toplam	1,10%	1,30%	0,30%	1,10%	0,50%	4,20%
Toplam	Sayı	210	130	17	17	6	380
	Yüzde	55,30	34,20	4,50	4,50	1,60	100,00
	Toplam	55,30%	34,20%	4,50%	4,50%	1,60%	100,00 %

($P<0,01$, $\chi^2=60,316$)

Görüşülenlerin dindarlık düzeyleri ile dinî bilgileri İslam'ın temel kaynaklarından edinmeleri arasındaki ilişkilere bakıldığında aralarında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($P<0,01$, $\chi^2=60,316$).

Tablo 37'deki verilere bakıldığında bireylerin dindarlık düzeyleri ile dinî bilgilerini İslam'ın temel kaynakları olan Kur'an ve hadislerden edinmeleri karşısındaki tutumları incelendiğinde kendilerini çok dindar olarak nitelendirenlerin %83.30'u, dindarların %92.30'u, din ile ilgileri az olanların %88.80'i dinî bilgilerini İslam'ın temel kaynaklarından edindiklerini belirtmişlerdir.

Din ile ilgisi olmayanların %56.30'unun da dinî bilgilerini Kur'an ve hadislerden edinmeleri eğitim seviyesinin yüksek, kentleşmenin yoğun ve modernliğin güçlü olduğu bölgelerin dinî bilgilerini dinin yazılı kaynaklardan edinmeleri gibi özelliklerini yansıtmaktadır. Geleneksel toplumlarda hoca ilmi ve

ağızdan öğrenme metodunun genel geçerliliği düşünüldüğünde bu anlamda Oğuzeli’nde bir kırılmanın olduğu söylenebilmektedir.

2.4.12. Dindarlık Düzeyleri ve İnsanların Değerlendirilmesinde İnancın Rolü

Tablo 38. Dindarlık Düzeyleri ve İnsanların Değerlendirilmesinde İnancın Rolü

Dindarlık		İnsanlara inançlarından dolayı değil, insan oldukları için değer vermek ve yakınlık göstermek lazımdır.					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	
Çok Dindar	Sayı	3	1			2	6
	Yüzde	50,00	16,70			33,30	100,00
	Toplam	0,80%	0,30%			0,50%	1,60%
Dindar	Sayı	111	100	8	9	5	233
	Yüzde	47,60	42,90	3,40	3,90	2,10	100,00
	Toplam	29,20%	26,30%	2,10%	2,40%	1,30%	61,30%
Din ile Az İlgili	Sayı	60	52	8	4	1	125
	Yüzde	48,00	41,60	6,40	3,20	0,80	100,00
	Toplam	15,80%	13,70%	2,10%	1,10%	0,30%	32,90%
Din ile Hiç İlgisi Yok	Sayı	7	7		2		16
	Yüzde	43,80	43,80		12,50		100,00
	Toplam	1,80%	1,80%		0,50%		4,20%
Toplam	Sayı	181	160	16	15	8	380
	Yüzde	47,60	42,10	4,20	3,90	2,10	100,00
	Toplam	47,60%	42,10%	4,20%	3,90%	2,10%	100,00%

($P<0,01$, $\chi^2=36,248$)

Görüşülenlerin dindarlık düzeyleri ile insanların dinî kimlikleri ile değerlendirilmeleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($P<0,01$, $\chi^2=36,248$).

Tablo 38’deki verilere bakıldığında kendilerini çok dindar olarak nitelendirenlerin %66.70’i, dindarların %90.50’si, din ile az ilgili olanların %89.60’ı ve din ile ilgisi olmayanların %87.60’ı insanlara dinî kimlikleri üzerinden değer vermediklerini ifade etmişlerdir.

Verilere bakıldığında, dindarlık düzeylerinin tümünde %85’lerin üzerinde olumlu bir katılım olduğu gözlenmektedir. Geleneksel toplumlarda bireylerin birbirlerini değerlendirmelerinde her kimlikte olduğu gibi dinî kimlikler de önemli kabul edilmektedir. Kentlerde modernleşme sürecinde yaşayan bireylerin ekonomik ve eğitim durumları önem atfedilen kimlikler olarak öne çıkmaktadır. Bunun açık izlenebileceği toplumsal alan ise aile kurumudur. Kız alıp vermeler de dinî kimlik ve tutumlar, modern toplumlarda ekonomik beklentilerin etkisi altında

kalmakta iken kırsal da geleneksel toplumlarda dinî kimlik bu gibi süreçlerde gücünü hissettirmeye devam ettirmektedir.

Bu değerlendirmelerin sonunda Oğuzeli’nde dinî kimliğin insanları değerlendirmelerinde etken olmaması gerektiğine olan yüksek katılım olumlu bir kırılmanın oluşunu düşündürebilmektedir. Bu yaklaşım yalnızca modernizmin hümanist kolunun medya yoluyla insanlara ulaşmasından ve bireylerin kentle iletişim sıklığından değil aynı zamanda nitelikli bir din eğitiminin de kaynaklandığı söylenebilir.

2.4.13. Dindarlık Düzeyleri ve Zekât, Sadakanın Bereket Getireceğine Yönelik İnanç

Tablo 39. Dindarlık Düzeyleri ve Zekât, Sadakanın Bereket Getireceğine Yönelik İnanç

Dindarlık		Zekât ve sadaka vermek kişiye bereket ve zenginlik getirir.					Toplam
		Tamamen Katılıyor m	Katılıyor m	Kararsız m	Katılmıyor m	Hiç Katılmıyor m	
Çok Dindar	Sayı	5	1				6
	Yüzde	83,30	16,70				100,00
	Toplam	1,30%	0,30%				1,60%
Dindar	Sayı	184	37	5	4	3	233
	Yüzde	79,00	15,90	2,10	1,70	1,30	100,00
	Toplam	48,40%	9,70%	1,30%	1,10%	0,80%	61,30%
Din ile Az İlgili	Sayı	65	42	5	6	7	125
	Yüzde	52,00	33,60	4,00	4,80	5,60	100,00
	Toplam	17,10%	11,10%	1,30%	1,60%	1,80%	32,90%
Din ile Hiç İlgisi Yok	Sayı	7	4	2	2	1	16
	Yüzde	43,80	25,00	12,50	12,50	6,30	100,00
	Toplam	1,80%	1,10%	0,50%	0,50%	0,30%	4,20%
Toplam	Sayı	261	84	12	12	11	380
	Yüzde	68,70	22,10	3,20	3,20	2,90	100,00
	Toplam	68,70%	22,10%	3,20%	3,20%	2,90%	100,00 %

($P<0,01$, $\chi^2=40,882$)

Görüşülenlerin dindarlık düzeyleri ile zekât ve sadaka gibi ibadetlerin kişiye zenginlik getireceğine olan inanç karşılaştırıldığında aralarında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($P<0,01$, $\chi^2=40,882$).

Tablo 39’daki verilere bakıldığında kendilerini çok dindar olarak nitelendirenlerin %100’ü, dindarların %90.50’si, din ile az ilgili olanların

%85.60'ı ve din ile ilgisi olmayanların %68.80'i zekât ve sadakanın maddi olarak geri dönüşümünün olduğuna inandıklarını ifade etmişleridir. Kararsızların çok az yüzdelerde kaldığı sonuçlarda din ile ilgisi olmayanların %18.80'i bu görüşe katılmadıklarını ifade etmişlerdir.

İslam'ın yazılı kaynaklarında mali ibadetlerin önemli bir yeri vardır. İnananların özelliklerinden bahsederken iman etmek, namaz kılmak ve ardından mali ibadetlerden olan zekât verilmesinden bahsedilmesi, bu ibadetin önemini ortaya koymaktadır. “Hidayet ve müjde namaz kılan, zekât veren müminler içindir.” (Lokman 31/3–4).

Toplum varlığının sağlıklı bir şekilde sürebilmesi için toplumsal denge ve barışın sağlanması ve bireyler arasında duygusal gerilimlere yol açacak etkenlerin başında gelen ekonomik farklılıklarının azaltılması için mali ibadetler, İslam açısından önemli kabul edilmiştir. Hz peygamberin vefatından sonra ilk savaşların da zekât vermekten vazgeçenler üzerine yapılması, o dönemde de zekat ibadetinin Kur'an'la aynı paralellikte önemsendiği görülmektedir.¹⁵²

Bu sonuçlara göre Oğuzeli'nde zekât ve sadaka gibi mali ibadetlerin, bereket ve zenginlik beklentileri içinde önemini koruduğu görülmektedir. Buna göre zekât ve sadaka ibadetinde amaç ve sonuç ilişkisinin iç içe geçtiği ve geleneksel yapıda ibadetlerin somut tezahürlerinin önemsinmesinin gücünü koruduğu söylenebilir.

2.5. Siyasi Konumuna Göre Dindarlık Farklılaşmaları

Bireylerin siyasi tercihlerinin bir değişken olarak dindarlık algısında yol açtığı düşünülen etkiler, geleneksel toplum ve modern toplum ikileminde farklılıklar göstermektedir.

Modern toplumlarda bireyler, zihnî tutum ve dinî tutumlar arasında bir bütünlük beklentisi içindedirler. Edinilen modern eğitim ve kentlerin kendine özgü koşulları bireyleri bu bütünlüğe itmektedir. Geleneksel toplumlarda ise bireyler siyasi konumları ile dindarlık algılamalarında bir ayrıma doğru gitmişlerdir. Çalışmanın gerçekleştirildiği Oğuzeli'nde de bu değerlendirilmeler

¹⁵² Komisyon, **İlmihal: İman ve İbadetler**, Cilt I, T. C. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006, s. 424.

gözlenmiştir. Bu başlıkta ise rakamların bu sonuçlara yansımalarının oranları da değerlendirilmeye çalışılacaktır.

2.5.1. Siyasi Konum ve Eş Seçiminde Dindarlık

Tablo 40. Siyasi Konum ve Eş Seçiminde Dindarlık

Siyasi Konumu		Evlilikte eş adayının seçiminde dindarlık temel etkidir.					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	
Sosyal Demokrat	Sayı	9	19	9	15	8	60
	Yüzde	15,00	31,70	15,00	25,00	13,30	100,00
	Toplam	2,40%	5,10%	2,40%	4,10%	2,20%	16,30%
Milliyetçi	Sayı	51	69	19	18	3	160
	Yüzde	31,90	43,10	11,90	11,30	1,90	100,00
	Toplam	13,80%	18,70%	5,10%	4,90%	0,80%	43,40%
Liberal	Sayı	6	15		2	2	25
	Yüzde	24,00	60,00		8,00	8,00	100,00
	Toplam	1,60%	4,10%		0,50%	0,50%	6,80%
Muhafazakâr	Sayı	59	54	4	6	1	124
	Yüzde	47,60	43,50	3,20	4,80	0,80	100,00
	Toplam	16,00%	14,60%	1,10%	1,60%	0,30%	33,60%
Toplam	Sayı	125	157	32	41	14	369
	Yüzde	33,90	42,50	8,70	11,10	3,80	100,00
	Toplam	33,90%	42,50%	8,70%	11,10%	3,80%	100,00%

($P<0,01$, $\chi^2=63,723$)

Görüşülenlerin siyasi tercihleri ile eş seçimlerinde dindarlığın etkileri karşılaştırıldığında ($P<0,01$, $\chi^2=63,723$) kendilerini sosyal demokrat olarak nitelendirenlerin %66.70'si, milliyetçilerin %75'i, liberallerin %84'ü ve muhafazakârların %91.10'u eş seçimlerinde eş adaylarının dindar olmasının önemli bir etken olduğunu ifade etmişlerdir.

Kararsızlar ise %15 ile sosyal demokratlarda ve %11.90 ile milliyetçiler arasında kendilerini göstermektedirler.

Diğer yandan, sosyal demokratların %38.30'u, milliyetçilerin %13.20'si ve liberallerin %16'sı eş seçiminde dindarlığın temel etken olarak benimsemediklerini ifade etmişlerdir.

Siyasi görüşlerin hepsinde ağırlıklı olarak bu soruya olumlu bir katılım gözlenmektedir. Evlilikte dindarlığın bu kadar etken olmasının sebepleri arasında geleneksel toplumlarda dindarlık anlayışının namus anlayışı ile paralel bir şekilde değerlendirilmesi gelmektedir.

Bireyler her ne kadar sosyal ortamlarda kadınları bu noktadan algılamasalar da evlilik söz konusu olduğunda bu tutum değişmektedir.

İslam'da ise kadının sosyal ve ekonomik durumu, güzelliği ve asaleti eş seçiminde önemli başlıklar olarak görülse de yazılı kaynaklara bakıldığında dindarlığın da diğer başlıklar arasında en önemlisi olarak kendine yer bulduğu söylenebilmektedir. İslam dini Müslümanların evlenip yuva kurmalarına büyük önem vermektedir:

“Kaynaşmanız için size kendi cinsinizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet peyda etmesi de onun (varlığının) delillerindendir. Doğrusu bunda iyi düşünen bir kavim için ibretler vardır.” (er-Rum 30/21), “Aranızdaki bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden elverişli olanları evlendirin. Eğer bunlar fakir iseler Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir. Allah, (lütfu) geniş olan ve (her şeyi) bilendir.” (en-Nur 24/32)

Kur'an-ı Kerim'in yanı sıra Hz. Peygamber'in çeşitli hadislerinde de evlilik kurumuna verilen önem görülmektedir: “Ey gençler sizden evlenmeye gücü yetirenler evlensin.” (Buhari, “Nikah”, 3) ifadesi de bunu destekleyen hadislerden biridir.¹⁵³

İslam tarihinin önemli düşünürlerden olan İmam-ı Gazali, İhya-u Ulumi'd- din adlı eserinde evlenilecek kadının dindar olmasına öyle önem vermiştir ki dindar olmayan bir kadınla evlenildiğinde iffet ve namus meselelerinde erkeğin çok zor durumda kalacağını ifade etmiştir. “Kadın malı, güzelliği, asaleti ve dindarlığı yüzünden nikâh edilir. Sen dindar olanı seç ki elin toprak tutsun.” rivayetini ve “Kadını güzelliği dolayısıyla alma; güzelliğinin kendisini helake sürüklemesinden korkulur. Malı yüzünden de alma; çünkü servetinin kendini azdırmasından korkulur. Ancak dindar olan kadını al.” rivayeti ile görüşünü desteklemeye çalışmıştır.¹⁵⁴

Geleneksel İslam'ın evlilik üzerine dair yaklaşımları, eş seçiminde dindarlığın önemini ortaya koymaktadır. Geleneksel toplumların özelliklerini taşıyan Oğuzeli'nde de tüm siyasi konumlarda dindarlığın eş seçiminde gücünü koruduğu görülmektedir.

¹⁵³ Komisyon, **İlmihal: İslam ve Toplum**, Cilt II, T. C. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006, s. 199.

¹⁵⁴ İmam-ı Gazali, **İhya-u Ulumid- din**, Cilt II, Çev. Ahmet Serdaroğlu, Bedir Yayınları, İstanbul, 1975, s. 99-100.

Modernizmin medya ve eğitim yoluyla aile değerlerini etkilemesi veya ekonomik kaygıların her geçen gün tüketim kültürü ile paralel bir şekilde güçlenmesi, eş seçiminde namus ve evlatlarına iyi bir anne olma gibi endişeleri bastıramamakta Oğuzeli’nde geleneksel yapı bu anlamda gücünü korumaktadır.

2.5.2. Siyasi Konum ve Dinî Nikâh

Tablo 41. Siyasi Konum ve Dinî Nikâh

Siyasi Konumu		Evlenirken resmî nikâhın yanında dinî nikâh yaptırmak gerekli değildir.					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	
Sosyal Demokrat	Sayı	18	12	2	14	14	60
	Yüzde	30,00	20,00	3,30	23,30	23,30	100,00
	Toplam	4,90%	3,30%	0,50%	3,80%	3,80%	16,30%
Milliyetçi	Sayı	30	21	3	45	61	160
	Yüzde	18,80	13,10	1,90	28,10	38,10	100,00
	Toplam	8,10%	5,70%	0,80%	12,20%	16,50%	43,40%
Liberal	Sayı	5	8		5	7	25
	Yüzde	20,00	32,00		20,00	28,00	100,00
	Toplam	1,40%	2,20%		1,40%	1,90%	6,80%
Muhafazakâr	Sayı	12	16	5	33	58	124
	Yüzde	9,70	12,90	4,00	26,60	46,80	100,00
	Toplam	3,30%	4,30%	1,40%	8,90%	15,70%	33,60%
Toplam	Sayı	65	57	10	97	140	369
	Yüzde	17,60	15,40	2,70	26,30	37,90	100,00
	Toplam	17,60%	15,40%	2,70%	26,30%	37,90%	100,00%

($P<0,05$, $\chi^2=25,51323$)

Görüşülenlerin siyasal tercihleri ile resmî nikâhın yanında dinî nikâhın gerekliliğine olan inançları karşılaştırıldığında ($P<0,05$, $\chi^2=25,51323$) kendilerini sosyal demokrat olarak nitelendirenlerin %50’si, milliyetçilerin %31.90’ı liberallerin %52’si ve muhafazakârların da %22.60’ı resmî nikâhın yanında dinî nikâh yaptırmamanın gerekli olmadığını ifade etmişlerdir. Kararsızlar ise tüm gruplarda %4’lerde seyretmektedir. Diğer yandan kendilerini muhafazakâr olarak nitelendirenlerin %73.40’ı milliyetçilerin %66.20’si, liberallerin %48’i ve sosyal demokratların %46.60’ı resmî nikâhı dinî nikâhın yanında gerekli görmüşlerdir.

İslam’da dinî nikâh, halk arasında imam nikâhı olarak kabul edilmiştir. Osmanlı döneminde kadınların görevlendirdiği imamların dinî nikâhları

gerçekleştirmesi ve şer'yye siciline, mahkeme siciline kaydettirmesi günümüzdeki resmî nikâhı karşılamakta idi.¹⁵⁵

Evlilikte eşlerin karşılıklı olarak özellikle kadınların yasal güvence altına alınmalarını sağlayan nikâhtaki resmiyetin günümüzde dinî nikâhın sağlayamayacağı açıktır. Ancak özellikle geleneksel toplumlarda dinî nikâh evliliğin meşruiyetini oluşturmak hususunda halk arasında etkinliğini korumaktadır. Kırsal kesimlerin büyük bölümünde evlilik için dinî nikâh yeterli görölmektedir.

Kentlerde ise evliliklerde resmî nikâh esas olmakla birlikte dinî nikâh ikinci planda kalmaktadır. Nitelikli bir dinî eğitim almış muhafazakâr kesimde bile resmî nikâhın dinî nikâhtan önce geldiği söylenebilir. Bu kesimde nikâhın ilan ve karşılıklı olarak hakların korunması amacını taşıması düşüncesiyle bunu sağlayan nikâhı ön plana aldıkları görölmektedir.

Verilere bakıldığında ise Oğuzeli'nde resmî nikâhın yanında dinî nikâhın gerekli olmadığına dair katılımın tüm gruplarda belli oranlarda yer alması ciddi bir kırılmanın işareti olarak görölebilir. Günümüz hukukunda yalnızca dinî nikâhın kadınların haklarını koruyamaması ve zaman içinde bireylerin medeni hukukun kültürüne kırsalda da uyum sağlaması bu sonuçlara neden olarak görölebilir.

¹⁵⁵ İlber Ortaylı, **Osmanlı'yı Yeniden Keşfetmek**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2007, s. 36.

2.5.3. Siyasi Konum ve Evlilik Dışı Birliktelik

Tablo 42. Siyasi Konum ve Evlilik Dışı Birliktelik

Siyasi Konumu		Evlilik öncesi gençlerin birbirleri ile görüşmeleri ve dolaşmalarında bir mahzur yoktur.					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	
Sosyal Demokrat	Sayı	19	25	1	6	9	60
	Yüzde	31,70	41,70	1,70	10,00	15,00	100,00
	Toplam	5,20%	6,80%	0,30%	1,60%	2,40%	16,30%
Milliyetçi	Sayı	23	41	19	46	30	159
	Yüzde	14,50	25,80	11,90	28,90	18,90	100,00
	Toplam	6,30%	11,10%	5,20%	12,50%	8,20%	43,20%
Liberal	Sayı	7	11	3	1	3	25
	Yüzde	28,00	44,00	12,00	4,00	12,00%	100,00
	Toplam	1,90%	3,00%	0,80%	0,30%	0,80%	6,80%
Muhafazakâr	Sayı	15	30	14	33	32	124
	Yüzde	12,10	24,20	11,30	26,60	25,80	100,00
	Toplam	4,10%	8,20%	3,80%	9,00%	8,70%	33,70%
Toplam	Sayı	64	107	37	86	74	368
	Yüzde	17,40	29,10	10,10	23,40	20,10	100,00
	Toplam	17,40%	29,10%	10,10%	23,40%	20,10%	100,00%

($P < 0,01$, $\chi^2 = 32,258$)

Görüşülenlerin siyasal tercihleri ile evlilik öncesi birlikteliğe karşı tutumları karşılaştırıldığında ($P < 0,05$, $\chi^2 = 25,51323$) kendilerini sosyal demokrat olarak nitelendirenlerin %73.40'ı, milliyetçilerin %40.30'u, liberallerin %72'si ve muhafazakârların da %36.30'u evlilik öncesi birlikteliğin sorun olmayacağını ifade etmişlerdir. Kararsızlar ise milliyetçiler, liberaller ve muhafazakârlarda %11 oranlarında yer almaktadır. Bunun yanında kendilerini muhafazakâr olarak nitelendirenlerin %52.40'ı milliyetçilerin %47.80'i, sosyal demokratların %25'i ve liberallerin %16'sı evlilik öncesi birlikteliği onaylamadıklarını ifade etmişlerdir. Verilere bakıldığında sosyal demokratların ve liberallerin evlilik öncesi birlikteliği onaylamada öne çıkmaları, muhafazakârların %35'lerde olan katılımlarını görmezden gelinmesini gerektirmemektedir.

Geleneksel toplumlarda namus kavramına verilen önem ve bu noktada kadınların sosyal hayattan tecrit edilmelerine kadar giden uygulamalar gözlem yoluyla müşahade edilmesine rağmen tablo 42'deki evlilik öncesi birlikteliği onaylayanların ciddi oranlarda yer alması Oğuzeli'nde geleneksel yapıdaki kırılganlığın önemli bir göstergesi olarak görülmektedir.

Rakamlarda ortaya çıkan bu tutumun pratikte yaşanabilirliğini Oğuzeli için söylemek mümkün değildir. Kadının yaşam alanının neredeyse sadece içinde bulunduğu ev olarak sınırlanması ve pratikte yaşanabilirliği oldukça yüksek olan bu gerçeğin yanında en azından evlilik öncesi birliktelik anlamında bir tutum olarak değişimin yaşandığı söylenebilir. Bu sürecin başlamasında medyanın modern değerleri özellikle televizyon yoluyla her eve taşınması diğer yandan ilçeye açılan meslek yüksek okulunun öğrencilerinin yaşam tarzlarının bu yapıya yansıtması etken olarak görülebilir.

2.5.4. Siyasi Konum ve Ailede Dinî Telkin Sorumluluğu

Tablo 43. Siyasi Konum ve Ailede Dinî Telkin Sorumluluğu

Siyasi Konumu		Aile içinde dinî kuralları yerine getirmeyenleri uyarmak gerekir.					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	
Sosyal Demokrat	Sayı	19	26	2	9	4	60
	Yüzde	31,70	43,30	3,30	15,00	6,70	100,00
	Toplam	5,20%	7,10%	0,50%	2,40%	1,10%	16,30%
Milliyetçi	Sayı	81	66	5	4	3	159
	Yüzde	50,90	41,50	3,10	2,50	1,90	100,00
	Toplam	22,00%	17,90%	1,40%	1,10%	0,80%	43,20%
Liberal	Sayı	1	18	1	4	1	25
	Yüzde	4,00	72,00	4,00	16,00	4,00	100,00
	Toplam	0,30%	4,90%	0,30%	1,10%	0,30%	6,80%
Muhafazakâr	Sayı	61	56	2	3	2	124
	Yüzde	49,20	45,20	1,60	2,40	1,60	100,00
	Toplam	16,60%	15,20%	0,50%	0,80%	0,50%	33,70%
Toplam	Sayı	162	166	10	20	10	368
	Yüzde	44,00	45,10	2,70	5,40	2,70	100,00
	Toplam	44,00%	45,10%	2,70%	5,40%	2,70%	100,00%

($P<0,01$, $\chi^2=43,424$)

Görüşülenlerin siyasal tercihleri ile aile içinde dinî telkinde kendilerini sorumlu hissetmelerine bakıldığında ($P<0,01$, $\chi^2=43,424$) kendilerini muhafazakâr olarak nitelendirenlerin %94.40'ı, milliyetçilerin %92.40'ı, liberallerin %76'sı ve sosyal demokratların %75'i aile içinde dinî telkinin gerekliliğine inanmaktadırlar. Diğer yandan sosyal demokratların %21.70'i, liberallerin %20'si aile içinde dinî telkine karşı çıktıklarını ifade etmişlerdir.

Geleneksel toplumlarda bireylerin dinî ve ahlaki gelişimlerinde, aile fertlerinin yüz yüze ilişkiler sonucunda sürekli denetlendiklerini hissetmelerinden dolayı dinî telkinlerde kendilerini genel olarak sorumlu hissettikleri söylenebilir.

Kentlerde ise modernizmin bireyci anlayışının sonuçlarından dolayı ailede fert, dinî anlayışı ile baş başa bırakılmaktadır. İzmir kentinde M. Emin Köktaş'ın alan çalışmasına bakıldığında bireylerin dinî telkin çerçevesinde düzenli olarak konuşanları ancak %19,1'i olarak yer almaktadır.¹⁵⁶ Yaklaşık on dört yıl önce İzmir kentinde yapılan alan araştırmasının sorularından biri olan bu çalışma günümüze kadar hızla ilerleyen modernizmin geleneksel yapıdaki kırılmalarına bakıldığında, Oğuzeli'nin bu anlamda yapısını koruduğu söylenebilmektedir. Liberallerde ise özgürlükçü ve bireyci yaklaşım bu başlıkta kendini göstermektedir.

2.5.5. Siyasi Konum ve Zekât, Sadakanın Bereket Getireceğine Yönelik İnanç

Tablo 44. Siyasi Konum ve Zekât, Sadakanın Bereket Getireceğine Yönelik İnanç

Siyasi Konumu		Zekât ve sadaka vermek kişiye bereket ve zenginlik getirir.					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	
Sosyal Demokrat	Sayı	31	12	3	7	7	60
	Yüzde	51,70%	20,00%	5,00%	11,70%	11,70%	100,00%
	Toplam	8,40%	3,30%	0,80%	1,90%	1,90%	16,30%
Milliyetçi	Sayı	112	36	6	3	3	160
	Yüzde	70,00%	22,50%	3,80%	1,90%	1,90%	100,00%
	Toplam	30,40%	9,80%	1,60%	0,80%	0,80%	43,40%
Liberal	Sayı	9	14	1	1		25
	Yüzde	36,00%	56,00%	4,00%	4,00%		100,00%
	Toplam	2,40%	3,80%	0,30%	0,30%		6,80%
Muhafazakâr	Sayı	99	22	1	1	1	124
	Yüzde	79,80%	17,70%	0,80%	0,80%	0,80%	100,00%
	Toplam	26,80%	6,00%	0,30%	0,30%	0,30%	33,60%
Toplam	Sayı	251	84	11	12	11	369
	Yüzde	68,00%	22,80%	3,00%	3,30%	3,00%	100,00%
	Toplam	68,00%	22,80%	3,00%	3,30%	3,00%	100,00%

($P<0,01$, $\chi^2=60,542$)

Görüşülenlerin siyasi konumları ile zekât ve sadaka gibi ibadetlerin gerçekleştirilmesinde dünyevi bir beklenti içine girmeleri karşılaştırıldığında ($P<0,01$, $\chi^2=60,542$) kendilerini muhafazakâr olarak nitelendirenlerin %96.50'si, milliyetçilerin %92.50'si, liberallerin %92 ve sosyal demokratların %71.70'i, zekât ve sadaka gibi ibadetlerin kişiye zenginlik ve bereket getireceğine inandıklarını ifade etmişlerdir. Zekât ve sadaka gibi ibadetlerin kişiye zenginlik getirdiğine inanmayanların en yüksek oranı %23.40 ile sosyal demokratlar gelmektedir.

¹⁵⁶ M. Emin Köktaş, **Türkiye'de Dinî Hayat**, İşaret Yayınları, İstanbul, 1993, s. 150.

Kuran'ı Kerim'de ve Hz. Muhammet'in uygulamalarında toplumun geniş bir kesimini oluşturan ve avam denilen halklarda dinî tutum ve davranışların sebep sonuç ilişkileri çerçevesinde somutlaştırılarak ifade edildiği söylenebilmektedir. Özellikle eğitim seviyesinin düşük olduğu kırsal toplumlarda bireylerin İslam algısı onlar için önemli olan kavramlar üzerinden oluşturulmuştur.

Tablo 44'teki verilerde bu tutumun tüm siyasi anlayışlarda onaylandığı görülmektedir. Bu anlamda tüm siyasi görüşlerde geleneksel yapının gücünü koruduğu gözlenmektedir. Bu sonuçlara göre siyasi görüş farklılıkları zekât ve sadaka ibadetinde geleneksel yapıda kırılmalara neden olmamaktadır.

2.5.6. Siyasi Konum ve Günün Şartlarında İbadetler

Tablo 45. Siyasi Konum ve Günün Şartlarında İbadetler

Siyasi Konumu		Kişi, inandığı dinin gerekliliklerini yerine getirmeyi, yaşadığı çağın şartları nedeniyle terk etmemelidir.					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	
Sosyal Demokrat	Sayı	19	20	8	8	5	60
	Yüzde	31,70	33,30	13,30	13,30	8,30	100,00
	Toplam	5,20%	5,40%	2,20%	2,20%	1,40%	16,30%
Milliyetçi	Sayı	85	51	7	9	7	159
	Yüzde	53,50%	32,10%	4,40%	5,70%	4,40%	100,00%
	Toplam	23,10%	13,90%	1,90%	2,40%	1,90%	43,20%
Liberal	Sayı	14	7	2		2	25
	Yüzde	56,00%	28,00%	8,00%		8,00%	100,00%
	Toplam	3,80%	1,90%	0,50%		0,50%	6,80%
Muhafazakâr	Sayı	83	32	2	3	4	124
	Yüzde	66,90%	25,80%	1,60%	2,40%	3,20%	100,00%
	Toplam	22,60%	8,70%	0,50%	0,80%	1,10%	33,70%
Toplam	Sayı	201	110	19	20	18	368
	Yüzde	54,60%	29,90%	5,20%	5,40%	4,90%	100,00%
	Toplam	54,60%	29,90%	5,20%	5,40%	4,90%	100,00%

($P < 0,01$, $\chi^2 = 34,909$)

Görüşülenlerin siyasi konumları ile dinî tutum ve davranışların çağın şartları karşısında terk edilmemesine olan inanç soruları karşılaştırıldığında ($P < 0,01$, $\chi^2 = 34,909$) kendilerini muhafazakâr olarak nitelendirenlerin %92.70'i, milliyetçilerin %85.60'ı, liberallerin %84'ü ve sosyal demokratların %65'i çağın

değişimleri karşısında dinî tutum ve davranışların korunması gerektiğine katılmışlardır.

Çağın şartları karşısında dinin gerekliliklerini yerine getirmeyi doğru bulmayanların en yüksek oranını %21.60 ile sosyal demokratlar temsil etmektedir. Milliyetçiler %10.10, liberaller %8 ve muhafazakârlarda %6 ile sosyal demokratları takip etmektedirler. Kararsızlarda da %13.30 sosyal demokratlarda ve %8 ile liberallerde kendilerini göstermektedirler.

Çağın şartlarının kentlerden daha yavaş ve daha az güçlü nüfuz ettiği geleneksel toplumlarda bu oranlar dikkat çekmektedir. Bireylerin siyasi duruşları içinde bulunduğu toplumun kalıplarının dışında değerlendirmeler taşıdığı görülmektedir. Bu anlamda bireyci anlayışların tutum oluşturacak kadar güçlenmeleri geleneksel yapının zayıfladığı anlamına geldiğini düşündürebilmektedir.

2.5.7. Siyasi Konum ve Günlük Hayatta Dine Açılan Alan

Tablo 46. Siyasi Konum ve Günlük Hayatta Dine Açılan Alan

Siyasi Konumu		Günlük hayatta davranışları, dinî kurallar doğrultusunda belirlemek gerekir.					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	
Sosyal Demokrat	Sayı	12	27	5	10	6	60
	Yüzde	20,00%	45,00%	8,30%	16,70%	10,00%	100,00%
	Toplam	3,30%	7,30%	1,40%	2,70%	1,60%	16,30%
Milliyetçi	Sayı	58	79	10	8	5	160
	Yüzde	36,30%	49,40%	6,30%	5,00%	3,10%	100,00%
	Toplam	15,80%	21,50%	2,70%	2,20%	1,40%	43,50%
Liberal	Sayı	9	11	1	3	1	25
	Yüzde	36,00%	44,00%	4,00%	12,00%	4,00%	100,00%
	Toplam	2,40%	3,00%	0,30%	0,80%	0,30%	6,80%
Muhafazakâr	Sayı	59	50	8	4	2	123
	Yüzde	48,00%	40,70%	6,50%	3,30%	1,60%	100,00%
	Toplam	16,00%	13,60%	2,20%	1,10%	0,50%	33,40%
Toplam	Sayı	138	167	24	25	14	368
	Yüzde	37,50%	45,40%	6,50%	6,80%	3,80%	100,00%
	Toplam	37,50%	45,40%	6,50%	6,80%	3,80%	100,00%

(P<0,01, $\chi^2=30,741$)

Bireylerin siyasi tercihleri ile günlük hayatta davranışların dinî kurallar doğrultusunda oluşturulması ilişkisine bakıldığında ($P<0,01$, $\chi^2=30,741$) muhafazakârların %88.70'i, milliyetçilerin %85.70'i, liberallerin %80'i ve sosyal demokratların %65'i günlük hayatta davranışların dinî referanslı olmasına olumlu baktıkları görülmektedir. Bunun yanında sosyal demokratlar %8.30 ile kararsız kalırken, %26.70 ile davranışların dinî kaynaklı olmasına katılmamaktadırlar. Diğer yandan liberallerin %16'sı, milliyetçilerin %8.10'u ve muhafazakârların %4.90'ı da davranışların dinden beslenmesine katılmadıkları görülmektedir.

Günlük hayatta davranışların dinin referans alınarak gerçekleştirilmesine tüm siyasi anlayış sahiplerinde ortak bir katılım olduğu söylenebilmektedir. Ancak sosyal demokratlardan başlayarak muhafazakâr bireylere kadar giden gruplarda olumsuz bir yaklaşımın olduğu düşük oranlarda da olsa gözlenmektedir.

Müşahedelere göre geleneksel toplumlarda bireylerin siyasi duruşlarının, dinî tutum ve davranışları üzerinde bağımsız değişken olma özelliğinin güçlü olduğunu söylemek kolay olmamaktadır. Kendisini sosyal demokrat olarak kabul eden birey, günlük namazlarını camide cemaatle kılmaya devam etmektedir. Ancak kentlerde yaşayan birey ise siyasi konumunu bağımsız değişken olarak değerlendirmekte tutum ve davranışlarını bu duruşa göre belirlemektedir.

2.5.8. Siyasi Konum ve Doğal Afetlerde İlahî Ceza Anlayışı

Tablo 47. Siyasi Konum ve Doğal Afetlerde İlahî Ceza Anlayışı

Siyasi Konumu		Allah, dine uygun yaşamayan toplumları deprem, sel vb. afetlerle cezalandırmaktadır.					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	
Sosyal Demokrat	Sayı	10	12	7	16	15	60
	Yüzde	16,70%	20,00%	11,70%	26,70%	25,00%	100,00%
	Toplam	2,70%	3,30%	1,90%	4,30%	4,10%	16,30%
Milliyetçi	Sayı	47	49	28	25	11	160
	Yüzde	29,40%	30,60%	17,50%	15,60%	6,90%	100,00%
	Toplam	12,70%	13,30%	7,60%	6,80%	3,00%	43,40%
Liberal	Sayı	7	7	6	2	3	25
	Yüzde	28,00%	28,00%	24,00%	8,00%	12,00%	100,00%
	Toplam	1,90%	1,90%	1,60%	0,50%	0,80%	6,80%
Muhafazakâr	Sayı	40	40	21	13	10	124
	Yüzde	32,30%	32,30%	16,90%	10,50%	8,10%	100,00%
	Toplam	10,80%	10,80%	5,70%	3,50%	2,70%	33,60%
Toplam	Sayı	104	108	62	56	39	369
	Yüzde	28,20%	29,30%	16,80%	15,20%	10,60%	100,00%
	Toplam	28,20%	29,30%	16,80%	15,20%	10,60%	100,00%

($P<0,01$, $\chi^2=30,210$)

Görüşülenlerin siyasi konumları ile deprem sel gibi felaketlerin ilahî bir ceza olarak kabul edilmesi karşılaştırıldığında ($P<0,01$, $\chi^2=30,210$) muhafazakârların %64.60'ı, milliyetçilerin %60'ı, liberallerin %56'sı ve sosyal demokratların %36.70'i deprem, yangın ve sel gibi afetlerin toplumların dine karşı tutumlarının sonucu olarak ilahî bir ceza kabul ettiklerini ifade etmişlerdir.

Kararsızlar ise araştırmada bu başlıkta en çok oranı temsil etmişlerdir. Liberallerin %24'ü, milliyetçilerin %17'si, muhafazakârların %16.90'ını ve sosyal demokratların %11.70'i doğal afet ve felaketlerin ilahî bir ceza olduğu konusunda kararsız kalmışlardır.

Görüşülenlerden sosyal demokratların %51.70'i, milliyetçilerin %22.50'si, liberallerin %20'si ve muhafazakârların da %18.60'ı doğal afet ve felaketlerin dine aykırı tutum ve davranışlarından dolayı ilahî bir ceza olduğuna katılmadıklarını ifade etmişlerdir.

Türk toplumunda yaygın olan “alın yazısı” anlayışının deprem ve sel gibi felaketlerde etkisini hissettirdiği gözlenmektedir. Bayburt ve Kocaeli’nde yapılan çalışmalarda da alın yazısı ve cebriyeci anlayışının gücünü ortaya koyan çalışmalar yapılmıştır.¹⁵⁷ Gerçekleşen doğal afetleri ve felaketleri alın yazısı anlayışı ile karşılamanın yaygın olmasının yanında, dine karşı ilgisizliğin ve isyanların karşılığı olarak ceza bağlamında değerlendirilmesi gücünü bu anlayıştan almaktadır.

Kur'an-ı Kerim’de isyanlarından ve sapkınlıklarından dolayı çeşitli doğal felaketlerle helak edilmiş milletler zikredilmektedir. Bunun yanında toplumumuzda da yaygınlaşan ya da alenileşerek açıkça serdedilen günahlar karşısında “başımıza taş yağacak” deyimini de halk arasındaki kabulün sonucudur.

Diğer yandan İslam’ın bu tür felaketlere karşı akılcı bir yaklaşımı öngören yaklaşımları, tedbir ve tevekkülü bir araya getiren örnekleri mevcuttur. Hz. Ömer’in bulaşıcı hastalıklar nedeniyle kuşatmayı kaldırarak bir kaderden diğer kadere doğru yolculuğu ifade ederek kuşatmanın devamını reddetmesi teslimiyetin yanına aklı da koyması temel ve birleştirici yaklaşımdır. Bu anlayış ise daha çok nitelikli bir din eğitimi almış bireyler arasında paylaşılmaktadır.

¹⁵⁷ Fikret Efe, **Geleneksel Toplum Sanayileşme, Sosyal Değişme ve Din İlişkileri: Bayburt ve Kocaeli Örnekleri**, (Basılmamış Doktora Tezi) Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1997.

Genel olarak sonuçlara bakıldığında “Doğal Afetlerin İlahî Bir Ceza Olarak Değerlendirilmesi” başlığında ciddi bir kırılmanın yaşandığı görülmektedir.

Sözü edilen kırılmanın nedeni olarak modern zamanın seküler anlayışının etkileriyle birlikte yukarıda ifade edildiği gibi nitelikli bir din eğitimin rasyonel bir bakış üretmesi şeklinde görülebilir.

2.5.9. Siyasi Konum ve Dindarlığın Vicdani Tatminle Değerlendirilmesi

Tablo 48. Siyasi Konum ve Dindarlığın Vicdani Tatminle Değerlendirilmesi

Siyasi Konumu		Dindarlığın göstergeleri sadece ibadetler değildir; önemli olan vicdan (iç) temizliğidir.					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	
Sosyal Demokrat	Sayı	25	23	3	7	2	60
	Yüzde	41,70%	38,30%	5,00%	11,70%	3,30%	100,00%
	Toplam	6,80%	6,20%	0,80%	1,90%	0,50%	16,30%
Milliyetçi	Sayı	78	55	13	9	5	160
	Yüzde	48,80%	34,40%	8,10%	5,60%	3,10%	100,00%
	Toplam	21,10%	14,90%	3,50%	2,40%	1,40%	43,40%
Liberal	Sayı	9	13	3			25
	Yüzde	36,00%	52,00%	12,00%			100,00%
	Toplam	2,40%	3,50%	0,80%			6,80%
Muhafazakâr	Sayı	47	40	5	14	18	124
	Yüzde	37,90%	32,30%	4,00%	11,30%	14,50%	100,00%
	Toplam	12,70%	10,80%	1,40%	3,80%	4,90%	33,60%
Toplam	Sayı	159	131	24	30	25	369
	Yüzde	43,10%	35,50%	6,50%	8,10%	6,80%	100,00%
	Toplam	43,10%	35,50%	6,50%	8,10%	6,80%	100,00%

($P<0,01$, $\chi^2=,30,512$)

Görüşülenlerin siyasi konumları ile dindarlığın bir vicdan temizliği olduğu anlayışı soruları karşılaştırıldığında ($P<0,01$, $\chi^2=,30,512$) kendilerini liberal olarak nitelendirenlerin %88'i, milliyetçilerin %83.20'si, sosyal demokratların %80'i ve muhafazakârların %70.20'si dindarlığın tanımlanmasında bedenî ve mali ibadetlerin gerçekleştirilmesinden daha çok, vicdan temizliğinin önemli olduğu görüşüne katıldıkları görülmektedir. Liberallerin %12'si ve milliyetçilerin %8.10'u kararsız kalmışlardır.

Muhafazakârların %25.80'i, sosyal demokratların %15'i ve milliyetçilerin %8.70'i dindarlığın göstergeleri olarak ibadetlerin önüne vicdan temizliğinin geçirilmesine karşı çıkmışlardır.

Modernizmin dini özel hayata iterek bireyselleşmiş din anlayışlarını dayattığı dönemlerde dindarlık bir vicdan meselesi olarak görülmeye başlanmıştır. Ancak geleneksel toplumlarda din ile gündelik hayatın diğer öğeleri bütünleşmiştir. Bu tür toplumlarda din toplumsal yaşantıya anlam katmakla kalmayıp ne yapılması gerektiğine ait direktifler de vererek kişinin davranış ve vaziyet alışı üzerinde büyük etki sahibi olması nedeniyle vicdan ile tanımlanmaya çalışılan dindarlık eksik kalmaktadır.¹⁵⁸

Manevi değerler, toplumların dünyasından, ferdiyetçiliğe doğru çıktığı yolculukta ferdî kurtuluşun arandığı zaman içinde günlük hayat bireylerin vicdanına sıkışırken, toplum içinde sekülerleşme başlamaktadır.¹⁵⁹

Tablo 48'deki sonuçlara bakıldığında ise tüm siyasi konum sahiplerinin %80'lere varan oranlarda ibadetler karşısında vicdanı ön plana çıkarmaları, geleneksel yapının derin bir kırılma ile karşılaştığını göstermektedir. Dindarlığın eylem boyutunda modernizmin ve medyanın geleneksel yapıya olan güçlü etkisi nedeniyle kırılmalar yaşanmaktadır.

¹⁵⁸ Necdet Subaşı, **Gündelik Hayat ve Dinsellik**, İz Yayınları, İstanbul, 2004, s. 53.

¹⁵⁹ Ünver Günay, **Din Sosyolojisi**, İnsan Yayınları, İstanbul, 1998, s. 353.

2.5.10. Siyasi Konum ve Dinî Bilgi Edinmede İslam'ın Temel Kaynakları

Tablo 49. Siyasi Konum ve Dinî Bilgi Edinmede İslam'ın Temel Kaynakları

Siyasi Konumu		Dinî bilgileri, İslam'ın temel kaynakları olan Kur'an ve hadislerden almaktayım					Toplam
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	
Sosyal Demokrat	Sayı	26	21	8	3	2	60
	Yüzde	43,30%	35,00%	13,30%	5,00%	3,30%	100,00%
	Toplam	7,00%	5,70%	2,20%	0,80%	0,50%	16,30%
Milliyetçi	Sayı	85	60	6	8	1	160
	Yüzde	53,10%	37,50%	3,80%	5,00%	0,60%	100,00%
	Toplam	23,00%	16,30%	1,60%	2,20%	0,30%	43,40%
Liberal	Sayı	11	9	3	1	1	25
	Yüzde	44,00%	36,00%	12,00%	4,00%	4,00%	100,00%
	Toplam	3,00%	2,40%	0,80%	0,30%	0,30%	6,80%
Muhafazakâr	Sayı	79	38		5	2	124
	Yüzde	63,70%	30,60%		4,00%	1,60%	100,00%
	Toplam	21,40%	10,30%		1,40%	0,50%	33,60%
Toplam	Sayı	201	128	17	17	6	369
	Yüzde	54,50%	34,70%	4,60%	4,60%	1,60%	100,00%
	Toplam	54,50%	34,70%	4,60%	4,60%	1,60%	100,00%

($P < 0,01$, $\chi^2 = 26,791$)

Görüşülenlerin siyasi konumları ile dinî bilgilerini edindikleri kaynaklara bakıldığında ($P < 0,01$, $\chi^2 = 26,791$), muhafazakârların %94.30'u, milliyetçilerin %90.60'ı, liberallerin %80'i ve sosyal demokratların %78.30'u dinî bilgilerini İslam'ın temel kaynakları olan Kur'an ve hadislerden aldıklarını ifade etmektedirler.

Verilere bakıldığında farklı siyasi konumlara sahip bireylerin dinî bilgilerini yüksek oranlarda edinmeleri, geleneksel anlayıştaki yüz yüze iletişim ve ağızdan dinî eğitim edinme özelliklerine ters düştüğü görülmektedir.

3. DİNDARLIK FARKLILAŞMALARININ ÇEŞİTLİ BOYUTLARINA YÖNELİK TUTUMLAR

Bir önceki bölümde cinsiyet, yaş, eğitim, mesleki farklılıklar gibi bağımsız değişkenler ile dinî tutum ve davranışlar irdelenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın son bölümlerinde ise bireylerin genel olarak dindarlık algılamalarını ortaya koyan dindarlık farklılaşmalarının çeşitli boyutlarına yönelik tutumlar incelenmeye çalışılacaktır.

3.1. Eş Seçimi ve Dindarlık

Tablo 50. Eş Seçimi ve Dindarlık

Evlilikte, eş adayının seçiminde dindarlık temel etkindir.		
Seçenekler	Sayı	Yüzde
Tamamen Katılıyorum	130	34,1
Katılıyorum	163	42,8
Kararsızım	33	8,7
Katılmıyorum	41	10,8
Hiç Katılmıyorum	14	3,7
Toplam	381	100

Tablodaki verilere bakıldığında görüşülenlerin %76.9'u eş adayının seçiminde dindarlığın temel etken olduğuna katıldıklarını belirtmişlerdir. Görüşülenlerin %14.5'i ise eş seçiminde dindarlığın temel etken olduğuna katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Görüşülenlerin %8.7'si ise kararsız kalmışlardır.

Geleneksel toplumlarda yüz yüze ilişkinin yoğunluğu, namus ve ahlak endişeleri bireyleri dindar bir eş aramaya itmektedir. Bunun yanında İslam'ın yazılı kaynaklarında eş adayının güzellik, zenginlik ve asalet gibi özelliklerine ek olarak dindar olmasının öne çıkarılması, özellikle geleneksel dindarlığın güçlü olduğu toplumlarda benimsenmektedir.

Sonuçlara bakıldığında, bireylerin %76.9'unun eş seçiminde dindarlığın temel etken olduğuna katılmaları, Oğuzeli'nde bu başlıkta geleneksel dindarlığın gücünü koruduğunu göstermektedir.

Birecik ve Çevresinde Dinî Hayat adlı çalışma da ankete katılanların %62.5'inin dindarlık ve soyun sağlamlığını ön plana çıkaran sonuçlar vermeleri

dindarlığın eş seçiminde geleneksel toplumlarda gücünü koruduğunu göstermektedir.¹⁶⁰

3.2. Evlilikte Dinî Nikâh

Tablo 51. Evlilikte Dinî Nikâh

Evlenirken resmî nikâhın yanında dinî nikâh yaptırmak gerekli değildir.		
Seçenekler	Sayı	Yüzde
Tamamen Katılıyorum	68	17,8
Katılıyorum	59	15,5
Kararsızım	11	2,9
Katılmıyorum	99	26
Hiç Katılmıyorum	144	37,8
Toplam	381	100

Tablodaki verilere bakıldığında görüşülenlerin %63,8'i evlilikte resmî nikâhın yanında dinî nikâhında gerekli olduğunu ifade etmişlerdir. Görüşülenlerin %33,3'ü ise resmî nikâhtan sonra dinî nikâhın gerekli olmadığını görüşünü belirtmişlerdir.

Nikâh, karşı cinsten iki kişinin birlikte yaşamalarına ve karşılıklı yardımlaşmalarına imkân veren ve taraflara karşılıklı hak ve sorumluluklar yükleyen bir sözleşmedir.¹⁶¹

Sözleşmenin her iki taraf açısından yasal güvence altına alınması ise günümüzde resmî nikâh ile sağlanmaktadır. Dinî nikâh ise bireylerin bu konudaki dinî endişelerini kaldırmak için yerine getirilmekte ve dinî bir vecibe olarak uygulanmaktadır. Oğuzeli gibi geleneksel yapının güçlü olduğu kırsal bölgede resmî nikâhın yanında dinî nikâhın gerekli olmadığına katılanların oranının %33.3 olması dikkat çekicidir. Toplumun en küçük yapısını oluşturan aile kurumunun oluşturulmasındaki bu yaklaşım, geleneksel yapının kırılma işareti olarak değerlendirilebilir.

¹⁶⁰ M. Vehbi Toktay, **Birecik'te Dinî Hayat**, (Yüksek Lisans Tezi) Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa, 2006, s. 70.

¹⁶¹ Fikret Karaman-İsmail Karagöz, **Dini Kavramlar Sözlüğü**, T. C. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006, s. 527.

3.3. Evlilik Öncesi Birliktelik

Tablo 52. Evlilikte Öncesi Birliktelik

Evlilik öncesi gençlerin birbirleri ile görüşmeleri ve dolaşmalarında bir mahzur yoktur.		
Seçenekler	Sayı	Yüzde
Tamamen Katılıyorum	66	17,3
Katılıyorum	109	28,6
Kararsızım	38	10
Katılmıyorum	91	23,9
Hiç Katılmıyorum	76	19,9
Toplam	381	100

Tablo 52’de görüldüğü gibi ankete katılanların %45.9’u evlilik öncesi birlikteliği onaylarken %10’u kararsız kalmakta %43.8’i de evlilik öncesi birlikteliğe karşı çıkmaktadırlar.

Araştırmanın gerçekleştirildiği Oğuzeli ilçesinde namus kavramı oldukça güçlü yaşatılmakta, bu anlamda kendilerini sıkıntıya sokacak en küçük bir sapma bile şiddetle cevaplanmaktadır. Kadınlar sadece dedikodu olur anlayışı nedeniyle evlere kapatılmakta, sosyal hayatta dinin kadınlara bıraktığı alan dahi daraltılmaktadır. Buna karşılık araştırmada evlilik öncesi birbirini tanıma amaçlı birlikteliğe yüzdelik açıdan çoğunluğun onay vermesi (%45.9), bu anlamda ciddi bir kırılmanın varlığını göstermektedir.

Geleneksel yaşamın devam ettiği yerlerdeki insanlar, örf ve âdetlere bağlılığı dinî yaşayışın göstergelerinden birisi olarak kabul ettikleri ve evlilik öncesi görüşmenin örf ve âdetlere dolayısı ile dinî hassasiyete uygun olmadığı şeklindeki düşüncelerinden dolayı Birecik ve çevresinde görücü usulü ile olan evlilik tipi güçlü bir şekilde yaşatılmaktadırlar. Çalışmada görücü usulü ile evlenmenin %71.3 olarak onaylanması ve görüşülenlerin ancak %4.4’ünün kendi aralarında anlaşarak evlenme yoluna gitmeleri bu gücün rakamlara yansıdığını göstermektedir.¹⁶² Coğrafi olarak birbirine yakın iki bölgede aynı konu üzerinde gerçekleştirilmiş çalışmada (tablo 53’te) ankete katılanların %45.9’unun evlilik öncesi görüşmeye olumlu yanıt vermeleri karşılaştırılarak bakıldığında Oğuzeli ilçesinde kırılmanın derinliğini görmek açısından daha emin sonuçlara varılabilmektedir.

¹⁶² Toktay, s. 40.

3.4. Kadınların İş Hayatına Katılmaları

Tablo 53. Kadınların İş Hayatına Katılmaları

Kadınlar da uygun şartlarda erkekler gibi iş hayatına katılabilirler.		
Seçenekler	Sayı	Yüzde
Tamamen Katılıyorum	114	29,9
Katılıyorum	150	39,4
Kararsızım	20	5,2
Katılmıyorum	47	12,3
Hiç Katılmıyorum	49	12,9
Toplam	381	100

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere kadınların iş hayatına katılmaları konusunda ankete katılanların %69.3'ü olumlu %25.2'si kadınların iş hayatına katılmalarına olumsuz yanıt vermişlerdir. Verilerde kadınların iş hayatına katılımlarının yüksek oranlarla olumlanması geleneksel değerlerin güçlü olduğu ilçede dikkat çekicidir. Aslında kadınların fiilen iş hayatında yer aldıklarını söylemek yanlış olmamaktadır. Tarla, bağ ve bahçe işlerinde kadınların katılımları oldukça yüksek olmaktadır. İslam dininde de, uygun şartlarda kadınların çalışmasına olumlu bakılmaktadır. Bunun yanında görüşülenlerin bir kısmının memur olması bu soruya olumlu yanıt verilmesinin nedenlerinden biri olarak görülebilir. Ancak genel anlamda Oğuzeli'nde, sosyal hayatı olmayan kadınların iş hayatına girmelerinin olumlu karşılanması, ekonomik kaygıların ve beklentilerin güçlendiği anlamına gelebilmektedir. Bu sonuçlar, geleneksel yapıdaki kırılganlığın işareti olarak görülmektedir.

3.5. Çevre Baskısı ile Günah Psikolojisi

Tablo 54. Çevre Baskısı ile Günah Psikolojisi

Herhangi bir davranışta çevredeki insanlar tarafından ayıplanma ve dışlanma korkusu, günahın sorumluluğundan daha baskındır.		
Seçenekler	Sayı	Yüzde
Tamamen Katılıyorum	46	12,1
Katılıyorum	104	27,3
Kararsızım	41	10,8
Katılmıyorum	107	27,8
Hiç Katılmıyorum	83	21,8
Toplam	381	100

Tablo 54'teki verilere bakıldığında araştırmanın gerçekleştirildiği Oğuzeli'nde bireylerden %39.4'ü insanların yargılamalarını ve tepkilerini dinin

tepkilerinin önüne koyduklarını belirtmişlerdir. Görüşülenlerin %10.8'i ise kararsız kaldıklarını ifade ederken %49.6'sı da günah psikolojisinin vicdani yaptırımının ve caydırıcılığının toplumsal baskı ve dışlayıcılıktan daha güçlü olduğunu belirtmişlerdir

Geleneksel değerlerin hâkim olduğu topluluklarda toplumsal kontrol, dinî inanç ve ibadetlerin yapılarıyla ilgili konularda etken konumdadır.

Verilerdeki rakamlar derlendirildiğinde Oğuzeli'nde bireylerin kendilerini sorumlu hissettikleri değerlerin ve yaptırımların arasında dinin ön plana çıktığı görülmektedir. Toplumsal baskının gücünü ifade eden %39.4'lük rakam sonuçların yarısına tekabül etse de toplum içinde dinî tutum ve davranışlarının bu anlamda daha güçlü ve bilinçli olarak yaşandığı söylenebilmektedir.

3.6. Ailede Kişilerin Dinî Telkin Sorumluluğu

Tablo 55. Ailede Kişilerin Dinî Telkin Sorumluluğu

Aile içinde dinî kuralları yerine getirmeyenleri uyarmak gerekir.		
Seçenekler	Sayı	Yüzde
Tamamen Katılıyorum	170	44,6
Katılıyorum	171	44,6
Kararsızım	10	2,6
Katılmıyorum	20	5,2
Hiç Katılmıyorum	10	2,6
Toplam	381	100

Tablo 55'teki değerlere bakıldığında görüşülenlerden %85.2'si aile içinde bireylerin dinî algılamalarında kendilerini sorumlu hissederken %7.8'i aile içinde bireylerin dinî yaşantılarında müdahil olmamayı savunmuşlardır.

Aile biyolojik, psikolojik, hukuki, ahlaki, ekonomik, kültürel ve dinî değerlere dayalı temel bir sosyolojik ünedir. Özellikle insanlık tarihinin ilk dönemlerinde dinî bir cemaat olarak ortaya çıkan aile de din ilişkileri, geleneksel yapıyı temsil eden geniş aile ile modern aileyi temsil eden çekirdek aile arasında farklılık arz etmektedir. Geniş ailede belirli bir otoriteye sahip aile büyüklerinin elinde inanç ve ibadetler birlikteliği, sünnet ve adak gibi kolektif dinî eylemlerle yoğun ve güçlü bir ilişki yaşanmaktadır.¹⁶³

¹⁶³ Günay, s. 240-241.

Ancak modern zamanlarda güçlenen ferdiyetçi anlayışla birlikte otoritenin aileden alınıp devlete verilmesi tabii bir dinî grup olan ailenin fonksiyonunu icrada eğitime indirgemıştır.

Geleneksel yapının gücünün izleri bu sonuçlarda hissedilmektedir. Kentsel topluluklarda öne çıkan bireycilik, aile içinde üyelerin dinî tutum ve davranışlarında bağımsız kalmalarında etkin olmaktadır. Oğuzeli’nde aile içinde bireylerin dinî telkinle ilgili sorumluluklar değerlendirildiğinde geleneksel yapı gücünü korumaktadır.

3.7. İslam’ın Yardımlaşmaya Verdiği Önemin Günümüz İnsanları Tarafından Kabulü

Tablo 56. İslam’ın Yardımlaşmaya Verdiği Önemin Günümüz İnsanları Tarafından Kabulü

Komşusu açken kendisi tok yatan bizden değildir sözünün günümüzde pek bir önemi yoktur.		
Seçenekler	Sayı	Yüzde
Tamamen Katılıyorum	70	18,1
Katılıyorum	124	32,5
Kararsızım	16	4,2
Katılmıyorum	92	24,1
Hiç Katılmıyorum	79	20,7
Toplam	381	100

İslam, sosyal ahlak ve adaletle ilgili yaklaşımlarının günümüz toplumunda geçerliliğini sorgulayanlar düşünülmüştür.

Görüşülenlerin %50.6’sı İslam’ın ön gördüğü sosyal yardımlaşma ve birlikteliğe yönelik prensiplerinin günümüz toplumu tarafından benimsenmesinin zor olduğu görüşüne sahip iken %44.8’i bu görüşe katılmadıkları ifade etmişlerdir.

Yüz yüze ilişkilerin yoğun yaşandığı birinci türden ilişkilerin güçlü olduğu toplumlarda bireylerin birbirleri ile ilişkilerinde yardımlaşma ve dayanışmanın güçlü olması beklenmektedir. İnsanların birbirlerine yabancılaşması kent toplumlarına ait bir özellik olarak kabul edilmektedir. Tablo 56’daki verilere bakıldığında ise %50.6 gibi bir oranın sosyal birlikteliğin zayıfladığı düşüncesine sahip olması Oğuzeli’nde geleneksel yapıda bu başlık için derin kırılmaların yaşandığına işaret etmektedir.

3.8. Rızık Endişesi ile Az Çocuk Yapılması

Tablo 57. Rızık Endişesi ile Az Çocuk Yapılması

Rızıkını temin edemeyeceğim endişesiyle az çocuk yapmak doğru değildir.		
Seçenekler	Sayı	Yüzde
Tamamen Katılıyorum	63	16,5
Katılıyorum	109	28,6
Kararsızım	42	11
Katılmıyorum	101	26,5
Hiç Katılmıyorum	66	17,3
Toplam	381	100

Tablo 57'deki verilere bakıldığında görüşülenlerin %45.1'i ekonomik endişelerden dolayı az çocuk yapmanın yanlış bir tutum olduğunu ifade etmişlerdir. Soruya cevap verenlerin %11'i kararsız kaldıklarını ifade ederken %43.8'i ekonomik kaygılardan dolayı az çocuk yapmanın gerekliliğine katıldıklarını ifade etmişlerdir.

Ülkemizde bir devlet politikası olarak uygulanan nüfus planlaması, geleneksel yapının hâkim olduğu çevrelerde güçlüklerle karşılaşmıştır. Kentlerde ise bireyler, içinde bulundukları şartları göz önüne aldıklarından dolayı bu uygulamayı doğal süreçte kendileri hayata geçirmektedirler.

Geleneksel toplumlarda “Ben ümmetimin çokluğu ile iftihar ederim.”¹⁶⁴ hadisi de göz önünde bulundurulduğunda dinsel bir temellendirmenin de var olduğu görülmektedir.

Bunun yanında kırsal bölgelerde çocuk sayısının iş gücünü karşılaması açısından önem arz etmesi, çocuğun geleceği ile ilgili uzun ve nitelikli planların önemsenmeyişi nüfus planlamasının sürecini olumsuz etkilemiştir.

Çalışmanın gerçekleştirildiği Oğuzeli'nde ise konu ile ilgili oluşan verilere bakıldığında bir farklılaşma göze çarpmaktadır. İslam dininin teşvik ettiği çocuk yapma tutumu ve geleneksel anlayış, ciddi kırılmalarla karşılaşmıştır. Neredeyse kentsel bölgelerdeki tutumlara yaklaşan %43 gibi oranlar bu sonucu desteklemektedir.

¹⁶⁴ İbrahim Canan, **Kütüb-i Sitte**, Cilt XVII, Zaman Yayınları, İstanbul, t.y., s. 187.

Bunun en önemli sebeplerinin başında ekonomik kaygılar, iletişim araçlarının gelişmesi ile bireylerin tutumlarının değişmesi ve kentle birliktelik sıklığının artması gelmektedir.

3.9. Allah’a Olan İnançta Kötü Tecrübelerin ve Derin Korkuların Rolü

Tablo 58. Allah’a Olan İnançta Kötü Tecrübelerin ve Derin Korkuların Rolü

Hastalık, sakatlık, ruhi çöküntü, geleceğe ait endişe ve beklentiler (manevi boşluk, ölüm korkusu, ahiret inancı gibi) Allah'a olan inancında temel etkindir.		
Seçenekler	Sayı	Yüzde
Tamamen Katılıyorum	117	30,4
Katılıyorum	141	36,7
Kararsızım	40	10,5
Katılmıyorum	49	12,6
Hiç Katılmıyorum	34	8,7
Toplam	381	100

Tablo 58’deki veriler incelendiğinde deneklerin %67.1’i hastalık, sakatlık, ölüm korkusu gibi etmenlerin Allah’a olan inançlarında etkili olduklarını kabul ettiklerini ifade etmişlerdir. Deneklerin %10.5’i ise soruya karşı kararsız kalırken %21.3’ü Allah’a olan inançlarında kötü yaşantıların, ruhi çöküntülerin ve ölüm korkusunun etkili olmadığını belirtmişlerdir.

İslam dininin en önemli ilkesi olarak Allah’ın varlığına ve birliğine inanma, Kur’an-ı Kerim’de üzerinde en çok durulan inanç biçimidir. Günümüzde Allah’a iman konusu genellikle insanların kabul etmekte tereddüt etmedikleri bir inanç esasıdır. Ancak bu inancın anlayış ve algılayış biçimi eğitim, yaş sosyoekonomik unsurlar ve alınan din eğitime göre farklılıklar gösterebilmektedir.

Din eğitimi yazılı kaynaklardan edinen bunun yanında halk kültürü içinde öteden beri kökleşmiş ve kalıplaşmış unsurları dışarıda bırakmaya çalışan, belli bir dinî kültür ve öğrenime sahip bulunan “*seçkinlerin dindarlığı*”¹⁶⁵ ile nitelenen bireylerin Allah’a olan inançlarında bu gibi bahsedilen korkuların etkisi güçlü olmamaktadır.

Kırsal kesimde hâkim bulunan güçlü bir dinî kültür ve bilgiye sahip olamayan, geleneksel unsurların güçlü olduğu “geleneksel halk dindarlığı”

¹⁶⁵ Günay, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat*, s. 263.

özelliklerine sahip bireylerde yukarıda geçen etmenlerin inançlarında güçlü olduğu söylenebilir.

Verilere bakıldığında Oğuzeli’nde %67 gibi bir oranın bu başlıkta geleneğin gücünü koruduğunu bunun da iman konusunda kırılmanın güçlü olmadığı söylenebilse de %23 gibi olumsuz görüş bildirenlerin oranı, güçlü bir kırılmanın yaşandığını ifade etmektedir.

3.10. Kur’an ve Sünnetin Çağımızdaki Algılanışı

Tablo 59. Kur’an ve Sünnetin Çağımızdaki Algılanışı

Kur'an ve sünnette açıklananlar doğrudur ve her çağda geçerlidir.		
Seçenekler	Sayı	Yüzde
Tamamen Katılıyorum	279	73,2
Katılıyorum	83	21,8
Kararsızım	9	2,4
Katılmıyorum	5	1,3
Hiç Katılmıyorum	5	1,3
Toplam	381	100

Yukarıdaki verilere bakıldığında ankete katılanların %95’i Kur’an ve sünnette açıklananların doğru ve her çağda geçerli olduğuna katıldıklarını ifade ederlerken %2.6’sı katılmadıklarını belirtmişlerdir.

Sonuçlara bakıldığında Oğuzeli’nde bireylerin büyük çoğunluğu İslam’ın temel iman esaslarına olan inançlarını korudukları söylenebilir.

3.11. Dünyaya Verilen Değerle Ölümünden Sonraki Hayata Verilen Değer

Tablo 60. Dünyaya Verilen Değerle Ölümünden Sonraki Hayata Verilen Değer

Dünya malının hiçbir değeri yoktur; aslolan öbür dünyada mutlu olmaktır.		
Seçenekler	Sayı	Yüzde
Tamamen Katılıyorum	190	49,9
Katılıyorum	120	31,5
Kararsızım	15	3,9
Katılmıyorum	45	11,8
Hiç Katılmıyorum	11	2,9
Toplam	381	100

Tablo 60’daki verilere bakıldığında ankete katılanların %81.4’ü dünya malının hiçbir değeri olmadığına asıl mutluluğun ölümden sonraki hayatta

gerçekleşeceğine katıldıklarını ifade etmişlerdir. Diğer yandan görüşülenlerin %13.7'si ise bu görüşe katılmadıklarını belirtmişlerdir.

Daha çok modern toplumlarda ve kentlerde din ile dünya işlerini birbirinden ayıran ve dine yalnızca ahiret sorunlarını düzenlemesinde yer veren, belli kültür ve öğrenime sahip bireylerin bu soruya olumlu yanıt vermeleri beklenmeyebilir. Aynı şekilde tablo 61'de ifade edilen seçkinlerin dindarlığı özelliğine sahip bireylerin İslam'ın itidal anlayışını göz önünde tutmaları sebebiyle olumsuz yanıt verebilirler.

Ancak verilere bakıldığında %81 oranında olumlu bir katılım bu başlıkta geleneksel dindarlığın gücünü koruduğu düşündürmektedir.

3.12. Hz. Muhammet'in Her Çağda Örnek Alınmasının Gerekliliği

Tablo 61. Hz. Muhammet'in Her Çağda Örnek Alınmasının Gerekliliği

Hz. Muhammet her çağda örnek alınması gereken bir insandır.		
Seçenekler	Sayı	Yüzde
Tamamen Katılıyorum	307	80,9
Katılıyorum	60	15,5
Kararsızım	5	1,3
Katılmıyorum	5	1,3
Hiç Katılmıyorum	4	1
Toplam	381	100

Yukarıdaki verilere bakıldığında, görüşülenlerin %96.4'ü Hz. Muhammet'in her çağda örnek alınması gereken bir insan ve peygamber olduğuna katıldıklarını belirtmişlerdir. Ankete katılanların %1.4'ü ise katılmadıklarını ifade etmişlerdir.

Bu verilere bakıldığında Oğuzeli'nde bireylerin temel iman esaslarından olan peygambere ve onun doğruluğuna olan inancın geleneksel olarak gücünü koruduğu görülmektedir.

3.13. Zekât ve Sadakada Alt Motivasyon: Zenginlik Beklentisi

Tablo 62. Zekât ve Sadakada Alt Motivasyon: Zenginlik Beklentisi

Zekât ve sadaka vermek kişiye bereket ve zenginlik getirir.		
Seçenekler	Sayı	Yüzde
Tamamen Katılıyorum	262	68,8
Katılıyorum	84	22
Kararsızım	12	3,1
Katılmıyorum	12	3,1
Hiç Katılmıyorum	11	2,9
Toplam	381	100

Tablo 62'deki verilere bakıldığında görüşülenlerin %80.8'i zekat ve sadaka vermenin kişiye zenginlik getireceği inancına katıldıkları görülmektedir. Zekât ve sadaka vermenin kişiye zenginlik getirmeyeceği inancına katılanların oranı ise %6'da kalmıştır.

Zekât ibadetine Kur'an açısından bakıldığında bu ibadeti gerçekleştirmek mümin olmanın vasıflarından kabul edilirken¹⁶⁶ diğer yandan zekât ibadetinin mükâfatından bahsedilerek¹⁶⁷ inananlar zekât ibadetine teşvik edilmektedir. Ancak sosyal barışı ve toplumsal adaleti öne çıkaran, bu noktada zekât ibadetinin önemine vurgu yapan ayetlerde de bu paylaşımdan kaçarak bireysel olarak zenginliğini arttırmaya yönelmiş bireyleri de şiddetli bir azabın beklediğini Kur'an-ı Kerim'de ifade edilmektedir.¹⁶⁸

Sonuç olarak zekât ibadetine malın artması inananlar için bir alt motiv olarak önem kazanmaktadır. Kitabî dindarlığa, belli bir kültür ve öğrenime sahip bireyler, zekât ibadetini gerçekleştirmelerinin içinde bu alt motiv ön plana çıkmamakta iken kırsal kesimde geleneksel halk dindarlığı içinde yer alan, dinî bilgilerini daha çok şifahi olarak edinen bireylerde somut bir beklenti olması açısından bu motiv, ibadetin gerçekleştirilmesinde öne çıkmaktadır.

Özellikle kırsal kesimlerde kuraklığın nedenlerinden biri olarak zekât ve sadaka ibadetinin gerçekleştirilmemesinin görülmesi dünyevi beklentinin temel sebeplerinden biri olarak değerlendirilebilir.

¹⁶⁶ Kur'an, **Mü'minun Süresi**, Ayet 4.

¹⁶⁷ Kur'an, **Hadid Süresi**, Ayet 7.

¹⁶⁸ Kur'an, **Haşr Süresi**, Ayet 7.

3.14. Mevsimlik Dindarlık

Tablo 63. Mevsimlik Dindarlık

Dinî hayatı düzenli yaşamayan kişi, yine de mübarek gün ve gecelerde ibadet etmelidir.		
Seçenekler	Sayı	Yüzde
Tamamen Katılıyorum	180	47,2
Katılıyorum	148	38,8
Kararsızım	22	5,8
Katılmıyorum	20	5,2
Hiç Katılmıyorum	11	2,9
Toplam	381	100

Sonuçlara bakıldığında görüşülenlerin %76'sı günlük hayatlarında düzenli bir dinî hayata sahip olunmasa da mübarek gün ve gecelerde ibadet edilmesi gerektiğine katıldıklarını belirtmişlerdir. Görüşülenlerin %5.8'i kararsızlık kalırlarken %8.1'i düzenli bir dinî hayatı olmayanların mübarek gün ve gecelerde de ibadet etmesinin gerekli olmadığını ifade etmişlerdir. Namaz tanımında, kalp dil ve bedenle yapılan bir ibadet olduğu belirtilirken bir bütünlüğe işaret edilmektedir.¹⁶⁹ Dinin biri inanç ötekisi de amel olmak üzere iki unsurunun ayrılmazlığına din sosyologları da vurgu yapmaktadır.¹⁷⁰

Buna göre gündelik hayatında zorunlu ibadetlerini yaşamayan bireyin mübarek gün ve gecelerde çoğunluğu nafile olan ibadetlere yönelmesinin başlıca sebepleri arasında o dine olan aidiyet duygusunu koruma isteği gelmektedir.

Ancak kırsal kesimlerde bunun yanında inançtan daha çok dinsel sembol ve eylemlerin ön plana çıkması, dinî anlamda özel kabul edilmiş gün ve gecelerde daha da güçlenmektedir. Böylece yukarıda bireysel sebeplerden bahsi geçen yönelişin toplumsal sebepleri arasında da sosyal baskı gelmektedir.

3.15. Dinî Ritüellerin Dezenformasyonu

Tablo 64. Dinî Ritüellerin Dezenformasyonu

Kurban kesme ibadetinin yerine yoksul ve düşkünlere yardım edilmelidir.		
Seçenekler	Sayı	Yüzde
Tamamen Katılıyorum	46	12,1
Katılıyorum	74	19,2
Kararsızım	45	11,8
Katılmıyorum	94	24,7
Hiç Katılmıyorum	122	32
Toplam	380	100

¹⁶⁹ Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt I, Eser Yayınları, İstanbul, 1971, s. 3-17.

¹⁷⁰ Günay, **Din Sosyolojisi**, s. 224.

Yukarıdaki tablodaki verilere bakıldığında ankete katılanların %31.3'ü kurban kesme ibadetinin yerine yoksullara para yardımı yapılmasını doğru bulduklarını belirtirlerken %11.8 gibi bir oran da kararsız kaldıklarını ifade etmişlerdir. Görüşülenlerin %56.7'si ise kurban kesme ibadetinin yerine yoksullara yardım edilmesi gerektiği görüşüne katılmadıklarını açıklamışlardır.

İslam'da mal ile yapılan ibadetlerden biri olan kurban kesme ibadeti, zengin hür ve akıllı olan her Müslüman'ın Allah'a yakınlık amacı ile belirli özelliklere sahip hayvanların belirli günlerde kesilmesi olarak tanımlanabilir.

Dinî mensekler ve ibadetlerdeki semboller ve de şekli özellikle geleneksel toplumlarda önemini korumaktadır. Dinin geleceğe taşınması, bunların korunarak bir sonraki nesle aktarılması dinî eylemler üzerinden gerçekleşmektedir.

Buna benzer dinî eylemlerin sembolizmini ve şeklini suni dayanaklar üzerinden değiştirmek, ibadetler alanında dezenformasyona sebep olmaktadır. Dezenformasyona uğrayan din anlayışı ise geçmişin dinî ve kültürel kodlarını çözemeyen bir nesle, zemini kırılmalara uğramış bir geleceğe sebep olabilmektedir.

Özellikle modern kentlerde modern eğitim almış, laiksel dindarlığı benimsemiş bireylerin yaşamlarının akışını kolaylaştıran şekle, ibadetleri dönüştürme çabası olmaktadır. Verilere bakıldığında böyle bir dönüşüme onay verenlerin oranının %31'lerde seyretmesi geleneksel yapının ve dindarlığın ciddi bir kırılma sürecine girdiğini düşündürmektedir. Bunun en önemli sebepleri arasında iletişim araçlarının gelişerek kentsel tutumları ve modern çıkışları kırsal bölgelere taşınması olarak görülebilir.

3.16. Kişinin Dinî İnanç ve Eylemlerinde Modernizmin Etkileri

Tablo 65. Kişinin Dinî İnanç ve Eylemlerinde Modernizmin Etkileri

Kişi, inandığı dinin gerekliliklerini yerine getirmeyi yaşadığı çağın şartları nedeniyle terk etmemelidir.		
Seçenekler	Sayı	Yüzde
Tamamen Katılıyorum	206	54,1
Katılıyorum	113	29,4
Kararsızım	20	5,2
Katılmıyorum	23	5,8
Hiç Katılmıyorum	19	5
Toplam	381	100

Kişinin inancının gerekliliklerini yerine getirmeyi yaşadığı çağın şartları nedeniyle terk etmemesi gerektiğine katılanlar %83.5 ile temsil edilirken %5.2'si kararsız kaldıklarını belirtmişlerdir. Ankete katılanların %10.8'i ise dinin gerekliliklerinin yaşanılan çağın şartları karşısında terk edilebileceği görüşüne katıldıklarını belirtmişlerdir.

Modernizmin beraberinde getirdiği seküler yaşam ile gelişen teknolojinin hayata kattığı hız ve kolaylıklar, yeni yaşam formatları meydana getirmektedir. Geleneksel toplumlarda bu sürece karşı içe kapanma ve süreci dışlama tepkisi oluşsa da çeşitlenen ve büyüyen iletişim araçları, modern eğitimin sonucunda insanların yaşamlarında meydana gelen değişimler geleneksel dindarlıklarına da yansımaktadır.

Verilere bakıldığında Oğuzeli'nde bireyler, içinde bulundukları çağın şartlarını eğitim ve medya kanalları ile ne kadar yoğun yaşıyor olsalar da geleneksel dindarlığın bu konuda gücünü koruduğu gözlenmektedir. Bunun başlıca nedenlerinden biri de bireylerin eyleme dökemedikleri dinî tutumlarını, en azından zihnî bir tutum olarak koruma çabaları sayılabilmektedir.

3.17. Dinin Günlük Hayatta Kendine Yer Bulması

Tablo 66. Dinin Günlük Hayatta Kendine Yer Bulması

Günlük hayatta davranışları, dinî kurallar doğrultusunda belirlemek gerekir.		
Seçenekler	Sayı	Yüzde
Tamamen Katılıyorum	143	37,4
Katılıyorum	173	45,4
Kararsızım	26	6,8
Katılmıyorum	25	6,6
Hiç Katılmıyorum	14	3,7
Toplam	381	100

Tablo 66'daki sonuçlara bakıldığında günlük hayatta davranışları dinî kurallar doğrultusunda belirlemek gerektiğine inananlarının oranı %82.8 olarak görülmektedir. Görüşülenlerin %10.3'ü ise bu görüşe katılmadıklarını ifade ederken %6.8'i de kararsız kalmışlardır. Tablo 66'daki sonuçlara bakıldığında dinin, bireyin günlük yaşamında yere ve zamana göre değişmeden bir üst otorite olarak kabul edilmesinin tablo 67'deki sonuçlarla da onaylandığını ve her iki tablonun sonuçlarında dikkati çeken bir istikrarın olduğu görülmektedir.

Bu sonuçlara göre Oğuzeli’nde bireylerin günlük yaşamlarında merkeze almaları bir eğilim olarak görülse bile günlük hayatta tutum ve davranışların oluşumunda dinin bir üst otorite olarak gücünü koruduğu söylenebilir.

3.18. İbadetlerin Vicdanla Tatmini

Tablo 67. İbadetlerin Vicdanla Tatmini

Doğru ve dürüst olmak da namaz ve oruç gibi birer ibadettir.		
Seçenekler	Sayı	Yüzde
Tamamen Katılıyorum	210	55,1
Katılıyorum	135	35,5
Kararsızım	11	2,9
Katılmıyorum	11	2,9
Hiç Katılmıyorum	14	3,1
Toplam	381	100

Yukarıdaki verilere bakıldığında doğru ve dürüst olmanın namaz ve oruç gibi birer ibadet olduğu anlayışına görüşülenlerin %90.6’sı katılırken görüşülenlerin %6.6’sı katılmadıklarını ifade etmişlerdir.

Kur’an’da ibadet kavramı, tevhit (Nisa, 4/36), itaat (Bakara, 2/172) dua (Mü’min, 40/60), Salih amel (Nisa, 4/172) gibi geniş anlamlarda tanımlanmıştır. Diğer bir ifadeyle ibadet, Allah’a yakınlık kazandıracak fiilleri bu niyeti taşıyarak gerçekleştirmek olarak da görülebilir.

Bunların yanında İslam’da ibadetler niyet, tefekkür gibi kalbi ibadetler; namaz, oruç ve insanlara iyi muamele gibi fiilî ibadetler; zekât sadaka ve fakirlere yardım gibi mali ibadetler son olarak da hac ve cihat hem mal hem de beden ile yapılan ibadetler olarak kategorilere ayrılmıştır. Ancak kategorilerdeki tüm eylemlerin ibadet kabul edilmesinin ön şartı olarak kişinin bunları iman, niyet ve samimiyet içinde gerçekleştirmesi gerektiği belirtilmiştir.¹⁷¹

Buna göre doğru ve dürüst olmanın da ibadet sayılabilmesi için bireyin niyetini dine dayandırması gerekmektedir. Ancak bu başlıkta asıl sorgulan nokta, modernizmin yoğun olarak yaşandığı kentsel toplumlarda bireylerin salt dinî ritüellerin yerine dinin de içine aldığı ahlaki değerleri yerleştirme veya bununla yetinme çabasıdır.

¹⁷¹ Fikret Karaman-İsmail Karagöz, s. 285.

Başlıkla ilgili verilere bakıldığında ise Oğuzeli’nde bir tutum olarak bu şekilde bir sürecin yaşanmadığı geleneksel dindarlığın gücünü koruduğu görülmektedir.

3.19. Gelenekçiliğin Kitabî Dindarlığa Müdahalesi

Tablo 68. Gelenekçiliğin Kitabî Dindarlığa Müdahalesi

Dinin emir ve yasaklarını yerine getirmekten çok örf, âdet ve törelere uymak daha önemlidir.		
Seçenekler	Sayı	Yüzde
Tamamen Katılıyorum	15	3,9
Katılıyorum	22	5,8
Kararsızım	19	5
Katılmıyorum	104	27,3
Hiç Katılmıyorum	220	57,7
Toplam	381	100

Tablo 68’deki verilere bakıldığında dinin emir ve yasaklarını yerine getirmekten çok örf, âdet ve törelere uymanın daha önemli olduğu savına görüşülenlerin %9.7’si katılmakta iken görüşülenlerin %75’i örf ve âdetlere uymanın daha önemli olduğu görüşüne katılmadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 68’deki veriler değerlendirildiğinde geleneksel yapının ve dindarlığın modernizmin ürünü olan geçiş dindarlığı veya laik dindarlık karşısında gücünü koruduğu gözlemlenirken yukarıdaki tabloda ise dindarlığın veya kitabî dindarlığın toplum içinde kolektif alışkanlığa sahip örf ve âdetlerin karşısında gücünü koruduğu gözlenmektedir. Bu sonuçlar ise Oğuzeli’nde örgün ve kitabî din eğitiminin yaygınlığını ifade etmektedir.

3.20. Dinî Ritüellerin Amacı: Ahlakî Olgunluk

Tablo 69. Dinî Ritüellerin Amacı: Ahlakî Olgunluk

Kişinin davranışlarını olumlu yönde değiştirmiyorsa yapılan ibadetlerin hiçbir değeri yoktur.		
Seçenekler	Sayı	Yüzde
Tamamen Katılıyorum	90	23,6
Katılıyorum	122	32
Kararsızım	58	15,2
Katılmıyorum	80	21
Hiç Katılmıyorum	31	8,1
Toplam	381	100

Yukarıdaki tablo değerlendirildiğinde kişinin davranışlarını olumlu yönde değiştirmeyen ibadetlerin bir değeri olmadığına katılanların oranı %55.6 iken katılmayanların oranı %28.9 olarak tespit edilmiştir. Ankete katılanların %15.2'si ise bu soru karşısında kararsızlıkları belirtmişlerdir.

Tüm yaşantılarıyla bir bütün olan insanın duygu, düşünce ve davranışları arasında da bir tutarlılık olması beklenmektedir.¹⁷² Çünkü bir dine inanmakla o dinin ortaya koyduğu davranış bütünlüğünü benimsemek ayrı ayrı kabulü olan unsurlardır. Toplumda birey hangi ideolojiye, fikre, dine mensup olursa kendisinden o yönde eylemler beklenmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de de yapılması istenilen ibadetlerin bireyin ahlakında olumlu değişiklere yol açması beklenmektedir.¹⁷³ Geleneksel toplumlarda yüz yüze iletişimin güçlü olduğu bireylerde davranışlardaki bütünlük, grup tarafından denetlenmekte ve geriye olumlu veya olumsuz bir dönüşüm verilmektedir. Bunun yanında dinî ritüellerin bireylerin ahlaki gelişimleri üzerinden gerekliliklerinin sınanması %28.9 gibi bir oranla reddedilmiştir. Kentsel topluluklarda ise bireyler davranış bütünlüğünü sorgulamakta, inançlar ve eylemler arasında çelişkiyi kabul etmemektedirler.

Sonuçlarda ulaşılan farklılığın geleneksel birey ile modernleşme yolundaki birey arasındaki farklılığın bir ayrımı olarak görülebilir.

3.21. İnsanları Tanımlamada Dinî Kimlik

Tablo 70. İnsanları Tanımlamada Dinî Kimlik

İnsanlara inançlarından dolayı değil insan oldukları için değer vermek ve yakınlık göstermek lazımdır.		
Seçenekler	Sayı	Yüzde
Tamamen Katılıyorum	182	47,8
Katılıyorum	160	42
Kararsızım	16	4,2
Katılmıyorum	15	3,9
Hiç Katılmıyorum	8	2,1
Toplam	381	100

Tablo 70'de insanları dinî kimliklerine göre değerlendirmeye dair sonuçlar görülmektedir. Buna göre insanlara dinî kimliklerinden dolayı değil insan

¹⁷² Erol Güngör, **Değerler Psikolojisi**, Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı Yayınları, Amsterdam, 1993, s. 54.

¹⁷³ Kur'an, **Furkan Süresi**, Ayet 76; **Hud Süresi**, Ayet 114.

oldukları için değer verilmesi gerektiğine katılanlar %89.8 (%47.8+%42) iken katılmayanlar %6 olarak belirlenmiştir. Görüşülenlerin %4.2'si ise kararsız kalmışlardır.

Geleneksel toplumlarda bireylerin birbirlerini algılamalarında kültürel ve dinî semboller önemli görülmektedir. Bireylerin yaşam tarzları, bu gibi topluluklarda bireyi tanımlama da öne çıkmaktadır. Modern topluluklarda ise din ve bireyin dindarlık tezahürleri yerine bireyin toplum içindeki eğitim seviyesi ve ekonomik gücü öne çıkmaktadır.

Sonuçlara bakıldığında ise ankete katılanların %89.8'i insanları değerlendirmede dinî kimliklerin temel belirleyici olmasına karşı çıkarak geleneksel toplum özelliklerinin dışında bir tutum sergilemişlerdir. Buna göre geleneksel dindarlık anlayışında ciddi bir kırılma olduğu söylenebilir.

3.22. Dinî Olduğu Düşünülen Uygulamalardan Medet Beklentileri

Tablo 71. Dinî Olduğu Düşünülen Uygulamalardan Medet Beklentileri

Muska yaptırmanın, türbe ziyaretinde bulunmanın ve benzeri faaliyetlerden medet ummanın, dinî açıdan bir sakıncası yoktur.		
Seçenekler	Sayı	Yüzde
Tamamen Katılıyorum	18	4,7
Katılıyorum	33	8,7
Kararsızım	40	10,5
Katılmıyorum	97	25,5
Hiç Katılmıyorum	193	50,7
Toplam	381	100

Tablo 71'deki verilere bakıldığında muska, türbe ziyareti gibi uygulamalardan medet ummanın bir sakıncası olmadığına görüşülenlerin %13.4'ü katılmakta iken %76.2'si (%50.7+%25.5) buna benzer uygulamalardan medet beklemenin bir sakıncası olmadığına katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Görüşülenlerin %10.5'i ise kararsız kalmışlardır.

Geleneksel halk inançlarında bireylerin yatır (türbe), muska, büyü, kurşun döktürme ve fal bakma gibi batıl uygulamalardan medet bekledikleri bilinmektedir. Ancak toplumlar, dinlerinin yazılı kaynaklarına yöneldikçe taklidî imandan rasyonel bir imana adım attıkça bu uygulamalardan uzaklaşacaklardır. Batıl inançlar açısından geleneksel toplum ile modern toplum arasında önemli

farklılıklar bulunmaktadır. Geleneksel yapıda bireyler, toplumsal olayları şansa, kadere, uğur ve alın yazısı gibi inanışlara bağlarken karamsar bir dünya anlayışı ve duygusallık öne çıkmaktadır. Buna karşın modern anlayışta olayları daha rasyonel değerlendirme, sorumluluğu kendinde arama, yeni deneylere açık olma anlayışı hâkimdir.¹⁷⁴

Ancak İslam dininin karşı çıktığı hatta kimi ekollerce şirk olarak nitelenen bu inançlar, modernizme dahi direnme gücünü korumaktadırlar. Özellikle son yıllarda üniversiteye giriş sınavı arifesinde yaşanan, çoğunlukla kentli ve modern insanların çocuklarının sınavlarda başarılı olması için gerçekleştirdikleri türbe ziyaretleri, yaptırılan muskalar, okunmuş silgi ve kalemler bu inanışların modernizmin karşısında gücünü göstermektedir.

Sonuçlara bakıldığında ise geleneksel toplumlarda güçlü olan buna benzer inanç ve uygulamaların Oğuzeli’nde zayıfladığı görülmektedir. Görüşülenlerin %76.2’si bu tür uygulamalardan medet ve fayda beklemenin doğru olduğuna inanmamaktadırlar. Modernizmin güçlü olduğu kentli bireylerde dahi bu tür inançlar etkili olurken geleneksel toplum özelliklerine sahip Oğuzeli’nde etkili olmamasının sebebi olarak dinin yazılı kaynaklarından alınan din eğitimi görülebilir.

3.23. Dini Doğru Yaşama ve Mezhep İlişkisi

Tablo 72. Dini Doğru Yaşama ve Mezhep İlişkisi

Kişi sadece mensup olduğu mezhep doğrultusunda dinî hayatını yönlendirmelidir.		
Seçenekler	Sayı	Yüzde
Tamamen Katılıyorum	81	21,3
Katılıyorum	139	36,5
Kararsızım	56	14,7
Katılmıyorum	63	16,5
Hiç Katılmıyorum	42	11
Toplam	380	99,7

Kişinin mensup olduğu mezhep doğrultusunda dinî hayatını yönlendirmesine yönelik sorunun sonuçlarına bakıldığında görüşülenlerin %57.8’i (%21.3+%36.5) dinî hayatın bağlı olunan mezhep doğrultusunda yönlendirilmesi gerektiğine katıldıklarını ifade etmişlerdir. Görüşülenlerin %27.5’i (%16.5+%11)

¹⁷⁴ Ali Çoşkun, “Gelenegin ve Geleceğin Kavşağında Dindar İnsanla Modern İnsan Karşı Karşıya”, Bilgi ve Hikmet Dergisi, Sayı 6, 1994, s. 45-49.

dinî hayatın belirli bir mezhep doğrultusunda yönlendirilmesi zorunluluğuna katılmadıklarını belirtmişlerdir. Ankete katılanların %14.7'si ise kararsız kalmışlardır.

İslam dünyasının ilk dönemlerinden itibaren yoğun bir içtihat ve re'y faaliyetinin sürdürüldüğü bunun tabii sonucu olarak çeşitli bölgelerde ilim halkalarının, ilmî gelenek ve ekollerin oluştuğu bir gerçektir.

Müslümanlar ise genelde bu ekollerden (mezheplerden) biri ile dinî hayatını düzenleme yoluna gitmektedirler. Bunun yanında günlük hayatta bireyin dindarlığını tek bir mezhebe bağlı olarak yaşama zorunluluğu da tartışılmalıdır.

Farklı anlaşılmaya müsait yazılı kaynaklardan hüküm çıkarılırken farklı yöntemler izlenerek farklı sonuçlara ulaşılabileceği bilinen bir gerçekliktir. Fakihin bir hadis üzerine verdiği hüküm, o hadisin kendisine ulaşmamış olan bir diğer fakih tarafından bilinmemesi sebebiyle fakih tarafından farklı hüküm verilebilmektedir.

Bunların yanında bir mezhebe bağlamanın gerekçelerinin başında o mezhebin devamlılığı ile birlikte ona bağlananın çelişmezlik ve kendi içinde tutarlılık anlayışının gerekliliğidir. İslam âlimleri, bir toplumda aynı konu üzerinde farklı hükümler verilmesinin hukuk anarşisi oluşturmamasının önüne geçmek için tek bir mezhebe bağlılığı savunmuşlardır. Diğer yandan İslam'da kolaylık ilkesini kişinin heva ve arzuları yönünde kullanmaması şartıyla zor zamanlarda farklı mezheplerin farklı görüşlerinin birey tarafından uygulanabileceği görüşüyle de işletmişlerdir. Ancak zaman içinde bir mezhebe bağlılık taassuba dönüştüğünde o mezhepten ayrılanlara ta'zir cezası uygulaması fikri dahi ileri sürülmüştür.¹⁷⁵

Geleneksel toplumlarda bir mezhebe bağlılık taassup derecesine ulaşmaktadır. Sahip olunan dinî kültürel inanç ve uygulamaların bireylerin birbirlerini tanımlamalarında kırsal bölgelerde önemini korumaktadır.

Sonuçlar değerlendirildiğinde ise görüşülenlerin %57.8'inin bir mezhebe bağlılığın devamlılığına katıldıklarını belirtirlerken görüşülenlerin %27.5'i bir mezhebe bağlılığın devamlılık mecburiyetine katılmadıklarını ifade etmişlerdir.

¹⁷⁵ Komisyon, s. 47.

Dikkati çeken bir oranda katılmayanların olmasının yanında ankete katılanların %14.7'sinin de kararsız kalmış olması Oğuzeli'nde geleneksel dindarlık anlayışında kırılmanın diğer bir yönünü ifade etmektedir.

3.24. Dindarlığın Cemaatlere ve Tarikatlara Dayandırılması

Tablo 73. Dindarlığın Cemaatlere ve Tarikatlara Dayandırılması

Dindar olmak için herhangi bir tarikata ve ya cemaate girmeye gerek yoktur..		
Seçenekler	Sayı	Yüzde
Tamamen Katılıyorum	149	39,1
Katılıyorum	161	42,3
Kararsızım	22	5,8
Katılmıyorum	34	8,9
Hiç Katılmıyorum	15	3,9
Toplam	381	100

Tablo 73'teki sonuçlara bakıldığında görüşülenlerin %81.4'ü dindar olmak için herhangi bir tarikata ve cemaate bağlanmanın gerekli olmadığını ifade ederlerken %12.7'si dindar olabilmek için herhangi bir tarikata veya cemaate bağlı olmanın gerekliliğini savunmuşlardır. Görüşülenlerin %5.8'i ise kararsız kalmışlardır.

Modern ve seküler dünyada bireysel özgürlüğünü güçlendiren birey, aynı zamanda da yalnızlaşmaktadır. Aidiyet duygusunun tatmin edilmemesi, kişiyi maddi ve manevi buhranları ile baş başa bırakmaktadır. Böyle bir süreçte birey yalnızlığını gidermek, aidiyet duygusuna erişmek için cemaatlere ve tarikatlara yönelmektedir.

Geleneksel toplumlarda ise bireyler aileye, bir topluluğa ve dine karşı aidiyet duygularını canlı bir şekilde paylaştıklarından dolayı bu tür toplumlarda tarikat ve cemaatler, gruplaşma ve ekonomik açıdan zayıf kalmaktadırlar.

Sonuçlara bakıldığında da ankete katılanların %81.4'ü tarikat ve cemaat gibi grup psikolojisine ihtiyaç duymadıklarını, dinî yaşamlarında tarikat ve cemaatleri gerekli görmediklerini ifade etmişlerdir. Bunun yanında tarikat ve cemaatlerin zayıflığı Oğuzeli ilçesinde gözlenmektedir. Geleneksel yapının bu başlıkta gücünü koruduğu görülmektedir.

3.25. Doğal Afetlerde İlahî Ceza Anlayışı

Tablo 74. Doğal Afetlerde İlahî Ceza Anlayışı

Allah, dine uygun yaşamayan toplumları deprem, sel vb. afetlerle cezalandırmaktadır		
Seçenekler	Sayı	Yüzde
Tamamen Katılıyorum	105	27,6
Katılıyorum	113	29,7
Kararsızım	66	17,3
Katılmıyorum	57	15
Hiç Katılmıyorum	40	10,5
Toplam	381	100

Görüşülenlerin %57.3'ü deprem, su baskını ve yangın gibi doğal afetlerin dine karşı duran toplumlarda bir ceza olduğuna katıldıklarını ifade etmişlerdir. Görüşülenlerin %17.3'ü kararsızlıklarını ifade ederlerken ankete katılanların %25.5'i de bu görüşe katılmadıklarını belirtmişlerdir.

Daha çok geleneksel toplumların inancını yansıtan doğal afetlerin ceza olduğu anlayışı, nitelikli din eğitimi almış bireyler arasında ve modern dünya görüşüne sahip bireyler arasında paylaşılmamaktadır. İslam dini, yazılı kaynaklarında isyan eden geçmiş milletlerin çeşitli felaketlerle helak edildiğini bize bildirmektedir. Bunun yanında doğal afetlerin cebriyeci bir anlayış ile karşılanmaması en az zararla atlatabilmek için rasyonel tedbirlere başvurulması gerektiği de İslam bilginleri tarafından ifade edilmiştir.

Ankete katılanların %17.3'ünün kararsız kalması %25.5'inin de doğal afetlerin bir ceza olarak değerlendirmemeleri, geleneksel anlayışta bu başlıkta bir kırılganlığın göstergesi olarak kabul edilmektedir.

3.26. Kişisel Düşüncelerin ve Duygulanımların Allah İnancına Etkisi

Tablo 75. Kişisel Düşüncelerin ve Duygulanımların Allah İnancına Etkisi

Derin bir düşünce sonucunda veya yoğun bir duygusal dönemde Allah'ın varlığı kesin bir şekilde hissedilebilir.		
Seçenekler	Sayı	Yüzde
Tamamen Katılıyorum	202	53
Katılıyorum	126	33,1
Kararsızım	35	9,2
Katılmıyorum	12	3,1
Hiç Katılmıyorum	6	1,6
Toplam	381	100

Daha çok dinin tecrübî boyutunu ifade eden bu başlıkta görüşülenlerin %86.1'i derin bir düşünce ve duygusallık sonucunda Allah'ın varlığının kesin bir şekilde hissedilebileceğine katıldıklarını ifade etmişlerdir. Ankete katılanların %9.2'si kararsız kalırken %4.7'si bu görüşe katılmadığını belirtmişlerdir.

Rasyonel zeminde aklî yatırımlarla Tanrı'ya ulaşmanın revaçta olduğu modern toplumlarda, subjektif yönelmeler ve sonuçlar gerçekçi bulunmamaktadır. Geleneksel toplumlarda ise değer verilen bu yönelimler, Oğuzeli İlçesinde de gücünü korumaktadır.

3.27. Dinî Bilgilerin Geleneksel Yapıdan Edinilmesi

Tablo 76. Dinî Bilgilerin Geleneksel Yapıdan Edinilmesi

Dinî bilgilerimi edindiğim kitapların başında ilmiyeler gelmektedir.		
Seçenekler	Sayı	Yüzde
Tamamen Katılıyorum	92	24,1
Katılıyorum	162	42,5
Kararsızım	55	14,4
Katılmıyorum	55	14,4
Hiç Katılmıyorum	17	4,5
Toplam	381	100

Tablo 76'daki sonuçlara bakıldığında görüşülenlerin %66.6'sı dinî bilgilerini genel olarak ilmiyal kitaplarında edindiklerini ifade etmişlerdir. Görüşülenlerin %14.4'ü kararsızlıklarını belirtirken %18.9'u dinî bilgileri edindikleri kaynakların başında ilmiyal kitaplarının gelmediğini belirtmişlerdir.

Geleneksel toplumlarda ilmiyal bilgisi ön plana çıkmaktadır. İlmiyal bilgisi ise daha çok camii görevlilerinden veya halk arasında itibar görmüş ve kendilerine dinî kimlik yüklenmiş kişilerden edinilmektedir.

Sonuçlara bakıldığında ise ankete katılanların %66.6'sının soruya olumlu cevap vermeleri geleneksel yapıdaki kırılmanın dindarlığa yansıması olarak görülmektedir.

3.28. Dinî Bilgilerin Kitabî Kaynaklara Dayandırılması

Tablo 77. Dinî Bilgilerin Kitabî Kaynaklara Dayandırılması

Dinî bilgileri, İslam'ın temel kaynakları olan Kur'an ve hadislerden almaktayım		
Seçenekler	Sayı	Yüzde
Tamamen Katılıyorum	210	55,1
Katılıyorum	131	34,4
Kararsızım	17	4,5
Katılmıyorum	17	4,5
Hiç Katılmıyorum	6	1,6
Toplam	381	100

Görüşülenlerden dinî bilgilerini İslam'ın temel kaynaklarından olan Kur'an ve hadislerden aldığını belirtenler %89.5 iken dinî bilgilerini bu kaynaklardan edinmeyenlerin oranı %6.1 olarak tespit edilmiştir.

Daha çok modern toplumlarda öne çıkan dinin yazılı kaynaklarına ulaşma eğiliminin geleneksel yapının güçlü olduğu düşünülen Oğuzeli'nde %90'larda çıkması, bireylerin dinî bilgilerini edinmede bir olumluluk olarak görülebilir.

SONUÇ

“Geleneksel Yapının Kırılma Sürecinde Dindarlık” isimli çalışmamızda Oğuzeli ilçe merkezinde yaşayan toplumun dinî inanç, tutum ve davranışlarının belirlenmesi, dinî hayata yönelik tutumların çeşitli faktörlere göre nasıl bir farklılaşma gösterdiğinin tespit edilmesi, geleneksel yapının içerdiği aile, toplum ve dinî yaşamın tutum ve davranış kalıplarında yaşanan kırılmaların dindarlığa olan etkilerinin ortaya çıkarılması konu edinilmiştir. Bu araştırma, teorik ve uygulama olmak üzere iki aşamada gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın teorik çerçevesini din, toplum, sosyal değişme ve din ilişkisi, din ve dindarlık, gelenek, gelenekçilik ve din ilişkileri oluşturmuştur. Bu teorik çerçeve, araştırmanın uygulamalı bölümlerine geçişi sağlamış, dinî hayata yönelik tutumlar, dinin inanç, ibadet ve sosyal boyutları olmak üzere üç ayrı kategoride incelenmeye çalışılmıştır.

Dinî hayata yönelik tutumların cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, meslek ve gelir düzeyi ve siyasi konumlar gibi araştırmanın temel bağımsız değişkenlerini oluşturan faktörlere göre nasıl bir farklılık arz ettiği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Diğer taraftan çalışmanın bulgular bölümünde önceden belirlenen varsayımlar, yapılan anket verilerine, gözlem ve mülakatlarımıza dayalı olarak test edilmiştir.

Geleneksel Yapının Kırılma Sürecine Göre Dindarlık Farklılaşmalarına Etki Eden Faktörler

Genel olarak Oğuzeli, geleneksel sosyokültürel yapının korunduğu bir ilçe olmakla birlikte ülkemizin geçirmekte olduğu toplumsal değişmelere bağlı olarak ortaya çıkan değişim ve farklılaşmalardan etkilenmiş ve değişim sürecine girmiştir. Diğer taraftan var olan geleneksel toplumsal ve kültürel yapı, kendi içerisinde özgün davranış biçimlerini, değer yargılarını, inançlarını ve denetim mekanizmalarını oluşturmuştur. Bunların arasında toplumun içinden gelen koruma mekanizmalarının yanında geleneksel dinî inanışlar da etkili olmakta ve yaşanan değişmelere karşı var olan geleneksel yapıların, örf ve âdetlerin, din kaynaklı geleneksel kabul ve anlayışların da yer yer direnç gösterdiği

görülmüştür. Bu direnç çerçevesinde de toplumda gelenek ve modernite ikileminde bir çatışma olduğu ve bir farklılaşmanın olduğu anlaşıldığından bu konudaki hipotezimiz doğrulanmıştır. (Bkz. Varsayım 1)

Bazı geleneksel değerlerin ve yargıların, dinî değerler ve tutumların uğradığı değişimden uzak kalabildikleri ve bunun da daha çok kadına ve aileye bakış üzerinden anlaşılabileceğine yönelik hipotezimiz, çalışmamızın bulguları tarafından desteklenmemektedir. (Bkz. Varsayım 2)

Kent yaşamında modernizmin değerlerine eğitim yoluyla ulaşan ve bu değerleri yaşama geçirmekte engelle karşılaşmayan bireyler arasında olgusal özellikler, din ve dindarlık anlayışlarında derin farklılıklara yol açmaktadır. Kent insanları bireyselleşme sürecine, grup, cemaat ve ya toplum baskısı görmeden din anlayışını ve dindarlığı almakta geleneksel inançtan uzaklaşarak farklı din ve dindarlık anlayışlarına sahip olmaktadır.

Geleneksel toplum özelliklerine sahip Oğuzeli’de ise bireylerin geleneksel değerlerinde örf ve adetlerinde, dolayısıyla din anlayışlarında yaşanan kırılmalarda olgusal farklılıkların etkisi araştırmamız tarafından tespit edilmiştir. Ancak kent, toplumlarında bireyler üzerinde etkili olan olgusal özellikler kadar güçlü olmadığı da söylenebilmektedir. Sonuç olarak geleneksel toplum özelliklerine sahip bireylerde, olgusal özelliklerin kent toplumlarında olduğu gibi bağımsız değişken olma özelliğini koruduğuna yönelik hipotezimiz kısmen doğrulanmıştır. (Bkz. Varsayım 3)

Cemaatler ve tarikatların dinî yaşantı üzerinde etkili olduğuna yönelik hipotezimiz, çalışmamızın bulguları tarafından desteklenmemektedir. Modernizmin yoğun olarak yaşandığı kentlerde dinî hayattan uzaklaşarak yalnızlaşan, kimlik arayışına giren bireylerin cemaatlere ve tarikatlara karşı yöneldiği bilinmektedir. Yüz yüze iletişimin yoğun olduğu, bireylerin birbirlerine toplumsal mesafe koymadığı geleneksel toplumlarda birey, cemaat ve tarikatlara güçlü bir eğilim göstermemektedir. Bu anlamda Oğuzeli’nde geleneksel yapıda bir kırılma yaşanmamaktadır. (Bkz. Varsayım 4)

Geleneksel toplumlarda kadın, evlilik, aile ve namus konularındaki tutumların değişmeye ve kırılmaya uğraması araştırmanın uzak sonuçlarından olarak görülebilir. Ancak modern değerlerin başta medya olmak üzere eğitim

yoluyla kırsala taşınması, kentle iletişim sıklığı ve en önemlisi ekonomik beklentilerin güçlenmesi gibi etkenler nedeniyle sözü edilen başlıklarda ciddi kırılmalar yaşanmaktadır.

Özellikle son dönemde ilçeye açılan üniversite öğrencilerinin bireyci ve modern yaklaşımları yaşama geçirmeleri, Oğuzeli'ndeki kimi bireylerin sahip olunan geleneksel tutum ve davranışların karşısında bu süreçten ekonomik açıdan faydalanma eğilimleri ilçede tabu olarak kabul edilen tutum ve davranışların değişmesine ve geleneksel yapıda kırılmalara yol açmıştır. Buna göre Oğuzeli'nde kadın, evlilik, aile gibi anlayışlarda kırılmalar yaşandığına yönelik hipotezimiz araştırmamızın bulguları tarafından desteklenmektedir. (Bkz. Varsayım 5)

Geleneksel yapıda meydana gelen kırılmalar, din ve dindarlığın bireyler tarafından farklı algılanmasına dolayısıyla dindarlığın boyutlarının farklı kabuller görmesine sebep olmaktadır. Geleneksel yapının içinde korunan din anlayışları geleneksel anlayışlarında meydana gelen değişmelerle, farklılaşmaya uğramaktadır. İlçede yapılan düğün merasimlerinde namus anlayışı ve kaygısı ile uygulanan kadın ve erkeklerin ayrı toplanmaları değişime uğradığında, bu geleneğin dini motivi diğer bir ifade ile harem- selamlık uygulaması da değişime uğramaktadır. Bu anlamda dindarlığın inanç, ibadet, ve etki boyutlarında farklılaşmalar yaşandığı araştırmamızın diğer bulguları ile de desteklenmektedir. Geleneksel toplumlarda dindarlığın farklı boyutlarının bireyler tarafından parçalı olarak kabul edildiğine yönelik hipotezimiz, araştırmamızın bulguları tarafından desteklenmektedir. (Bkz. Varsayım 6)

Geleneksel toplumlar, özelliklerini en başta kente olan uzaklıkları nispetinde kapalı toplum yapısı ile korunmaktadırlar. Modernizmi kırsala yakın kılan unsurların başında ulaşım imkanlarının gelişmesinin geldiği bilinmektedir.

Bunun yanında medyanın kırsal yerleşimlerde her eve ulaşabilmesi özellikle tutum ve davranış oluşturma sürecinde olan gençler üzerinde modern ve bireyci anlayışların oluşmasında güçlü bir rolü olduğu gözlenmiştir. Yapılan gözlem ve mülakatlarda da her kesimden bireylerin özellikle hayranlık duydukları kimi oyuncuların dizi ve sinema gibi yapımlarda öne sürülen tutum ve davranışları benimseme yoluna gittikleri görülmüştür.

Son olarak ilçede 2003 yılından itibaren açılmaya başlayan marketler, daha önce ihtiyaç duyulmayan farklı işletmelerin faaliyete geçmesi, konut inşaatının çoğalması ilçede son dönemde tüketim kültürünün arttığını bize göstermektedir. Aynı oranda da ekonomik beklentiler ve kaygılar da artmaktadır. Yaşanan buna benzer ekonomik süreçler, bireylerin geleneksel tutumlarında, örf ve adetlerinde değişime ve kırılmaya yol açmaktadır. Sonuç olarak eğitim, medya ve ekonomik amaçlar bireylerin geleneksel tutumlarında ve dindarlık anlayışlarında değişim temel sebepleri olarak geldiğini ifade eden varsayımımız araştırmamızın bulguları tarafından desteklenmektedir.(Bkz. Varsayım 7)

Değişik Faktörlere Göre Dindarlık Farklılaşmaları İle İlgili Sonuçlar

1. Geleneksel yapıda modern hayatın etkileri, dinî anlamda insanların inançlarında zayıflamaya neden olmaktadır. Modern hayat ise değerlerini kısıtlayıcı ve sürekli biçimde eğitim yoluyla yansıtmaktadır. Eğitim, geleneksel yapının temel inanç ve davranışlarını olumlu ve olumsuz olarak iki başlıkta değişime uğratmaktadır. Geleneksel yapının güçlü olduğu Oğuzeli’nde de nitelikli din eğitimi din anlayışlarında olumlu değişimlere yol açarken, genel olarak verilen eğitimin din anlayışlarında yanlış kabullerin devamına neden olduğu, değişimlerde ise olumsuz anlayışlar meydana getirdiği tespit edilmiştir.(Tablo 10- 11- 30- 32)

2. Meslek grupları ve dindarlık farklılaşmalarına bakıldığında, eğitim yoluyla edinilmiş meslek gruplarında geleneksel anlayışlarında kırılmalar yaşanırken, usta çırak ilişkisi ile kazanılmış ve alaylı diye tabir edilen meslek gruplarında geleneksel tutum ve davranışların korunduğu görülmüştür. (Tablo 13- 14- 15- 16)

3. Bireylerin aldığı din eğitimi ve dindarlık farklılaşmaları üzerinden bakıldığında, sahip olunan din eğitiminin niteliğinin, dindarlık farklılaşmalarında temel etken olduğu tespit edilmiştir. Din eğitimi zayıf olan ve ya hiç olmayan bireylerde kentsel tutumların benimsendiği görülmüştür. Din eğitimlerini örgün eğitim kurumlarından alan bireyler geleneksel yapının özellikleri taşırlarken, kimi kırılmaların içinde yer aldıkları tespit edilmiştir. Diğer bir ifade ile geleneksel yapıda görülen kırılmalar, din eğitiminin üst ve alt seviyelerinde sergilenmiştir. Buna göre din eğitiminin farklılığının dindarlık farklılaşmalarına yol açtığı araştırmamızca tespit edilmiştir. (Tablo 19- 22- 24- 26)

4. Dindarlık düzeylerine göre bireylerin dindarlık farklılaşmalarına bakıldığında, geleneksel yapının unsurlarının korunduğu gözlenmiştir. Ancak evlilik öncesi görüşme, evlilik ve kurban ibadeti gibi başlıklarda geleneksel yapıda olumlu ve olumsuz kabul edilebilecek kırılmaların olduğu tespit edilmiştir. (Tablo 28- 29- 30)

5. Siyasi konumların farklılığı, bireylerin kişisel ve ailevi tutumlarında farklılığa yol açarken, toplumun paylaştığı müşterek dini inanç ve ritüellerde farklılaşmaya yol açmadığı tespit edilmiştir. (Tablo 42- 243- 45- 46)

Oğuzeli’nde yaşayan bireylerin dindarlık algılamalarında değişimlerin geleneksel yapıda meydana gelen kırılmalar nedeniyle gerçekleştiği görülmektedir. Ancak bu kırılma, sadece modernizmin din ve dindarlık anlayışını pasifize eden ve dindarlığın olumsuzladığı tutum ve davranışları meşrulaştıran negatif sebeplerle gerçekleşmemiştir. Bu sürecin yanında modernizmin karşısında özellikle kentlerde ezberî bir inançtan ziyade sorgulayan ve inancını dinin yazılı kaynaklar üzerinden temellendirmeye çalışan kentsel dindarlığın pozitif yansımalarını da barındırmaktadır.

Oğuzeli ilçe merkezinde yaşayan toplumun dinî inanç, ibadet, tutum ve davranışlarının belirlenmesi dinî hayata yönelik tutumların çeşitli faktörlere göre nasıl bir farklılaşma gösterdiğinin tespit edilmesinin yanında geleneksel yapısında kırılmalar yaşayan bir toplumun dindarlık algılamalarındaki değişimlerinin konu edildiği “Geleneksel Yapının Kırılma Sürecinde Dindarlık” isimli bu çalışmamızda bölgede yaşayan insanların geleneksel, modern, seküler ve subjektif din algılarına göre geleneksel yapıda oluşan kırılmaların dindarlık algılamalarına olumlu ve olumsuz değişimler yansıttığı görülmektedir.

Özellikle evlilik öncesi görüşme, rızk endişesi ile az çocuk yapılması, kadının iş hayatına katılımı gibi kadın ve aile ilişkilerinde ve bireyleri dinî kimlikle tanımlama, toplumsal dayanışma gibi dindarlığın toplumsal boyutlarında derin kırılmalar olduğu görülmektedir. İnanç boyutunda görüşülenlerin tümü olumlu yaklaşımlarını korurlarken dindarlık boyutlarında tutum ve davranış çatışmasının yaşandığı yaklaşımlar sergilenmiştir.

Geleneksel yapının kırılmasında temel etken, modern değerlerin ve yargıların genelde sanayileşme, nüfus hareketliliği, ulaşım imkânlarının güçlenmesi olduğu gibi ilçe ölçeğinde özellikle modern eğitim anlayışı ile iletişim araçlarının çeşitlenmesi gelmektedir. Bu anlamda geleneksel yapıda dışlanan birçok tutum ve davranış, zaman içinde ekonomik beklentinin artması ve tüketim kültürünün güçlenmesi ile tekrarlanarak meşrulaştırılma sürecine girmiştir. Bireyci yaklaşımın da kendini göstermeye başlaması ile toplumun geleneksel tutum ve davranışlardaki kırılmalar bir engelle karşılaşmadan yol almaya başlamıştır.

Bu sürecin güçlenerek kendini fazlası ile hissettirmesi ile birlikte bilinçli bir din ve dindarlık anlayışlarının tezahürleri de açığa çıkmaktadır. Geleneksel yapıdaki kırılmalardan içeri sadece modern ve seküler anlayışlar girmemekte modernizmin ve gelenekçi yapının karşısında kendini yenileyen dindarlık anlayışları da sürece dâhil olmaktadır. Bu süreç içinde tüm dünyada yükselen bir değer olarak tekrar güçlenen yenilenmiş dine ve dindarlığa yönelme seyrini korumaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

AKDOĞAN, N. Ali, **Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Geçişte Dinî Hayat**,

Rağbet Yayınları, İstanbul, 2002.

ARMAĞAN, Mustafa, **Gelenek**, Ağaç Yayınları, İstanbul, 1992.

_____, “Heidegger, Nasr ve Hodgson: Gelenekle Yeniden Yüzleşme”, **Muhafazakâr**

Düşünce Dergisi, Sayı 3 (Kış), 2005.

ARON, Raymond, **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri**, Çev. Korkmaz Alemdar, Bilgi

Yayınları, İstanbul, 2006.

ARSLANTÜRK, Zeki, **Araştırma Metot ve Teknikleri**, Marmara Üniversitesi İlahiyat

Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995.

_____, **Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metot ve Teknikleri**, Çamlıca Yayınları,

İstanbul, 2001.

AYDIN, Mehmet, **Din Felsefesi**, 2. Baskı, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir,

1990.

AYSOY, Mehmet, “Sosyolojinin Geleneği Konu Edinmesi ya da Geleneğin Sosyolojik

Paradigmaya İndirgenmesi”, **Muhafazakâr Düşünce Dergisi**, Sayı 3 (Kış), 2005.

BİLGİN, Vecdi, **Sosyal Çözülme ve Din**, Etüt Yayınları, Samsun, 1997.

BOSTANCI, Naci, “Siyaset ve Gelenek”, **Muhafazakâr Düşünce Dergisi**, Sayı 3 (Kış),

2005.

BOTTOMORE, T. ve N. Robert, **Sosyolojik Çözülmenin Tarihi**, Çev. Mete Tuncay-

Aydın Uğur, Ayraç Yayınları, Ankara, 2002.

CANAN, İbrahim, **Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi**, Çev. Nejat MUALLİMOĞLU,

Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.

_____, **Kütüb-i Sitte**, Cilt XVII, Zaman Yayınları, İstanbul, .t.y.

CANATAN, Kadir, “Gelenek, Din ve Modernite”, **Bilgi ve Hikmet Dergisi**, Sayı 9 (Kış), 1995.

COŞKUN, Ali, “Din ve Kimlik”, **İslamiyat**, Cilt V, Sayı 4, 2002.

_____, “Geleneğin ve Geleceğin Kavşağında Dindar İnsanla Modern İnsan Karşı Karşıya”, **Bilgi ve Hikmet Dergisi**, Sayı 6, 1994.

ÇELİK, Ömer, “İslamcı Gelenek ve Gelenekçi İslam”, **Bilgi ve Hikmet Dergisi**, Sayı 9, (Kış), 1995.

ÇETİN, Halis, “Ezelden Ebede: Kadim Bilgeliğin Kutsal Yolculuğu: Gelenek”, **Muhafazakâr Düşünce Dergisi**, Sayı 3 (Kış), 2005.

ÇINAR, Aliye, “Din, Ahlak ve Gelenek”, **Muhafazakâr Düşünce Dergisi**, Sayı 3 (Kış), 2005.

DURKHEİM, Emile, **Toplumbilimsel Yönteminin Kuralları**, Çev. Cemal Bali Akal, Engin Yayınları, İstanbul, 1995.

DURU, Kazım Nami, **Sosyolojinin Unsurları**, İstanbul Basımevi, İstanbul, 1936.

Ebû Dâvud, **Salât**: 26, (497), <http://www.herkul.org/yazarlar/index.php?view=article&article> (15.01.2008).

EFE, Fikret, **Geleneksel Toplum Sanayileşme, Sosyal Değişme ve Din İlişkileri**:

Bayburt ve Kocaeli Örnekleri, (Basılmamış Doktora Tezi) Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1997.

ERKAL, Mustafa E., **Sosyoloji**, Der Yayınları, İstanbul, 1999.

GİDDENS, Anthony, **Sosyoloji**, Ayraç Yayınları, İstanbul, 2000.

GLOCK, Charles, “Dindarlığın Boyutları Üzerine”, **Din Sosyolojisi**, Ed. M. E. Köktaş-Yasin Aktay, Vadi Yayınları, Ankara, 1998.

GUSFIELD, Joseph R., “Toplumsal değişim Araştırmalarında Yersiz Kutuplaşma: Gelenek ve Modernite”, **Muhafazakâr Düşünce Dergisi**, Sayı 3 (Kış), 2005.

GÜNAY, Ünver, **Din Sosyolojisi**, İnsan Yayınları, İstanbul, 1998.

_____, **Erzurum Kenti ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat**, Erzurum Kitaplığı Yayınları,

Erzurum, 1999.

GÜNAY, Ünver, Harun GÜNGÖR, A.Vehbi ECER, **Laiklik Din ve Türkiye,** Adım Yayınları, Ankara,1997.

GÜNGÖR, Erol, **Değerler Psikolojisi,** Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı Yayınları, Amsterdam, 1993.

_____, **İslam'ın Bugünkü Meseleleri,** Ötüken Yayınları, İstanbul, 1994.

İmam-ı Gazali, **İhya-u Ulumid-din,** Cilt II, Çev. Ahmet SERDAROĞLU, Bedir Yayınları, İstanbul, 1975.

İmam-ı Kasani, **El Bedaiû's Senai fi tertibi's Şerai,** Cilt 5, Beyrut, 1974.

İmam-ı Serahsi, **El Mebsut,** C. 12, Beyrut: t.y.

KARACOŞKUN, M. Doğan, **Psikososyal Açıdan İman (Dinî İnanç)-Amel (Dinî Davranış) İlişkisi,** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 1998.

KARAMAN, Hayrettin, **Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar,** İz Yayınları, İstanbul, 2004.

KARAMAN, Fikret ve KARAGÖZ İsmail, **Dini Kavramlar Sözlüğü,** T. C. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.

KARASAR, Niyazi, **Bilimsel Araştırma Yöntemi,** 6. Baskı, Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd., Ankara, 1994.

KAYIKLIK, Hasan, “Allport’a Göre Dinî Yaşayışa Gelişimsel Bir Açılım”, **Dinî Araştırmalar Dergisi,** Cilt 5, Sayı 15 (Ocak-Nisan), 2003.

KELPETİN ARPAGUŞ, Hatice, “Gelenek ve Şifahi Kültür Bağlamında Osmanlı Toplumunda Dinî Değerler: Otodidakt Eğitim Kurumları ve Kaynakları Örneği”, **Değerler Eğitim Dergisi,** Cilt II, Sayı 7-8 (Temmuz-Ekim), 2004.

KERİMOĞLU, Yusuf, **Emanet ve Ehliyet,** Cilt 1, Akit Yayınları, İstanbul, 1998.

KİRMAN, Mehmet Ali, **Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü,** Rağbet Yayınları, İstanbul, 2004.

KOMİSYON, **İlmihal: İman ve İbadetler**, Cilt I, T. C. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.

KOMİSYON, **İlmihal: İslam ve Toplum**, Cilt II, T. C. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.

KÖKTAŞ, M. Emin, **Türkiye’de Dinî Hayat**, İşaret Yayınları, İstanbul, 1993.

KÖSEMİHAL, Ş. Nureddin, **Sosyoloji Tarihi**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2002.

MACİT, Nadim, “Din, Gelenek ve Tecdid”, **Türk Yurdu Dergisi**, Cilt 20, Sayı 157, 2000.

MARDİN, Şerif, **Din ve İdeoloji**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.

Muhammed Ebu Zehra, **Mezhepler Tarihi**, Çev. Sıbğatullah KAYA, Şura Yayınları, İstanbul, 1996.

NİSBET, Robert, **Sosyolojik Çözülmenin Tarihi**, Ayraç Yayınları, Ankara, 2002.

OKUMUŞ, Ejder, “Bir Din İstismarı Olarak Gösterişçilik” **İslamiyat**, Cilt V, Sayı 4, 2002.

ORTAYLI, İlber, “Osmanlı’dan Günümüze Gelenek Üzerine”, **Muhafazakâr Düşünce Dergisi**, Sayı 3 (Kış), 2005.

_____, **Osmanlı’yı Yeniden Keşfetmek**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2007.

ÖZTÜRK, Yaşar Nuri, **Kur’an’ın Temel Kavramları**, 2. Baskı, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul, 1993.

PEKER, Hüseyin, **Din Psikolojisi**, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2003.

SARIBAY, Ali Yaşar, “Türkiye’de Siyasal Modernleşme ve İslam”, **Toplum ve Bilim Dergisi**, Sayı 29-30, 1985.

SUBAŞI, Necdet, **Gündelik Hayat ve Dinsellik**, İz Yayınları, İstanbul, 2004.

_____, “Türk(ie) Dindarlığı: Yeni Tipolojiler”, **İslamiyat**, Cilt 5, Sayı 4 (Ekim-Aralık), 2002.

ŞERAITİ, Ali, **Dine Karşı Din**, Çev. Ali Aydın, Bilge Adam Yayınları, Van, 2006.

TAŞ, Kemaleddin, **Türk Halkının Gözüyle Diyanet**, İz Yayınları, İstanbul, 2002.

_____, **Üniversite Gençliğinin Dindarlık Kriterleri**, Alter Yayınları, Ankara, 2005.

THOMPSON, Ian, **Odaktaki Sosyoloji**, Çev. Bekir Z. Çoban, Birey Yayınları, İstanbul, 2004.

TOKTAY, M. Vehbi, **Birecik'te Dinî Hayat**, (Yüksek Lisans Tezi) Harran Üniversitesi.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa, 2006.

TÜMER, Günay, **İslam Ansiklopedisi, Cilt 9**, T. C. Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2006.

TÜRKDOĞAN, Orhan, **Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları**, Genişletilmiş İkinci Baskı, Dede Korkut Yayınları, İstanbul, 1997.

ULUDAĞ, Süleyman, **İslam Ansiklopedisi, Cilt 3**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2006.

WACH, Joachim, **Din Sosyolojisi**, Çev. Ünver Günay, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Kayseri, 1990.

YAZIR, Hamdi, **Hak Dini Kur'an Dili, Cilt I**, Eser Yayınları, İstanbul, 1971.

YILMAZ, Hüseyin, "Gelenek, Gelenekçilik, Gelenekselcilik", **Muhafazakâr Düşünce Dergisi**, Sayı 3 (Kış), 2005.

_____, "Türk Müslümanlığı, Dindarlık ve Modernlik", **İslamiyat**, Cilt V, Sayı 4, 2002.

ZORLU, Abdulkadir, "Toplumsal Kuramda Topluluk, Geleneksel Toplum ve Gelenek", **Muhafazakâr Düşünce** Sayı 3 (Kış), 2005.

EK: Anket Formu

Bu anket formu “**GELENEKSEL YAPININ KIRILMA SÜRECİNDE DİNÎ HAYAT**” adlı yüksek lisans çalışmasının bir parçasıdır. Anket içerisinde Oğuzeli ilçesindeki dinî ve sosyal hayatı tespit etmeye yönelik sorular bulunmaktadır.

Anket sorularının cevaplandırılması hususunda göstereceğiniz gayret ve samimiyet araştırma sonuçlarının sağlıklı olabilmesi için son derece önemlidir. Dolayısıyla bütün soruları dikkatle okuyarak seçeneklerden durum ve görüşünüzü en iyi yansıtan ifadeyi işaretleyiniz.

Anket sorularına vereceğiniz cevaplar, tamamen bilimsel bir amaç için kullanılacaktır. Lütfen anket formuna isminizi yazmayınız ve hiçbir soruyu cevapsız bırakmayınız.

Bu çalışmadaki iş birliğiniz için teşekkür ederim.

Tarık Güvendi
Felsefe ve Din Bilimleri
Yüksek Lisans Öğrencisi

I. BÖLÜM

Lütfen durumunuza uygun seçeneğin önündeki paranteze (X) işaretini koyunuz.

1. Cinsiyetiniz:

- ☐ 1. Erkek ☐ 2. Kadın

2. Yaşınız:

- ☐ 18–30 ☐ 30–40 ☐ 40–50 ☐ 50–60 ☐ 60 üstü

3. Eğitim durumunuz:

- ☐ 1. Okuryazar değil ☐ 2. Okuryazar ☐ 3. İlkokul ☐ 4. Ortaokul ☐ 5. Lise ☐ 6. Yüksekokul-Fakülte

4. Medeni durumunuz:

- ☐ 1. Evli ☐ 2. Bekâr ☐ 3. Dul ☐ 4. Boşanmış

5. Mesleğiniz:

- ☐ 1. Çiftçi
☐ 2. Memur (öğretmen, polis, subay, hemşire vb.)
☐ 3. Unvansız memur (ilk, orta, lise mezunu ve hizmetliler dâhil)
☐ 4. İşçi (kamu ve özel sektörde)
☐ 5. Zanaatkâr (üretici, fırıncı, lokantacı, demirci, tamirci, terzi, tornacı vb.)
☐ 6. Esnaf/ticaret erbabı (alıp satan: bakkal, tuhafiyeci, sarraf vb.)
☐ 7. Serbest meslek (doktor, avukat, veteriner vb.)
☐ 8. Ev hanımı
☐ 9. Başka (lütfen yazınız)

6. Gelir durumunuz:

- ☐ 1. Çok iyi ☐ 2. İyi ☐ 3. Orta ☐ 4. Düşük ☐ 5. Çok düşük

7. Din Eğitiminizi nereden aldınız?

- ☐ 1. İmam-Hatip Lisesi ☐ 2- Kur'an Kursu ☐ 3. Cami ☐ 4. Aile
☐ 5. Okullardan ☐ 6. Din Eğitimi Almadım

8. Kendinizi dindarlık bakımından hangi grupta görüyorsunuz?

- ☐ 1. Çok dindar ☐ 2. Dindar ☐ 3. Din ile az ilgili ☐ 4. Din ile hiç ilgisi yok

9. Siyasi konunuzu nasıl değerlendiriyorsunuz?

- ☐ 1. Sosyal demokrat ☐ 2. Milliyetçi ☐ 3. Liberal ☐ 4. Muhafazakâr

II. BÖLÜM

Lütfen aşağıdaki ifadelere ne ölçüde katılıp katılmadığınızı, seçeneğin önündeki paranteze (X) işareti koyarak belirtiniz.

1. Evlilikte eş adayının seçiminde dindarlık temel etkidir.

- ☐ Tamamen katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım
☐ Katılmıyorum ☐ Hiç Katılmıyorum

2. Evlenirken resmî nikâhın yanında dinî nikâh yaptırmak gerekli değildir.

- ☐ Tamamen katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım
☐ Katılmıyorum ☐ Hiç katılmıyorum

3. Evlilik öncesi gençlerin birbirleri ile görüşmelerinde ve beraber dolaşmalarında bir mahzur yoktur.

- ☐ Tamamen katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım
☐ Katılmıyorum ☐ Hiç katılmıyorum

4. Kadınlar da uygun şartlarda erkekler gibi iş hayatına katılabilirler

- ☐ Tamamen katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım
☐ Katılmıyorum ☐ Hiç katılmıyorum

5. Herhangi bir davranışında çevredeki insanlar tarafından ayıplanma ve dışlanma, günahın sorumluluğundan daha baskındır.

- ☐ Tamamen katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım
☐ Katılmıyorum ☐ Hiç katılmıyorum

6. Aile içinde dini kuralları yerine getirmeyenleri uyarmak gerekir.

- ☐ Tamamen katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım
☐ Katılmıyorum ☐ Hiç katılmıyorum

7. “Komşusu aç iken kendisi tok yatan bizden değildir.” sözünün günümüzde pek önemi yoktur.

- ☐ Tamamen katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım
☐ Katılmıyorum ☐ Hiç katılmıyorum

8. Rızkını temin edemeyeceğim endişesi ile az çok yapmak doğru değildir.

- ☐ Tamamen katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım
☐ Katılmıyorum ☐ Hiç katılmıyorum

9. Hastalık, sakatlık, ruhi çöküntü, geleceğe ait endişe ve beklentiler (manevi boşluk, ölüm korkusu, ahiret inancı gibi) Allah’a olan inancımda temel etkindir.

- ☐ Tamamen katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım
☐ Katılmıyorum ☐ Hiç katılmıyorum

10. Kur’an ve sünnette açıklananlar doğrudur ve her çağda geçerlidir.

- ☐ Tamamen katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım
☐ Katılmıyorum ☐ Hiç katılmıyorum

11. Dünya malının hiçbir değeri yoktur aslolan öbür dünyada mutlu olmaktır.

- ☐ Tamamen katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım
☐ Katılmıyorum ☐ Hiç katılmıyorum

12. Hz. Muhammet, her çağda örnek alınabilecek bir insandır.

- ☐ Tamamen katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım
☐ Katılmıyorum ☐ Hiç katılmıyorum

13. Zekât ve sadaka vermek kişiye bereket ve zenginlik getirmektedir.

- ☐ Tamamen katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım
☐ Katılmıyorum ☐ Hiç katılmıyorum

14. Dinî hayatı düzenli yaşamayan kişi yine de mübarek gün ve gecelerde ibadet etmelidir.

- ☐ Tamamen katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım
☐ Katılmıyorum ☐ Hiç katılmıyorum

15. Kurban kesme ibadetinin yerine yoksul ve düşkünlere yardım edilmelidir

- ☐ Tamamen katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım
☐ Katılmıyorum ☐ Hiç katılmıyorum

16. Dinî hayatı düzenli yaşamayan kişi yine de mübarek gün ve gecelerde ibadet etmelidir.

- ☐ Tamamen katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım
☐ Katılmıyorum ☐ Hiç Katılmıyorum

17. Günlük hayatta davranışları dini kurallar doğrultusunda belirlemek gereklidir.

- ☐ Tamamen katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım
☐ Katılmıyorum ☐ Hiç Katılmıyorum

18. Doğru ve dürüst olmak da namaz ve oruç gibi bir ibadettir.

- ☐ Tamamen katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım
☐ Katılmıyorum ☐ Hiç katılmıyorum

19. Dindarlığın göstergeleri sadece ibadetler değildir; önemli olan vicdan (iç) temizliğidir.

- ☐ Tamamen katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım
☐ Katılmıyorum ☐ Hiç katılmıyorum

20. Dinin emir ve yasaklarını yerine getirmekten çok örf, âdet ve törelere uymak daha önemlidir.

- ☐ Tamamen katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım
☐ Katılmıyorum ☐ Hiç katılmıyorum

21. Kişinin davranışlarını olumlu yönde değiştirmiyorsa yapılan ibadetlerin hiçbir değeri yoktur.

- ☐ Tamamen katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım
☐ Katılmıyorum ☐ Hiç katılmıyorum

22. İnsanlara inançlarından dolayı değil, insan oldukları için değer vermek ve yakınlık göstermek gerekmektedir.

- ☐ Tamamen katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım
☐ Katılmıyorum ☐ Hiç katılmıyorum

23. Muska yaptırmanın, türbe ziyaretinde bulunmanın ve benzeri faaliyetlerden medet ummanın dinî açıdan bir sakıncası yoktur.

- ☐ Tamamen katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım
☐ Katılmıyorum ☐ Hiç katılmıyorum

24. Kişi sadece mensup olduğu mezhep doğrultusunda dini hayatını yönlendirmelidir.

- ☐ Tamamen katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım
☐ Katılmıyorum ☐ Hiç Katılmıyorum

25. Dindar olmak için herhangi bir tarikata ve ya cemaate girmeye gerek yoktur.

- ☐ Tamamen katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım
☐ Katılmıyorum ☐ Hiç Katılmıyorum

26. Allah, dine uygun yaşamayan toplumları deprem, sel vb gibi afetlerle cezalandırmaktadır.

- ☐ Tamamen katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım
☐ Katılmıyorum ☐ Hiç Katılmıyorum

27. Derin bir düşünce sonucunda veya yoğun bir duygusal dönemde, Allah'ın varlığı kesin bir şekilde hissedilebilir.

- ☐ Tamamen katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım
☐ Katılmıyorum ☐ Hiç Katılmıyorum

28. Dini bilgilerimi edindiğim kitapların başında ilmihal kitapları gelmektedir.

- ☐ Tamamen katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım
☐ Katılmıyorum ☐ Hiç Katılmıyorum

29. Dini bilgileri İslam'ın temel kaynakları olan Kur'an' Kerim ve hadislerden almaktayım.

- ☐ Tamamen katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım
☐ Katılmıyorum ☐ Hiç Katılmıyorum

ÖZGEÇMİŞ FORMATI

A. KİMLİK BİLGİLERİ

Adı ve Soyadı : Tarık GÜVENDİ
Doğum Yeri : İstanbul
Doğum Tarihi : 1976
Yabancı Dili : İngilizce
Uzmanlık Alanı :

B. ADRESLERİ VE TELEFON NUMARALARI

Ev : Gürsel mh. Rabak sk. No/60 Kağıthane/ İstanbul
İş :
Cep : 505 237 66 47

C. AKADEMİK ÜNVANLARI (Üniversitesi- Fakültesi ve (ay-gün-yıl) Tarih)

Lisans : İlahiyat fakültesi

1976'da istanbul'da doğdum. Gürsel ilköğretim ve Eyüp lisesini bitirdikten sonra 1995 yılında Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde lisans eğitime başladım. 2000 yılında lisan eğitimimi tamamladım. Şu an Pendik İ.H.Lisesinde meslek dersleri öğretmeni olarak görev yapmaktayım.